Tartalomjegyzék

3 **Aleš Jelenko:** EZ ~~NEM~~ KÖLTÉSZET: Kérdések, válaszok; Fény a sötétben; Vergilius és Beatrice tanulsága (versek) (Benedek Miklós fordítása)

7 **Đorđe Lebović:** Semper idem (regényrészlet) (Radics Viktória fordítása)

18 Auschwitzból haza – **Jaša Almuli** beszélgetése **Đorđe Lebović**tyal (Radics Viktória fordítása)

44 **Dejan Atanacković:** Az emberevő (novella) (Kecskés Ildikó fordítása)

53 **Bojan Krivokapić:** Anđelko (novella) (Grajlah Emma fordítása)

61 **Jelena Anđelovska:** Lőni a sárgabarackra; Két kisfiú; Hogyan vernek a börtönökben (versek) (Orovec Krisztina fordítása)

70 **Senka Marić:** Test-kincugi (regényrészlet) (Rajsli Emese fordítása)

81 **Irena Vrkljan:** A szerelem ideje; Özvegy; Visszatérés (versek) (Bakos Petra fordítása)

85 **Lana Bastašić:** Hogyan éld túl a nemzedéket?; Körök (novellák) (Cvijanov Dorottya fordítása)

96 **Dragana Mladenović:** A szerb szóhasználat szerint; A szépséges Rosanda; Ahogy meg van írva; Szlava; Helyszíni tudósítók; D. K. (25); Zadruga; Enyhítő körülmény; Vadászzsákmány (versek) (Lenkes László fordítása)

107 **Vladan Matijević:** A szólás szabadsága (regényrészlet) (Jódal Kálmán fordítása)

119 **Miloš Nastić:** A könyv és én; Boldog ember (novellák) (Krisztián Noémi fordítása)

122 **Koleka Putuma:** Víz (vers) (Bajusz Izabella fordítása)

126 **Langston Hughes:** Álmok; Kereszt; Az élet mámor; Egy halott baráthoz (versek) (Greguss Lilla fordítása)

131 **Ken Liu:** Papírállatsereg (novella) (Szűcs Dóra fordítása)

146 **Jacob Sam-La Rose:** Szerelmes levél Londonhoz; Lélekföldrajz; Hogyan legyünk városiak (versek) (Bajusz Izabella, Greguss Lilla és Szűcs Dóra fordításai)

150 **Martin Svedman:** Amikor iszom (vers) (Szeles Judit fordítása)

155 **Patócs László:** Valójában semmi sem történik (Zvonko Karanović: *Mindennapi pusztaság*) (kritika)

A fedőlapon és a számban **Oláh Dóri** *Cirkusz Kollekció* című sorozatát közöljük.

ALEŠ JELENKO

EZ ~~NEM~~ KÖLTÉSZET

Találj meg

Bele e
s
t
e
m
a versbe

most úszok
túlcsordulok
időnként
lebegek

látsz
hallasz
érzel
álmodsz rólam

itt vagyok

és itt

majd itt

itt[1]

[1] valójában hol az az *itt*

Kérdések, válaszok

ez egy vers
ez egy szó
játék a gondolatokkal
vajon ez az
amire vártál
(amire igazán
vártál)
vajon megérted
vagy legalább érdekel
még akkor is
ha nincs
sem üzenete
sem értelme
sem szándéka
arra hogy nyomot hagyjon

és ki vagyok én
egyáltalán
hogy ilyen kérdéseket
tegyek fel

és ki
vagy te

Fény a sötétben

néztem
a lángoló
férfit

a lángoló
férfi
engem nézett

vissza

/…/

szemkontaktus

és a kérdés
vajon a lélek
ellenáll a forróságnak

Vergilius és Beatrice tanulsága

»The devil is not as black
as he is painted.«
(Dante Alighieri: The Divine Comedy)

az élet
olyan
messze van

hogy csak a
halálban
zuhansz az

életbe

BENEDEK Miklós fordítása

ĐORĐE LEBOVIĆ

Semper idem

(Részlet)[1]

Az osztályban a fiúk sorában ültem az ablak mellett, a második padban. Előttem mesüge Kanic, mögöttem Brenner Márton, egy barna hajú, szeplős sváb fiú, akinek feltűnően kajla fülei voltak, mellettem Zilahy Dezső, egy tüzérőrnagy fia, akit Budapestről helyeztek át zombori szolgálatba. Szemrevaló legénike, szép fejformával, sötét hajjal és zöld szemekkel. Észrevettem, hogy még a magasabb osztályokba járó lányok is „szemet vetettek rá", ahogy Kapi mondaná. A volt pesti diák számára mi valószínűleg unalmas vidéki gyerekek voltunk, mégis igyekezett úgy viselkedni, hogy abban ne legyen semmi fölényes. Az átlagos tanulók közé tartozott, meggyötörte őt a számtan meg a latin, akadt vele dolgom elég.

Kétszer annyi lány volt, mint fiú, de csak néhányat ismertem közülük az alsóbb osztályokból. A többiek, főleg a magyar lányok, ismeretlenek voltak számomra. Kellemetlenül éreztem magam a társaságukban, szégyenlős voltam, gyakran elpirultam, és úgy zavarba estem, hogy alig tudtam beszélni. Próbáltam kerülni őket, noha ők gyakran megszólítottak, tanácsot vagy segítséget kértek; én voltam a legjobb matematikus az osztályban. Nem tudtam őket visszautasítani, az… Meggyűlöltem volna saját magam. Kedves voltam, és ennyi. Egyikük sem tetszett, még baráti kapcsolatra sem gondoltam, nemhogy szerelmire. Mindaddig, amíg meg nem jelent Beatrix. Egy hónap késéssel iratkozott be, októberben érkezett a szüleivel valahonnét Magyarországról. A női padsor első padjába ültették, az ajtó mellé. Már az első napon vonzott. Alacsony volt, mint Minnie Mouse, ugyanolyan finom, törékeny termet, a haja világosszőke, a nyaka hosszú, az arca keskeny, az ajka piros. Parázsló fekete szeme kerekre nyitva. Onnan, ahol ültem,

zavartalanul tanulmányozhattam, és minél többet néztem, annál jobban tetszett. Észrevettem, hogy visszahúzódó, bezárul, mint a mimóza, ahogy anyám mondaná, és nem szívesen bocsátkozik párbeszédbe. Minket, akik a férfisorban ültünk, egyáltalán nem vett észre, egyetlenegyszer sem viszonozta a pillantásom. Nem vette észre, hogy nézem, vagy talán közömbös volt irántam.

Nagy bajban voltam, nem volt bátorságom megszólítani, ezért úgy döntöttem, hogy kerülőúton közelítem meg, „kézi postán" keresztül. Az osztályban a pad alatt megállás nélkül köröztek a levelek, óráról órára, kézről kézre jártak, míg el nem jutottak a célszemélyhez. Ezt írtam a cédulára: „Szia! Találd ki, hogy ki vagyok!", és elküldtem a levelet. Amikor megkapta, nem fordult hátra; úgy tűnt, nem fog válaszolni. Tévedtem. Néhány perc múlva a kezemben tartottam a levelét. Ugyanolyan rövid volt, mint az enyém: „Szia! Eltaláltam?" Küldtem még egy levelet, az előzőnél is rövidebbet: „Honnan tudtad?" Nagyon gyorsan megérkezett a válasz: „Szüntelen bámulsz". A következő levelem: „Szemfényvesztés. Máder Verát bámulom szüntelen, de születésemtől fogva kancsal vagyok." Máder Vera volt a legcsúnyább lány nemcsak a mi osztályunkban, hanem az egész gimnáziumban, sőt valószínűleg a városban is. István batya kedvenc mondása így hangzott: „Ha a zsidó buta, rettentő buta; ha a zsidó lány csúnya, rettentő csúnya". Azonnal megérkezett a válasz Beatrixtól: „Ha őt bámultad, miért nekem írtál? Ez is szemfényvesztés?" Az én levelem: „Minden káprázat és szemfényvesztés. Úgy gondolod, hogy mozdulatlanul ülsz a padban, pedig óriási sebességgel forogsz a saját tengelye és a Nap körül forgó Földdel együtt. A nap vakító fénye is káprázat: fehérnek látszik, pedig hét különböző színből áll."

Az akadályok ledőltek, nyitva állt előttem az út. A pad alatti levelezés folytatódott, az üzenetek nap mint nap jöttek-mentek, néha rövidek voltak, máskor tele volt írva a füzetből kitépett egész oldal. Leveleztünk tanárokról, könyvekről, filmekről, zenéről, az álmainkról és az ábrándjainkról. Egy egész hónap elmúlt így, s akkor az irodalomórán megnyitottuk a szerelem témáját.

Az irodalmat Lineberger tanárnő tanította, egy fölöttébb alacsony termetű, görnyedt, csúnyácska nő, aki azonban szellemiekben rendkívül

gazdag volt. Sok diákját átvezette az aranykapun a képzelet és a költészet világába. Rá vonatkozott Beatrix egyik megfigyelése, melyet megőrzött a Kék füzet. „A testi szépség nem fontos, az merő véletlenség. A lélek szépsége a legfontosabb." Ezen a kettőnk számára talán sorsdöntő órán Lineberger Márta Petőfi Sándor szerelmi költészetéről tartott előadást. Az ihletett monológ hatására ezt írtam Beatrixnak: „Élettelen és semmis minden, amit nem jár át a szerelem." A válasz csak a következő órán érkezett meg: „A jóság sokkal több, mint a szerelem. A jóság tökéletesíti az embert, az önző szerelem viszont elrontja és lealázza." A válaszom így hangzott: „Semmi sem ritkább az igazi jóságnál, még azok is, akik jónak hiszik magukat, általában csupán kedvesek vagy belátók." Aznap nem kaptam több üzenetet. Másnap latinórán érkezett egy levélke, amelyet valószínűleg otthon írt, az előző este: „Gondolkodtam – még nem vagyok érett az igazi szerelemre. Meghagyom jobb és szebb időkre". Tíz perc múlva megkapta a választ: „Ha folyton halogatod a szerelem elfogadását, úgy jársz, mint a paraszt, aki útja közben egy folyóhoz ért, és várta, hogy elfolyjon, de a folyó folyik, és örökre folyni fog." A válasz érdekes módon most nem késett: „Nagyon szépen kifejezted, mégsem győztél meg." A válaszom: „Nem engem, hanem Horatiust illet a dicséret, lásd Latin olvasókönyv, 57. old., a fordítás azonban az enyém." Öt perc múlva megkaptam Beatrix legszebb levelét: „Ha Horatius mondta, akkor mégis meggyőztél."

Vasárnap délután sétáltunk először együtt, kézen fogva. Úgy éreztem magam, mintha nem is az volnék, aki vagyok. Könnyedén, szabadon, fesztelenül beszéltem, anélkül, hogy megrágtam volna minden szót. Észrevettem, hogy Beatrix is természetesen, spontánul viselkedik, nagylányos kényeskedés nélkül, amit utáltam. Egyre gyakrabban sétáltunk együtt, és egyre jobban vártuk az alkalmakat. Felfedeztük, hogy sok közös vonásunk van, az érdeklődési körünk meglepően hasonló volt.

Egy délután a vasútállomás mögötti üres parkban találtuk magunkat. „Megcsókolhatsz", mondta Beatrix, „itt senki sem lát bennünket".

Bajban voltam. Fogalmam sem volt, hogyan kell csókolózni, nem volt mellettem Kapi, hogy útba igazítson, és nem volt mellettem Annuska sem, aki majdnem a szeretőm lett, hogy leckét adjon. Úgy csináltam, ahogy tudtam, átkaroltam Beatrixot, és ajkamat gyöngéden az övére helyeztem. Észrevet-

tem, hogy a szeme csukva van, s az arcán elömlött a boldogság rózsaszín mosolya. Talán tévedtem, talán másképp kellett volna csinálni, mindegy, elégedett voltam. Immár nem fért hozzá kétség, hogy szerelmes vagyok, és elöntött a boldogság, hogy végre velem is megtörtént ez a csoda.
A szerelem első napjaiban csodaszépnek láttam a világot; Beatrixon kívül voltaképpen semmit sem vettem észre. Elfeledkeztem az egyre közeledő télről, a muszos apámról és mostohaapámról, István batya raboskodásáról, a fenyegető újság- és rádióhírekről. Egy napon mintha sötét felhő vonult volna át örökké derűs egemen. A biológiaórára várva, mely késve kezdődött, megkérdezte tőlem Zilahy, hogy járok-e Beatrixszal? Meglepett, mert Zilahyt tartózkodó fiúként ismertem, aki nem avatkozik be mások dolgaiba. „Nem vagyok benne biztos", hangzott kétértelmű válaszom. „Ne vedd tőlem rossz néven", mondta, „nem akarok beleszólni, de nem lennék jó barátod, ha nem mondanám meg azt, amit tudok. Beatrix apja a magyar katonai titkosrendőrség ezredese. Tudnod kell azt is, hogy ez ugyanaz, mint a német Gestapo." Megköszöntem Zilahynak, hogy értesített, de nem vettem őt komolyan. Nekem nem volt fontos, hogy kicsoda-micsoda Beatrix apja. Sokkal jobb elfelejteni, hogy ki vagyok, és hogy milyen időket élünk. És csak szerelmesnek lenni.

Néhány nappal a katolikus karácsony előtt a pótunokatestvérem, Rozália megvárt a gimnázium előtt. Vonzó volt a rövid mentéjében meg a kucsmájában, mely alól csábítón kikandikált két világosszőke hajfonata.
– Maca néni üzeni, hogy okvetlen elgyere az ünnepi ebédre karácsony első napján – mondta.
– Hát jó – válaszoltam. Nem tudtam eltitkolni kelletlenségemet, ezért Rozália hozzáfűzte:
– Kérlek, ne csapj be bennünket! Megsértődnek a nagynénéid.
– Rendben, ott leszek – ismételtem meg határozottabban.
Egy darabon együtt mentünk. Rozália karon fűzött, mint rég, amikor együtt sétáltunk a Sztapári úton, igaz, akkor sokkal fiatalabbak voltunk.
– Meg szeretnélek kérni valamire – mondta, és a hangjából éreztem, hogy előre elkészített szöveget mond. – Egy nagyon kis szolgálatra kérlek, icipicire, meg se fogod érezni.

Sejtettem, hogy a szolgálat, amire meg fog kérni, nem lesz egészen jelentéktelen, és hogy nagyon is meg fogom érezni, de azt is rögtön tudtam, hogy ráállok.
– Miről van szó? – kérdeztem. Rozália megállt, egyenesen a szemembe nézett, és igyekezett nagyon fontosnak látszani.
– Járok valakivel – mondta jelentőségteljesen, mintha az év hírét közölné velem. Úgy tettem, mintha meglepődnék, ebben volt gyakorlatom.
– Tényleg? – kérdeztem, három kérdőjellel, ahogy Sztív Szten mondta volna. – És a nagynénéid tudják?
– Egyelőre nem. Még csak kóstolgatjuk egymást. Érted?
– Okos. Sietségre semmi ok. Az ilyen viszonyokban nagyon óvatosnak kell lenni – mondtam. Játszom az eszem, bölcs tanácsokat osztogatok, mintha szakértő lennék szerelmi kérdésekben, pedig valószínűleg sokkal kevesebbet tudok e téren, mint Rozália.
– Szeretném, ha megismernéd, és ő is látni szeretne téged. Meghívlak, gyere velünk moziba vasárnap délután.
– Rendben.
– Ő fodrász- és borbélyinas. Nem zavar?
– Dehogy. Ott leszek.
– Van még valami, amit tudnod kell… Én azt mondtam neki, hogy a bátyám vagy.
– A bátyád? – ezúttal nem kellett tettetnem a meglepettséget.
– Voltaképpen az unokabátyám. Légy szíves, ne árulj el.
– Ne aggódj – feleltem, igyekezvén meggyőző lenni. Rozália arcon csókolt, az én fejemen pedig átfutott: átkozott egy cselszövés, kellett ez nekem…
Vasárnap négykor ott voltam a „Narodni" mozi bejáratánál. Rozália meg a fiúja már vártak. Ha nem tudtam volna, mi a foglalkozása, első látásra eltaláltam volna. Igazi „stuccer", ahogy Adolf papa mondta volna. Kiöltözve, a frizurája fényesre nyalva, alig serkenő bajusszal, „mintha skatulyából húzták volna ki" (ez is Adolf papa kifejezése), árad belőle a pacsuli. Keményen megszorította a kezem. „Zoltán vagyok", mutatkozott be, „a barátaim Zolinak szólítanak".
Fecsegős volt, ami nem lepett meg: a szószátyárság minden igazi borbélyt jellemez. A moziban nem tette-vette magát, megkönnyebbültem, hogy nem is olyan szörnyű, mint gondoltam. Annál jobban meggyö-

tört a film, „hazai sorozattermék" Jávor Pállal, a magyar Clark Gable-lel a főszerepben. Szomorkás történet, olyan, mint Kapi piacon vásárolt olcsó ponyvaregényei, magamtól sose szántam volna egy ilyen kotyvalékra két órát az életemből. A pótunokatestvéremért azonban sokkal nagyobb áldozatot is hoztam volna.
Amikor kiléptünk a moziból, Zoli nagylelkűen felajánlotta, hogy megvendégel bennünket a Slon kávéházban. Elutasítottam a meghívást, mondván, hogy középiskolásoknak tilos nyilvános helyeket látogatniuk; magamban beláttam, hogy a szigorú gimnáziumi magatartási szabályoknak néha jó oldaluk is van. Rozália azt javasolta, hogy menjünk cukrászdába. Az ő meghívását nem utasíthattam el, értettem, fontos neki, hogy egy darabig velük legyek.
– Van itt a közelben, a Bajai úton egy príma cukrászda – mondtam. A Grünbergerre gondoltam, mely a város legjobb cukrászdájának hírében állt.
Újsütetű ismerősöm elfintorodott:
– Szóba sem jöhet! – fortyant fel. – Büdös zsidó lyukakba nem teszem be a lábam! – jelentette ki undorodva.
A pokolgép ütni kezdte a másodperceket. Rozáliára néztem. Hevesen ingatta a fejét, arcán kétségbeesett riadalom, mint akivel az imént közölték, hogy süllyed a hajója. Hangtalanul mozogtak az ajkai, de én minden szavát értettem: „Kérlek, hallgass, ne árulj el!" Nem árultam el, visszafogtam magam, és vártam, mi lesz.
Elmentünk a főutcai Konditoreibe. Zoli nagyvonalúan rendelt, teát, krémest, indiánert, gesztenyepürét. Meg akarta mutatni, hogy van pénze és nem sajnálja a pénzt a barátaira. Hülyén viccelődött a kuncsaftjai számlájára, elmesélte a pletykákat, amelyeket munka közben hall nap mint nap. Rozália főként hallgatott, engem azonban furdalt az átkozott kíváncsiság. Nem tudtam ellenállni, hirtelen rákérdeztem:
– Zoli, mi kifogásod van neked a zsidók ellen?
Nem lepte meg a kérdés, ellenkezőleg, mintha alig várta volna.
– Nincs nekem semmi kifogásom a zsidók ellen, nekik van kifogásuk énellenem, mert én goj vagyok számukra. Tudod mit jelent ez az ő pogány nyelvükön?

– Fogalmam sincs.
– Azt jelenti, hogy gané! Szar! Mi, keresztények dögök vagyunk számukra, akiket minél előbb el kell takarítani. És folyton azon vannak, hogy ezt meg is tegyék.
– Hogyan?
– Mindenféle varázslatokat művelnek, hogy megzavarják az eszünket és bűnbe kergessenek bennünket. Azt szeretnék, hogy mi egymást gyilkolásszuk.
Eszembe jutott, hogy István batya kétfajta embert ismert: az okosakat, akik tudatlannak tartják magukat, meg a tudatlanokat, akik okosnak hiszik magukat. Nem volt vitás, hogy Zoli melyik csoportba tartozik. Rozália szemrebbenés nélkül bámulta a falat, a szeretőjelöltje pedig ontotta a szavakat, örült, hogy rátalált egy tudatlanra, akit meg kell világosítani.
– Volt a nagynénémnek egy szomszédja, aki zsidó lányt vett feleségül. A lány katolizált, és vezekléskép elmondta, hogy milyen varázslatokat csinálnak a zsidók. Például, ha a keresztény ház falát bekenik a róka füle mögötti zsírral, akkor a háziak olyan ravaszak lesznek, mint a róka. A farkas epéjéből zsírt készítenek, amitől kegyetlen és vérszomjas lesz az ember, a kígyónyelv és a denevérszem keverékéből pedig varázskenőcsöt nyernek, amitől a háziak megvesznek, annyira gyűlölni fogják egymást.
Egek, gondoltam, ha a butaság fájna, akkor ez a Zoli most fetrengene a fájdalmaktól. Azonban sajnos nem fáj, nincs szaga és nem hólyagzik fel tőle az ember nyelve. Zoltán, a fodrász- és borbélysegéd a kuncsaftok borotválása vagy fésülése közben következmények nélkül járatja a száját, az ostoba hazugságaival megfertőzi az értelmüket és a gyűlölet mérgező csíráit terjeszti.
A beszélgetőtársamnak be nem állt a szája:
– A zsidók istentelenek, nem hisznek a lélek feltámadásában, sem az utolsó ítéletben, sem a pokolban, és úgy tartják, hogy büntetlenül vétkezhetnek. A nagyapám mesélte, hogy annak idején a falujában lelepleztek a zsidókat, amint szentségtörő tésztát gyúrtak. Lemészárolják a keresztény csecsemőt, a vérét összekeverik liszttel meg vízzel, és tésztát sütnek belőle, amit „macesznak" neveznek, ami zsidóul azt jelenti, hogy „az ördög tésztája".

Egyszer régen megkérdeztem István batyát, miért mondják egyesekre, hogy „buta, mint a bárd". Nem tudtam, mi az, hogy bárd. „A bárd fejsze, amivel régen lenyakazták az embereket. A butaság olyan, mint a bárd, mert lenyakazza az embereket".
Hazakísértem Rozáliát. Útközben sírt, én azonban hallgattam, nem akartam nyomást gyakorolni rá.
– Szakítok vele – mondta, amikor már közel voltunk a házukhoz –, nincs más választásom. Mégis, sajnálom.
Ezen a ponton már beavatkozhattam:
– Ne sajnáld! Sokkal többet nyertél, mint amennyit vesztettél. Voltaképpen semmit sem vesztettél – mondtam.
– Talán megváltozna, ha meggyőznéd – fogta könyörgőre Rozália. Megpróbált legalább szemernyi reményt kiharcolni magának. Én azonban félbeszakítottam. Haragos voltam és magabiztos, és úgy éreztem, hogy tudnia kell az igazságot:
– Az antiszemita nem meggyőzhető, és nem lehet jobb belátásra bírni. Hivatkozhatunk a lelkiismeretre, a tízparancsolatra, a felebaráti szeretetre, mit sem ér, a butaság lesújt, mint a kő.

Szentestén sűrűn hullani kezdett a hó. Reggel fehér takaró alatt ébredt a város. Amikor megérkeztem Újkériékhez a karácsonyi ebédre, Teri pótnagynéném ragyogva fogadott:
– Milyen nagylelkű az Isten, hát nem? Gyönyörű karácsonyunk van – mondta. Bólintottam, hogy az Isten tényleg nagylelkű, nem akartam elrontani Teréz jó hangulatát. A bátyám nemrégiben felhívta rá a figyelmemet, hogy még istenesebb lett, mint volt. – Látod, hogy lealjasodtak az emberek, ugye? – mondta, miközben leráztam a havat a télikabátomról meg a diáksapkámról. – De Krisztus ismét eljön és ítélni fog a bűnösök fölött, akik úgy elszaporodtak, mint a sáska.
A nagy karácsonyfa mellett, mely üveggömbökkel, színes gyertyákkal, arany meg ezüst girlandokkal és tarka szaloncukrokkal volt földíszítve, a mostohaanyám fogadott. Jobbról-balról arcon csókolt. Megdöbbentem. Mi történik? – töprengtem aggódva. Jó kedve volt, és e percben szebbnek tűnt, mint a fiatalkori fényképein.

– Jó hírem van számodra – jelentette ki ünnepélyesen. – Apádat áthelyezték a konyhára.
– Tudom – mondtam –, már egy hónapja is ezt írta.
– Nem, nem – csóválta meg szép fejecskéjét. – Ez friss hír. Egy hónappal ezelőtt a muszosok közt lett szakács, most pedig áthelyezték a tábori konyhára, a rendes katonasághoz. Ez nagy szerencse.
Megpróbáltam tükrözni a nagy szerencsét, habár nem hittem benne. A szerencse az én számomra megbízhatatlan volt és csalóka: amikor a mostohaapámra rámosolygott a szerencse, és kis híján milliomos lett, a legnagyobb nehézségek és problémák következtek, amikor pedig István batyámat az a balszerencse érte, hogy börtönbe csukták, tulajdonképpen szerencséje volt, az életét nyerte el azzal, hogy nem vitték el a keleti frontra.
Miközben a szerencséről merengtem, észrevettem, hogy a két nővér jelentőségteljes tekinteteket vált egymással, mintha azt mondanák: nahát, ilyen ez a fiú. Hallgattam, a mostohaanyám pedig megkérdezte, hogy hol a kokárdám.
– Milyen kokárda? – válaszoltam kérdéssel. Tudtam, miféle kokárdára gondol, csak azért kérdeztem, hogy időt nyerjek.
– Nem tudod, mi az, hogy kokárda? – rökönyödött meg a mostohaanyám, és hozzáfűzte: – Istenem, te gyerek, hol élsz te?
Közbeszólt Teri, talán a védelmemre akart kelni.
– Hogyne tudná, csak elfelejtette kitűzni.
Azt hittem, ezzel vége ennek a jelenetnek, de nem, Teri hozott egy krepp-papírból készített piros-fehér-zöld kokárdát.
– Tűzd a zakód hajtókájára – mondta a mostohaanyám, és nyújtott egy biztosítótűt. Nem akartam alkudozni és kifogásokat keresni, nem volt értelme.
– Nem akarom – mondtam. A beszélgetés így folytatódott:
MOSTOHAANYÁM: Hogyhogy nem akarod? Hiszen magyar vagy.
ÉN: Nem vagyok magyar. Én zsidó vagyok.
TERI: Olyan nincs. Vagy magyar zsidó, vagy szerb zsidó. Dönts.
ÉN: Jó, ha muszáj, akkor amőba zsidó vagyok.
MOSTOHAANYÁM: Te szemtelen! Az apád magyarnak tartja magát. Ha megtudja, hogy nem akartad kitűzni a kokárdát, nem fog örülni.
A két nővér várta, hogy mondjak valamit, de én hallgattam.

TERI: Nem szereted a magyarokat?
ÉN: Nem.
TERI: Dehát miért nem, az istenért?!
ÉN: Azért, mert magyar csendőrök gyilkolják halomra a szerbeket meg a zsidókat.
TERI: Ez nem igaz!
ÉN: De igaz. Mindenhol holttestek hevertek.
TERI: Azok csetnikek voltak.
ÉN: Szántó Jánost egy magyar katona átdöfte szuronnyal. Ő nem volt csetnik. Maga ezt ugyanolyan jól tudja, mint én.
MOSTOHAANYÁM: Sose tudni.
Hallgattam, nem volt több mondanivalóm. Rozália mentett meg, belém karolt:
– Mutatnom kell neked valamit! – mondta fontoskodva, és menet közben a fülembe súgta: – Szakítottam Zolival. Most sokkal jobban érzem magam.
Ebédre is maradnom kellett, a két nővér nem engedett el. A kokárdaügyet elfelejtettük, vagy úgy tettünk, mintha nem emlékeznénk rá. Ebéd közben a mostohaanyám mintegy mellékesen, óvatosan megkérdezte:
– Igaz, hogy van barátnőd?
Csodálkoztam, hogy honnan tudja, nem válaszoltam rögtön. A bátyámra néztem, aki nemet intett a fejével, én pedig csökönyösen tagadtam:
– Nem igaz.
A mostohaanyám elnevette magát, ragyogott a boldogságtól:
– Kár titkolózni! Az egyik osztálytársnőd anyja állandó kuncsaftom. Mindent tudok. Beatrixnak hívják, nem igaz?
– Magyar lány! – ujjongott Teri. Beismertem, hogy az. – Jaj de örülök! Remek választás! – lelkesedett tovább a pótnagynénám. Hallottam, amint a bátyám gúnyosan vihog. Felmérgedtem:
– Mi abban olyan jó, hogy magyar? – morogtam, és már abban a pillanatban észbe kaptam, hogy az ördögbe is, egyre jobban hasonlítok a morcos öregapámhoz.
– Na ne… – mondta a mostohaanyám békülékenyen. – Ne kapd fel rögtön a vizet. Mi abban olyan rossz, hogy magyar?

– Nekem mindegy… – feleltem, mi mást mondhattam volna.
Ebéd után bementem apám dolgozószobájába. Félhomály fogadott. Nem kapcsoltam fel a villanyt, csak széthúztam az ablakon a függönyt. A téli délután korán leereszkedő alkonyata. Az üres Sztapári út és az elhagyatott, néptelen Vásártér a mély hó alatt. Elnéztem a kövér hópelyhek forgatagát, és a sűrű hófátylon át észrevettem egy mozdulatlan emberi sziluettet. Magas, arctalan, az ablakban áll, felém fordulva. Hátrahőköltem és a falnak támaszkodtam; hallottam, amint sebesen kalapál a szívem. Apám kedvenc festményére esett a tekintetem. A barázdált út, a magányos utazó és a háttérben a sötét erdő. Egész közel hajoltam a vászonhoz, életjeleket kerestem, hátha van olyan, amit eddig nem vettem észre. Semmit sem találtam. Az erdőre szegeztem a tekintetem. Úgy tűnt, mintha a nagy bükkfák eltávolodnának egymástól, és utat nyitnának számomra az erdő mélyébe. A tekintetem akadálytalanul haladt előre a térben. Hóbuckák, kopasz fák, megcsonkított fatörzsek, lerombolt földszintes épületek, feketére égett gerendák, felfordult szekerek, felmeredő kocsirudak, felhasított hasú lovak, véres, feldarabolt emberi tetemek, mind egyenruhában. Egyet kivéve, akin fehér köpeny volt véres foltokkal, s egy félbevágott, csonka fatörzsre támaszkodott. Felismertem apámat. Vértelen arc, tágra nyílt, üveges szemek. Amelyek rám merednek.
Menekültem, hátráltam a térben, vissza apám dolgozószobájába és a téli délután alkonyatába. A festmény előtt álltam, nem vettem le a tekintetem az elcsigázott, magányos utazóról. A kép eltünedezett a könnybe lábadt szememben. Ismeretlen forrásból fakadó könnyek voltak. Amit eddig csak sejtettem, azt most biztosan tudtam. Az apám halott.

RADICS Viktória fordítása

JEGYZETEK

[1] Đorđe Lebović *Semper idem* című regénye megjelenés előtt áll a Forum Könyvkiadónál.

Auschwitzból haza

Jaša Almuli beszélgetése Đorđe Lebovićtyal[1]

– 1928-ban születtem a festői Zomborban, mely akkortájt úgy 30 000 lakost számlált. Amíg az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott, Zombor volt Bács-Bodrog vármegye székvárosa. Teljesen sík vidék, igen termékeny talajjal. A környező lakosság főként mezőgazdasággal foglalkozott, a városnak azonban némi bőr-, selyem-, textil- és élelmiszeripara is volt. A lakosság összetétele tarka volt: magyarok, szerbek, horvátok, szlovákok, ruszinok, németek, zsidók éltek benne. Az utóbbiak már a 18. században letelepedtek a városban, az én gyerekkoromban körülbelül 1200-an lehettek. A zsidók jól beilleszkedtek ebbe a közegbe, voltak köztük kereskedők, orvosok, ügyvédek, iparosok, földbirtokosok, kisiparosok. Jobbára askenázi zsidók voltak, Európa különböző részeiből érkeztek, egymás közt a jiddist beszélték; spanyolországi származású szefárd alig akadt köztük. A szigorúan vallásos ortodoxok kevesebben voltak, nekik külön zsinagógájuk volt. Az én családom a többséghez, a vallásilag liberális neológokhoz tartozott. A sok nemzetiség jól megfért egymással. A viszonyok úgyszólván idillikusak voltak. De talán csak nekem tűnik így, mivel ez az időszak a gyerekkoromra esik, amikor számomra minden szép volt és arányos. A nemzetiségek egyetértésben éltek: a németek (mi sváboknak neveztük őket), a magyarok, a szerbek, a zsidók. Ez a vegyes közösség szinte hibátlanul működött. Az antiszemitizmus hulláma a fasizmus uralomra kerülésével, 1933-ban csapott le ránk. Amikor középiskolás lettem, az antiszemitizmus különösen a németeknél érződött, valamelyest a magyaroknál is. A szerbeknél soha.

Az 1938/39-es tanévben iratkoztam be a zombori gimnáziumba. A városban volt még egy igen régi tanítóképző és egy kereskedelmi akadémia; Zombor kulturális és oktatási központ volt. Apám Zomborban fejezte be a kereskedelmi akadémiát, később a trieszti Assicurazioni Generali biztosítótársaság képviselője volt. Nagyapám vagyonos földbirtokos volt, a verbászi cukorgyár részvényeinek többségi tulajdonosa, a harmincas évek válsága során azonban csődbe ment. Ekkor vett egy kertes házat Zombor külvárosában, és ott élt a második feleségével (az első korán elhunyt), aki sváb asszony volt. Tőle tanultam meg németül, ami később, a koncentrációs táborban bizonyára sorsdöntő lett.

– Mi történt 1941-ben, azután, hogy Németország megtámadta és feldarabolta Jugoszláviát?

– Az országnak ezt a részét Magyarországhoz csatolták. Amikor bejöttek a magyarok, már az első napon legyilkoltak hat zsidót, ha jól tudom. Nagyon erős nyomás volt a zsidókon. Minden munkaképes férfit kényszermunkára hurcoltak, útépítésre használták őket. A magyar csendőrök heccelték és megalázták őket.

Azonban abban az időben mi mégis jobban jártunk, mint a többi jugoszláviai zsidó, a belgrádiaknál mindenképpen jobban, hiszen őket a németek már 1942-ben megsemmisítették, a horvátországi zsidókat pedig Jasenovacra hurcolták és brutálisan meggyilkolták. A magyar zsidóellenes törvények viszonylag enyhék voltak – a zsidók nem dolgozhattak állami hivatalokban és sorkatonai szolgálatot sem teljesíthettek, korlátozott számban iratkozhattak be a gimnáziumba, azonban 1942 őszéig viszonylag normálisan zajlott az élet. Ekkor a magyarok munkaszolgálatos egységekbe sorozták be a zsidókat. Egyenruhát kaptak, fegyvert azonban nem. A lapát, az ásó meg a csákány volt a fegyverük. Voltak, akik Magyarországon és a Vajdaságban dolgoztak, többségüket azonban elvitték a keleti frontra, ahol árkot ástak és tűzvédelmi erődítéseket építettek. Ez a katonai munkaszolgálat kötelező volt a 19 és 40 év közötti férfiak számára. Apámnak sajnos nem volt szerencséje, épp 40 éves volt. Elvitték a keleti frontra, és már ez év decemberében megkaptuk a hivatalos értesítést, hogy elesett. Voronyezsnél

1942 decemberében elkezdődött a nagy orosz offenzíva, ott egy egész magyar hadsereget teljesen szétvertek. A munkaszolgálatos zsidók majdnem mind elestek. A 200 zombori zsidó közül, akiket munkaszolgálatos katonai egységekbe küldtek, mindössze hatan tértek vissza. Apám eleste volt az első nagy csapás, amit megtapasztaltam. 14 éves voltam akkor. Azt hiszem, hogy ezzel vége lett a gyerekkoromnak, odalett az „idill", amiben addig éltem.

Ettől kezdve egészen 1944-ig egyfajta nyomás alatt éltem Zomborban, ez azonban inkább pszichikai nyomás volt a zsidókon, semmint valamiféle terror. Ezt a nyomást leginkább a városba érkező hírek idézték elő. Tudniillik egyre gyakrabban értek el hozzánk a hírek, hogy keleten, Lengyelországban vannak olyan lágerek, amelyekben az egész Európából odahurcolt zsidókat megsemmisítik. A Radio London említi az „Auschwitz" nevet, ami akkoriban semmit sem jelent, de bevésődik a tudatunkba, mint valami borzalmas fenyegetés. Azonban érdekes módon annak ellenére, hogy nagy veszély közeleg, és félő, hogy sorjában valóra válnak Hitler fenyegetései, amelyeket a beszédeiben kiáltott világgá, hogy ki fog irtani minden zsidót, senki a kisujját sem mozdítja. Mondhatni, hogy a zsidók egyre fatalistább módon alávetik magukat a közeledő végzetnek. A szorongó várakozás ideje volt ez tulajdonképpen.

– *Mit lehetett volna tenni a megmenekülésért?*

– Tudja, abban az időben szinte senki sem gondolkodott erről úgy, ahogy kellett volna. Ma, amikor erről töprengek, az az érzésem, hogy valamit tenni lehetett volna. Igaz, muszáj megemlíteni, hogy a zombori zsidó ifjúság soraiban már a kezdetektől, 1941-től akadtak olyanok, akik illegalitásba vonultak és a Kommunista Párthoz csatlakozva harcoltak a magyar megszállók ellen. Ezek főleg egyetemi hallgatók voltak, vagy húszan, és közülük csak Braun Olga maradt életben, aki most Szabadkán él, meg Zucker Éva, férjezett Čavčić, a vegyészet doktora, aki Belgrádban él. A többiek odavesztek a börtönökben, fölakasztották vagy agyonlőtték őket. Ez volt az egyedüli ellenállás, a többiek várakoztak és reménykedtek, hogy elkerüli őket a végzet.

– *Isten büntetése?*

– Akadtak olyanok is, akik büntetést láttak mindebben. Nagyon jól emlékszem a lengyelországi származású nagybátyámra, Wagner volt a

vezetékneve, órásműhelye volt Zombor főutcáján. Ő nagyon vallásos ortodox zsidó volt. Megjósolta a balsorsunkat, és úgy vélekedett, hogy mindaz, ami történik velünk és ami még vár ránk, azért van, mert a zsidó nép elárulta az Istenét. Azt mondta, hogy a szenvedésünk és mindaz, ami elkövetkezik, meg van írva az Ószövetségben. Többször idézett egy szöveghelyet Mózes ötödik könyvéből, és egy mondatot Ézsaiástól: „Rád hoz majd az Úr messziről, a föld széléről egy népet, amely lecsap rád, mint a saskeselyű; olyan nemzetet, amely nem kíméli az öreget, és nem kegyelmez a gyermekeknek sem… éhezve és szomjazva, meztelenül és mindenben szűkölködve szolgálod majd ezért ellenségeidet", „a nép pedig tűz martaléka lesz". Ezek a próféciák sajnos egy napon valóra váltak.
Márciusban kezdődött, pontosabban 1944. március 19-én. A német harci egységek megszállják Magyarországot, és a német katonák bejönnek Zomborba. Ez számunkra a vég kezdete.
Már április első napjaiban kezdetét veszi a zsidók letartóztatása és begyűjtése. Ennek előtte természetesen megjelennek a rendeletek, hogy a zsidók kötelesek sárga Dávid-csillagot viselni, és be kell jelentkezniük a nyilvántartásba. Ez volt az a folyamat, amellyel a németek Európában mindenütt előkészítették a zsidók elhurcolását a keleti lágerekbe „a zsidókérdés végső megoldásának" keretében. A „végső megoldás" nálunk 1944 áprilisában kezdődik, amikor a zsidókat elviszik Magyarországra, Bajára, ami ötven kilométernyire van Zombortól.
A magyar csendőrök hat napon át végezték a letartóztatásokat és a zombori zsidók elhurcolását. Én a családommal az utolsó napon kerültem sorra. Nem jut eszembe a dátum, csak azt tudom, hogy tavasz volt. Jól emlékszem a kiúttalanság és a tehetetlenség érzésére. Még arra is emlékszem, hogy azt mondták, milyen kár, hogy épp tavasszal kell meghalnunk. Voltak olyan zombori zsidók is, akik maguk választották a halált, ők maguk akarták eldönteni, hogyan haljanak meg. Öngyilkosságot követtek el. Mi nap mint nap vártuk a magyar csendőröket. Amikor bejöttek, én épp *A Thibault család*ot olvastam Roger Martin du Gard francia írótól. Megjelöltem az oldalt, hogy tudjam, hol hagytam abba, becsuktam a könyvet, és elindultam a nagy utazásra, melyről a visszatérést nem látták előre.

Ennek az utazásnak az első állomásán, Baján a zombori és környékbeli zsidókat a gabonaraktárban helyezték el. Ezután gettóba zártak bennünket, a város egy kijelölt részébe, ahova már korábban begyűjtötték a bajai zsidókat. Úgy tíz napig tartózkodtunk ott. Én akkor 15 éves voltam. Nem éreztem félelmet. Nekem és a pajtásaimnak, meg a lányoknak, akikkel barátkoztunk, nem volt olyan rossz a gettóban. Emlékszem, még mulatságok is voltak. Az idősebbek szeméből azonban kiolvasható volt a szorongás.

Május vége felé egy éjszakán valamennyiünket összeszedtek. Úgy számolom, hogy Bajáról, Zomborból, Újvidékről és más bácskai helységekből úgy négy-ötezer zsidót szedtek össze. A bútorgyárba vittek bennünket, ami a vasúti sínek mellett volt. Itt őrzött bennünket a magyar csendőrség egy éjszakán keresztül. Viszonylag tisztességesen bántak velünk, azonban reggel az SS-re ébredtünk. Ekkor kezdődnek a gorombaságok, megalázások, ütlegelések, és végül a fölpakolás a marhavagonokba. Egymás hegyén-hátán szorongtunk, nyolcvanan egy vagonban.

– Ekkor együtt volt az anyjával és a testvérével?

– Igen, velük és a nagynénémmel, anyám nővérével, akinek volt egy ötéves gyereke és állapotos volt, a hetedik hónapban. Egy különleges transzporttal indítottak bennünket útnak. Azokban a hetekben száz meg száz transzport ment a magyar zsidókkal keletre, Auschwitzba, hat transzport azonban nyugatra, Ausztriába ment.

Magyarázatképp el kell mondanom, hogy abban az időben tárgyalások folytak a „végső megoldást" kivitelező Eichmann és a magyar zsidók vezetői között a magyarországi zsidók kivásárlásáról. A nácik Eichmannon keresztül tízezer katonai teherautót és egymillió kiló kávét kértek a magyar zsidókért. Mivel ez az alku, az élő emberek eladása teherautókért és kávéért a nyugati szövetségesek beleegyezése nélkül nem volt realizálható, az egyik zsidó vezető, Joel Brand elment Törökországba, hogy tárgyaljon az angolokkal. Eichmann ki akarta fejezni készségét a magyar zsidók megkímélésére, és megígérte, hogy vagy harmincezer magyar zsidót Ausztriába irányít, mezőgazdasági munkára. A tárgyalások Eichmann-nal végül dugába dőltek, mivel a szövetségesek nem voltak hajlandók katonai teherautókat adni a németeknek. A mi transzportunk

azonban ahelyett, hogy keletre indult volna, mégis nyugatra ment. Gänserndorfban, Bécs előtt megállították a szerelvényt.
Anyámat, a nálam két évvel idősebb testvéremet és engem munkára szemeltek ki, és abba a csoportba kerültünk, amely a vasúti sínek túloldalán várakozott. Akiket munkaképteleneknek ítéltek, az öregek, a gyerekek és a kisgyerekes anyák baloldalt maradtak a vagonok mellett. Nem tudtuk, hogy ez mit jelent. Anyám megpillantotta a túloldalon a tehetetlen, terhes nővérét az ötéves gyerekkel, úgy döntött, hogy nem hagyja őt egyedül. Amikor a német őrök egy pillanatra elfordultak, átszaladtunk a túloldalra, és visszatértünk azok közé, akik voltaképpen halálra voltak ítélve.
A transzportnak az a része, amelyet munkavégzésre választottak ki, mint később megtudtam, osztrák parasztbirtokokra került. Nem vették el tőlük a holmijukat, és a családok együtt maradtak. Az osztrákok, főleg a parasztok az akkori viszonyokhoz képest elég jól bántak velük. Mindössze egy halt meg közülük, az is szívrohamban. A többi túlélte. A transzportnak abból a részéből viszont, mely továbbment Auschwitzba, mindösszsze hatan tértek vissza (az újvidékiek és a bajaiak sorsát nem ismerem, a zomboriakról beszélek). A többi elpusztult.
A sors gonosz játéka volt ez. Visszatértünk a vagonokba, adtak kenyeret, meleg levest, és mi azt hittük, hogy ez a tisztességes bánásmód jele. A németek azt mondták, hogy könnyebb munkára visznek bennünket keletre, a földművelés nehéz lenne nekünk stb. A nácik gyakran bedobtak különféle meséket azért, hogy becsapják áldozataikat.
Két-három nap utazás után érkeztünk meg Auschwitzba, pontosan június elsején. Nappal volt. Kinéztem a vagon keskeny ablakán. Amire mint első auschwitzi benyomásra emlékszem, azok a furcsa, kék-szürke csíkos egyenruhákba öltözött szerzetek voltak. Két-három óra hosszát álltunk a síneken, vártuk, hogy befejezzék a munkát az előttünk érkezett transzporttal. A csíkos ruhás emberek lehajtott fejjel mentek el a szerelvényünk mellett. Kifejezetten soványak voltak, egyáltalán, nyomorúságosan festettek. Amire emlékszem és bizonyosan életem végéig emlékezni fogok, az egyikük tekintete volt, amint hirtelen fölemelte a fejét és egyenest rám nézett. Valami leírhatatlant vettem észre a tekintetében, valamit,

amit addig soha nem láttam: a félelem, a kétségbeesés, a reménytelenség és a mérhetetlen szomorúság keverékét. Még kisfiú voltam, és azt hiszem, hogy abban a pillanatban váltam fölnőtt emberré.
Továbbvittek bennünket a zsidórámpához. Így nevezték azt a helyet, ahol megállt minden Auschwitzba érkező transzport. Szeretnék néhány szót szólni az itt zajló szelektálásról, melynek során különválasztották azokat, akiket a halálba küldtek, azoktól, akiket ideiglenes életre választottak ki, és a lágerbe küldtek. Különféle leírások vannak erről az eljárásról. Elég sok filmet és tévésorozatot megnéztem, több könyvet elolvastam erről, és meg kell mondanom, hogy a bemutatott vagy leírt dolgok legnagyobb részével nem értek egyet. Ezért tanúskodni szeretnék arról, hogy voltaképpen hogyan játszódott ez le. A saját személyes tapasztalatomat fogom elmondani, meg amit később tudtam meg, az auschwitzi múzeum archívumában kutakodva a dokumentumok között. Lehet, hogy sokan azok közül, akik leírták a megérkezésüket Auschwitzba, sokkot kaptak, és azt a bizonytalanságot, félelmet, ami később szakadt rájuk, emlékeikben a megérkezés pokoli káoszának látták. Azonban ez nem így volt.
A transzporttal való bánásmód elő volt írva, és a katonák szigorúan tartották magukat az előírásokhoz. A vagonokból való kiszállás nagy rendben zajlott. Kutyás és gépfegyveres SS-ek nem voltak. Nem volt rajtuk sisak, csak pisztoly volt náluk, és munkaegyenruhában voltak. Kivételesen figyelmesek, már-már kedvesek voltak, mindenkinek segítettek. Ha valaki kérdéssel fordult hozzájuk, udvariasan válaszoltak. Márpedig sokan kérdezték, hogy van-e ivóvíz, mert napok óta nem ittunk vizet. A katonák készségesen válaszoltak: hogyne, annyi víz van, amennyit csak akarnak. Előbb megfürdenek, aztán kapnak teát, és elhelyezik önöket a barakkokban. A holmijukat itt kell hagyniuk, majd maguk után küldjük. Szigorú parancs kötelezte őket arra, hogy így viselkedjenek. Szigorúan tilos volt ütni, nehogy pánik törjön ki. Tudniillik a pánik vagy a zűrzavar leállíthatta volna a „termelési folyamatot". Ezért a katonák az ismeretlenbe tett hosszú utazás után igyekeztek megnyugtatni az embereket. A sokk akkor következett, amikor elkezdték kettéválasztani a férfiakat és a gyermekes anyákat, egyiket az egyik, másikat a másik oldalra. Ekkor borzalmas jelenetek voltak. Azonban üvöltözést, lövöldözést, gyerekek

verését, öregek rugdosását én nem láttam. Az ilyesmi kifejezetten tilos volt. Egy perfid, alattomos ésszel kiötlött csalás játszódott le a szemünk előtt. Sajnos, a csalás sikerült, becsaptak bennünket.
Miután szétválasztották a nőket és a férfiakat, kezdődött a szelekció. A rámpánál, a kereszteződésnél az SS magasabb rangú tisztjei álltak, mindig volt köztük néhány orvos is. A munkaképeseket különválasztották azoktól, akiket munkaképtelennek, azaz haszontalannak ítéltek. Ez utóbbiakat úgynevezett „különleges elszállásolásra" jelölték ki, az előbbieket pedig a lágerbe irányították, ahol majd regisztrálják őket és bekapcsolják a termelési folyamatba. A „különleges elszállásolás" gázkamrát jelentett, halált.
– *Hogy vált el az édesanyjától?*
– Elválasztottak bennünket. Anyám, a nagynéném és a kisfia, György az egyik oldalra mentek, a nők közé, a bátyám meg én pedig a férfiak közé kerültünk. Előbb a nőket szelektálták munkára vagy halálra, majd ugyanezt az eljárást megismételték a férfiakkal. Akkor nem tudtam, hogy ez mit jelent. Én tizenöt évesen a határon billegtem, ahol eldőlt, hogy felnőtt, munkaképes férfinak számítasz-e, vagy gyereknek, akit halálra ítélnek. Engem meg a bátyámat munkára jelöltek ki, és elvittek a „szaunába". Így nevezték Birkenauban a fürdőt. Előbb azonban el kell magyaráznom a nagy halálkonszern, az auschwitzi láger alaprajzát.
A fő vagy anyaláger, amelyet a németek Stammlagernek neveztek, régi osztrák–magyar kaszárnyákban volt, amelyeket 1940-ben, Lengyelország német megszállása után koncentrációs táborrá alakítottak át. Később a láger kiterjedt, és egy egész falut magába foglalt, melyet a németek Birkenaunak neveztek el a közelben lévő nagy nyírfaerdőről, a lengyelek pedig Brzezinkának hívtak. A falut lerombolták, és fölhúzták a nagy lágert, mely három kilométernyire volt a Stammlagertől. Néhány száz barakkból állt. Bal oldalt volt a női, jobb oldalt pedig a férfi láger. Ez karanténlágerre, cseh családi lágerre, cigánylágerre, magyar lágerre és a revírre (kórházra) volt felosztva. E komplexumon belül állt a négy krematórium a gázkamrákkal.
Amikor a bátyámmal megérkeztünk Birkenau fürdőjébe, először is pucérra vetkőztettek bennünket. Ezt főként lengyel zsidók végezték. Azt

mondták, hogy csak a szemüvegünket és a nadrágszíjunkat tarthatjuk meg. Zuhanyozás után nyiratkozni vittek bennünket. Nyiratkozás közben a lengyel zsidók, akik már harmadik éve voltak Auschwitzban, káromkodtak és üvöltöztek velünk: Marhák, hogy engedhettétek meg, hogy idehozzanak benneteket most, amikor hamarosan vége lesz mindennek? Így beszéltek hozzánk, szidalmazván bennünket, amiből mi keveset értettünk. Adtak nekünk csíkos ruhát, volt, aki rövidet, más túl hosszút kapott. A „szauna" előtt láttam anyámat, amint a nők közöt áll sorba, már megfürösztve és kopaszra nyírva. Integetett nekem. Ekkor láttam őt utoljára.

Ami különösképp a szemembe tűnt aznap alkonyatkor, azok a lángnyelvek voltak és a hatalmas kéményből gomolygó sűrű füst. Gomolyog az a sűrű, büdös, fekete füst, és ráereszkedik az egész lágerre. Látom, hogy több ilyen kémény van, három vagy négy. Töprengek, hogy mi lehet ez? Mivel akkor hatodikos gimnazista voltam, és a vasérc olvasztásáról tanultunk, oda jutottam, hogy bizonyára ipari kémények.

A birkenaui láger egyik részlegébe vittek bennünket, az úgynevezett magyar lágerbe. A transzportok a magyar zsidókkal 1944 májusától ez év szeptemberéig érkeztek folyamatosan. Tudni lehet, hogy ebben az akcióban több mint 400 000 embert irtottak ki. Itt csak egy éjszakát töltöttünk, nem tudtuk, hol vagyunk és mi történik körülöttünk. Már másnap reggel felsorakoztattak bennünket az SS-esek előtt, akik újabb szelekciót végeztek. A bátyám azt mondta az SS-tiszteknek, hogy villanyszerelő. Ő az egyik oldalra került, én pedig a másikra. Elvitték Varsóba, később a dachaui lágerbe. Túlélte. Izraelben él, foglalkozására nézve villanyszerelő. Egy zombori osztálytársammal együtt, aki csakúgy 15 éves volt, mint én, a gyerekbarakkba vittek bennünket – közel kétezer gyerek Magyarországról, Lengyelországból, Csehországból, Görögországból. A kápó, egy roma srác irgalmatlanul vert bennünket egy hatalmas bottal. Később elvittek bennünket az úgynevezett „méredzkedésre". Elhelyeztek egy lécet bizonyos magasságban. Akik elmentek alatta, azokat oldalra küldték – a krematóriumba. Túl alacsony termetűek voltak ahhoz, hogy megengedjék nekik az életben maradást. Nem értettem ezt az egészet, de sejtettem, hogy valami borzalom készülődik.

Láttam egy idősebb lágerlakót, cseh volt. Odamentem hozzá, és szerbül azt mondtam neki: Én jugoszláv vagyok, mire ő azt válaszolta: Á, jugoszláv, ilyen kevés van itt. Valahogy megértettük egymást, én szerbül beszéltem, ő meg csehül. Uram, mondom neki, és ő elnevette magát ettől a megszólítástól, mi történik itt? Ő csak legyintett. Mi az a füst ott, mi az a kémény? – kérdezem. Azt mondja: Látod, ott azokat az embereket, akik lent az úton mennek? Látom, mondom. Nos, ma estére ott fognak kimenni azon a kéményen keresztül. Mivel ezt nagyon komolyan mondta, azonnal megelevenedett az emlékezetemben az, amit Auschwitzről hallottam. Szörnyen megijedtem. Elhatároztam, hogy azonnal megszököm a gyerekek közül. Megéreztem, hogy itt minden fordítva van, és a várakozásokkal ellentétben a gyerekekkel rosszabbul bánnak, mint a felnőttekkel. Miután megtudtam, hogy van egy barakk, ahol az iparosok gyülekeznek, elhatároztam, hogy átszökök oda, és villanyszerelőnek adom ki magam, mint a testvérem. Javasoltam az osztálytársamnak, hogy szökjünk át együtt. Elutasított, mondván, hogy nem mer, mert minden este létszámellenőrzés van. Hay Józsefnek hívják, jelenleg Izraelben él, építész. A hátam mögül hirtelen felbukkan egy 16 év körüli szemüveges legényke, és azt mondja szerbül: Én veled mennék. Újvidéki volt, hetedikes gimnazista. És mi ketten átmentünk a másik barakkba, az iparosok közé. Voltak ott asztalosok, cipészek, lakatosok, villanyszerelők és fogorvosok, akiket szintén az iparosok közé soroltak.

– *Hogy hívták azt az újvidéki fiút? Túlélte?*

– Kovács Bélának hívták. Nem élte túl. Valamivel később majd beszélek a sorsáról. Este a létszámellenőrzésen az SS megállapította, hogy kettővel több iparos van. A sorsdöntő pillanatok egyike volt ez, amikor életről és halálról döntöttek. A barakkfőnök elrendelte, hogy azonnal lépjenek elő a létszámon felüliek. Tudtam, hogy kilépni és beismerni a vétket annyit jelent, hogy agyon fognak verni. Jelt adtam a pajtásomnak, hogy ne moccanjon. Vártunk. A barakkfőnök többször megismételte a parancsot. Ekkor történt valami, amit máig nem értek – ketten kiléptek. Elvezették őket valahová. Mi ebben a barakkban éjszakáztunk, reggel pedig átdobtak a karanténlágerbe. Ott tetováltak bennünket. Én az A-12750 számot kaptam. Auschwitzban minden táborlakót tetováltak a bal csuklóján.

Amikor érkezni kezdtek a magyar transzportok, bevezették az „A" sorozatot, később a „B" sorozatot, hogy ne lehessen megállapítani a regisztrált táborlakók pontos számát. A táborlakók listáin, mint később megtudtam, azon a napon 400 000 tetovált szerepelt, ezek közül azonban akkor már csak 80 000-en voltak életben. Amikor megkaptuk a számokat, átdobtak bennünket három kilométerrel arrébb, a Stammlagerbe. Így váltam az Auschwitz I. rabjává.

– Mi történt azokkal a gyerekekkel, akiktől elszökött?

– Hay József elbeszélése szerint, azok közül, akik abban a barakkban maradtak, sokan meghaltak. Nagyon gyakran szelektálták őket, a maradékot a dachaui vagy a neuengammei lágerba vitték. Hay Dachauban élte túl. Később olvastam dokumentumokat, amelyekből kiderült, hogy akiket átdobtak Neuengamméba, azokat in vivo orvosi kísérletekhez használták. Egyikük sem élte túl.

Hadd mondjak valamit a Stammlagerről. Ez 28 vöröstéglás épületből állt, amelyeknek volt földszintjük, emeletük és manzárdjuk. Első pillantásra hibátlan volt minden – nyírt gyep, fasorok, virágágyások, nyírott bokrok, kórházépületek korszerűen berendezett műtőkkel, nagy fürdő, bordély, mozi. Külső szemmel nézve csak csodálhatnánk. Ilyen benyomást szerzett a Vöröskereszt küldöttsége is, amikor 1944 szeptemberében látogatást tett Auschwitzban. Minden lágerlakónak volt saját ágya két pokróccal. Rendes mosdóhelyiségek álltak rendelkezésre.

Miért volt ez így? Azért, mert ez tökéletes álca volt, mely eltakarta, hogy mi történik a háttérben. Tudniillik csak három kilométerrel odébb az emberiség történetének legmonstruózusabb bűncselekménye zajlott. Minden jól ki volt találva és hibátlanul végbe víve. A stammlagerbéli rabok iparosmunkát végeztek, a környékbeli mezőgazdasági birtokokon dolgoztak, a németek garázsaiban javították a járműveket, pékek, hentesek voltak. Ezek az üzemek mind a lágerhez tartoztak, ugyanis a láger önfenntartó volt. Nekem alkalmam volt mindezt bejárni, látni, ezért tudok beszélni róla.

– Ön mit csinált?

– Először a karanténban voltunk. A tisztaságot kíméletlen fegyelemmel tartották fenn, Auschwitzban nem volt tetű. A karanténban semmit sem kellett csinálni. Menetelési gyakorlatok voltak, tanították, hogy kell vi-

selkedni az SS-esekkel. Én szerencsémre tudtam németül, és értettem a parancsokat. Nagyon nehéz volt, hogy teljesen egyedül vagyok, de csakhamar felfogtam, hogy harcolnom kell a fönnmaradásomért, és nincs panaszkodás. Igaz, szerencsémre az újvidéki srác jóban-rosszban velem tartott. Két hét karantén után azzal kezdődött a nap, hogy reggel szakmák szerint fölsorakozunk, jönnek a munkaegységek vezetői, és kiválasztják az iparosokat, akikre szükségük van. A cimborám szintén villanyszerelőnek jelentkezett, de mi nem kellettünk, mert túl fiatalok voltunk. Egy hét múlva kétkezi munkákra osztottak be bennünket. Én a „Peterson Kommandó"-ba kerültem. Árkot ástunk és vízvezetékcsöveket, csatornacsöveket fektettünk le. A barátomat, Bélát rosszabb helyre küldték, a „Kohlen Kommandó"-ba, szénkirakodáshoz. A munka, amit végeztem, nem volt könnyű, de összeszorított foggal csináltam egész júliusban, a legnagyobb hőségben. Egy napon a kápó fölfigyelt arra, hogy több nyelven beszélek, és maga mellé vett. „Pipl"-nek (kölyök) nevezett. Én hordtam és osztottam ki a vizet azoknak, akik dolgoztak, ételért mentem a lágerbe, olyan kifutófiú-féle voltam. Ez természetesen sokkal könnyebb munka volt, de ennél is fontosabb volt, hogy sok mindent láthattam és megtudhattam, tulajdonképpen mi történik Auschwitzban. Az édeskés, szörnyű bűz az egész lágerre rátelepedett. Szakadatlanul érkeztek a transzportok Magyarországról, a csehországi Teresienstadtból, Görögországból, Olaszországból, a még fennálló lengyelországi gettókból, és a könyörtelen gépezet darálja, darálja őket…

– Hogyan tudta meg, hogy mi zajlik?

– Főként a régi táborlakók elbeszéléseiből, igazi szemtanúk azonban nem voltak. A „Sonderkommandóban" dolgozókat – így nevezték azt az egységet, mely a krematóriumban a hullaégetésnél dolgozott – háromhavonta leváltották, azaz meggyilkolták őket. Új rabokat raktak a helyükbe.

– Ők hol laktak?

– A krematórium fölötti padláson laktak. Lehetetlen volt érintkezni velük. Titkos csatornákon mégis kapcsolatot tartottak a lágerbéli ellenállási mozgalommal, mely elég erős volt. Üzeneteket küldtek arról, hogy valójában mi történik.

– Meséljen valamit a személyes tapasztalatairól. Ön, mint kis kifutófiú az árokásó és csőlerakó egységnél, a láger szélesebb övezetében is mozoghatott?

– Nem, akkor még nem. Mint a „Peterson Kommando" tagja nem volt nagy mozgásköröm. Csak olyan helyeken jártam, ahol az egység vízvezeték- és csatornacsöveket fektetett le a lágerben és a lágeren kívül. Később nyertem betekintést abba, ami zajlik, akkor, amikor visszakerültem az iparosok közé. Annak előtte csak azt tudtam, amit az idősebb táborlakóktól hallottam. Megtudtam azt is, hogy a lágerben van egy 11. blokk, a lágerbörtön, ahova azokat a táborlakókat zárják be, hogy megkínozzák őket, akik megszegik valamely szabályt. A lágerszabályok nagyon szigorúak voltak, a büntetés 25 vagy 50 botütés volt, miközben a megbüntetettnek németül számolnia kellett az ütéseket, s ha tévedett, a botütés megismétlődött.
A háború után azt beszélték és írták, hogy Auschwitzban a szadisták orgiáztak. Azt hiszem, hogy ez elferdített kép. A SS-eseknek tilos volt saját elképzelésük szerint gyilkolni a foglyokat. Ezenkívül halálbüntetés terhe alatt tiltották nekik, hogy szexuálisan érintkezzenek a rabnőkkel. Csak akkor kínozhatták a rabokat, ha ezt kifejezetten parancsba kapták. Meg volt határozva, hogy ki, mikor és hogyan kínoz. A terror megfontoltan, módszeresen, írásos szabályok szerint működött.
– Ön mit látott mindebből?
Azt láttam, hogy az SS-esek csak nagyon ritkán verik a táborlakókat, viszont a kápók és a Blokkältesték, vagyis a felügyelők sokszor ütik őket. Ők szintén foglyok voltak, főként német bűnözők, zöld háromszöget viseltek. Az SS meghosszabbított kezei voltak.
– Ki volt az ön kápója?
– Az én kápóm egy német volt, és Brunónak hívták. Bűnöző volt, háromszoros gyilkosságért elítélve; halálra ítélték, amit életfogytiglani börtönre változtattak, végül átdobták a lágerbe.
Én a „Peterson Kommandó"-ban dolgoztam egészen szeptember elejéig. Ekkor egy napon, ha nem tévedek, szeptember 13-án az amerikai repülőgépek lebombázták az I. G. Farben gyárat, mely mesterséges benzint gyártott, és úgy tíz kilométerre volt Auschwitztól.
Több bomba a tábor területére hullt, száz fogoly meghalt, közel kétszázan megsebesültek, és elég sok SS-tiszt is elesett. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy elszakadtak az elektromos vezetékek és sok üvegtábla kitört, megrepedt. Másnap reggel munkába indulás előtt a hangszórókon

keresztül az Appelplatzra hívtak minden iparost. Odamentem és beálltam a villanyszerelők közé. Az utolsó sorban két lengyel állt, én melléjük álltam. Piros háromszöget viseltem sárga karszalaggal. A sárga karszalag azt jelentette, hogy zsidó, a háromszögben pedig ott volt a nemzeti hovatartozás kezdőbetűje, az én esetemben: „Y". A lengyelek szidalmazni kezdtek: Jugó, mars, mit keresel te itt?! Lökdöstek és ütöttek. Ebben a pillanatban valaki megrántotta a ruhaujjamat: állj ide! Egy magas férfi volt, aki piros háromszöget viselt, ami azt jelentette, hogy politikai. Cseh volt. Mellé álltam. Jelt adott, hogy hallgassak és várjak. Egyszer csak kiléptünk. Megkérdeztem a csehet, hogy kik vagyunk, mire azt válaszolta: üvegesek. Mondtam neki, hogy erről a szakmáról fogalmam sincs (igaz, villanyszerelő sem voltam), mire azt válaszolta, hogy az egész egységben senkinek fogalma sincs erről a szakmáról. „Üvegesből" harminc volt abban az időben, s ebből mindössze négy igazi mester. Ivannak hívták azt a férfit, aki bevezetett az üvegesek közé, és gépészmérnök volt.

– És azok a lengyelek, akik elzavarták, szidalmazták önt, ők mik voltak? Sárga szalagot viseltek?

– Nem, ők árja lengyelek voltak. A lengyelek nagyon csúnyán viselkedtek. Ők meg az ukránok nagy antiszemiták voltak. Én még elég jól megúsztam náluk, mert a „jugoszláv" jelzést viseltem, a jugoszlávokkal szemben pedig visszafogottabbak voltak, mert féltek tőlük. A jugoszláv lágerlakók nem voltak antiszemiták, nagyon szolidárisak voltak, a lengyelek viszont soviniszták és antiszemiták voltak, és kizárólag egymást segítették. Szerencsémre Ivan keze alá kerültem. Az inasának fogadott. Mindig vele mentem dolgozni, cipeltem a szerszámosládát, gitteltem és behelyeztem az ablakokat. Ivannal szinte az egész lágert bejártuk. Voltam a pékségben, a mészárszékben, a lóistállóban, a női lágerben, az SS-ek magánlakásaiban, a katonaklubban; jártam Auschwitz városában is, mely mindössze néhány kilométerre volt a lágertől. A városban jártam a Gestapo épületében és a tiszti kaszinóban. A táborparancsnok, Rudolf Hess villájában is voltam, megismerkedtem a feleségével, Hedviggel, és láttam a gyerekeiket. Voltam az altáborokban, amelyek főleg mezőgazdasági jellegűek voltak: Budy, Plawy, Rajsko, Babice, Harmeze. A rajskói női táborban gyümölcsöt és zöldséget termesztettek, Joachim Caesar

volt a táborparancsnok, aki magasrangú SS-tiszt létére kivételes egyéniség volt. Mindent megtett, hogy megmentse rabnői életét. Rendhagyó magatartása okán a háború után nem ítélték el. A hetvenes években hírt kaptam felőle. Münchenben élt mint agrármérnök. Jártam a női fürdőben is, és tizenöt évesen száz meg száz meztelen nőt láttam. Olyan életet éltem, mely a rabok többsége számára elképzelhetetlen volt. A munkám bizonyos privilégiumokkal járt, tudtam szerezni élelmet és egyéb létszükségleti cikkeket.

Az Union kézigránátgyárban is üvegeztem. Itt főleg nők dolgoztak. Találkoztam egy fiatal zombori nővel, akit Landau Klárának hívtak. Ma Izraelben él, balettiskolája van Jeruzsálemben. Ez volt az első alkalom a lágerben, hogy ismerőssel találkoztam. Ennek megörültem, de meg is rázott. Először is az anyám után kérdezősködtem. Klára nyíltan megmondta az igazat: anyám már nem él, augusztus elején egy szelekción elkülönítették és elvitték a gázkamrába.

Miután helyrejöttek a bombázás utáni állapotok, az üvegesek csoportjából visszaküldték a rabokat oda, ahonnét jöttek. Engem meg egy fiatal románt megtartottak inasnak. Most tizenöten voltunk, a kápónk lengyel volt, az írnokunk holland zsidó, volt köztünk egy francia, egy görög és két magyar is, apja és fia. Egyedül ők voltak igazi üvegesek. Tarka társaság volt, szinte egész Európából, és kivételesen szolidáris. Nem akarom bő lére ereszteni, azt hiszem, elérkeztem az elbeszélésem legborzasztóbb részéhez.

1944 október elején a Sonderkommando tagjai elhatározták, hogy felkelést robbantanak ki. A felkelés október 7-én tört ki. A IV. krematórium Sonderkommandójában dolgozó rabok saját készítésű bombákkal fölrobbantották a krematóriumot, lelőtték az SS-eket és szökni próbáltak. Csatlakoztak hozzájuk a II. krematórium sonderkommandósai. Az SS motoros egységei csakhamar bekerítették a lázadókat. Egyenlőtlen harc volt. A Sonderkommando mintegy 250 tagja és 20 SS-katona elesett. A lázadás elfojtása után megtorlásként agyonlőtték a Sonderkommando 200 tagját. Csak mintegy 180-an maradtak életben. A felkelés voltaképpen Auschwitz végének kezdetét jelentette. Három héttel a felkelés után megérkezik az utolsó transzport, mely „különleges elszállásolást”

igényelt – zsidók a csehszlovákiai Teresienstadt lágerből. November elején a Sonderkommando 180 rabjából 150-et likvidáltak. A maradék 30-at áthelyezték az V. krematóriumba.
Engem mint üvegest a „Krematorium Abbruch Kommandó"-ba helyeztek (ez volt a krematórium lebontását végző egység). Himmler ugyanis parancsba adta a II. és III. krematórium lebontását (a IV.-et már lebontották), mert fenyegetett az orosz támadás, és fönnállt a veszély, hogy fölfedezik a bűntény nyomait. Ezeket a részleteket természetesen a háború után tudom meg. November végén, a dátumot nem tudom pontosan, bekerülök a lebontást végző iparosok csoportjába. Vagy 70-en voltunk. Az volt a parancs, hogy a krematórium felső, téglából épített részét bontsuk le, a részeket jelöljük meg és csomagoljuk be, majd pakoljuk föl a vagonokra, hogy elszállítsák őket, nyilván, hogy máshol ismét föl tudják majd állítani a krematóriumot. Egy nappal azelőtt, hogy megérkezett volna az én lebontási kommandóm, meggyilkolták az auschwitzi gázkamrák utolsó áldozatait: a női láger 13 rabnőjét.
Tehát abban a szerencsében vagy szerencsétlenségben részesülök, hogy láthatom a krematóriumokat és a gázkamrákat olyannak, amilyenek egy nappal korábban voltak, amikor még működtek. Ezt az érzést nem bírom leírni. Mi hallottunk a gázkamrákról, elég sok mindent hallottunk a tömeggyilkosságokról, de mindezt nem láttuk. Élt bennünk a remény, hogy kitaláció az egész. Amikor megállapítottam, hogy igaz, sokkot kaptam. Itt találkoztam a Sonderkommando egy tagjával, aki pontosan elmondta nekem, hogy mik történtek ebben a higiénikus halálgyárban. Ezt később a *Mennyei osztag* című drámámban fogom majd hasznosítani.
– *Mondja el, hogy mit látott a krematórium lebontásán dolgozva.*
– Nem tudtam azonnal átlátni a krematórium struktúráját. Amint megérkeztünk, nekiláttunk a munkának. Mi, üvegesek leszedtük az ablakokat és kiemeltük az üvegtáblákat, megszámoztuk, szalmával bélelt ládákba csomagoltuk őket; a ládákat később fölpakolták a vagonokba. Ebédidőben lementem a föld alá. Tudniillik a gázkamrák a föld alatt voltak, „bunkereknek" nevezték őket. Lementem a lépcsőn. Sötét volt. Lépéseket hallottam a hátam mögül. Megfordultam és láttam, hogy egy SS-es

követ, azoknak az őröknek egyike, akik elkísértek bennünket a lágerből a krematóriumba. Idősebb forma férfi volt, tartalékos katona. Gyertyát tartott a kezében. Együtt léptünk be a gázkamrába. Ott álltunk, ő, az SS, meggyújtott gyertyával a kezében, s mellette én, a rab, mindketten megrökönyödve és halálra válva. Az SS egész testével reszketett és megállás nélkül ismételgette: Én Istenem, én jó istenem.

Megpróbálom leírni, hogy nézett ki ez a tökéletesre konstruált embermegsemmisítő gépezet. A torony felső részében voltak az égetőkemencék, az alsó részében a megsemmisítésre szolgáló helyiségek. Széles lépcsőn kellett lemenni, mely középütt el volt választva egy csúszdával azok számára, akik súlyos betegek voltak és nem voltak képesek lemenni a lépcsőn. Előbb a vetkőzőbe mentek. Láttam a vetkőzőt. Még semmi sem volt lebontva. Egy hosszú helyiség, tiszta, rendes, megszámozott fogasokkal és a fal mellett sorakozó padokkal. Az egyik oldalon ajtó a Vöröskereszt jelével. Álajtó volt, sehova sem vezetett. Mindenütt feliratok: Kupatilo, Waschraum, Kupka, Fürdőház. Nyilak jelezték a gázkamrába vezető utat.

A csalás maradéktalan volt. Később megtudtam, hogy a vetkőzőben gyakran megjelentek fegyvertelen SS-esek, akik kivételesen jóhiszeműek voltak, néha csokoládét osztogattak a gyerekeknek. Hangszóró is volt, melyen keresztül zenét sugároztak, főleg szórakoztató zenét, kabarészámokat. A hangszórókon keresztül időről időre bemondták: Önök a fürdőházban tartózkodnak. Vetkőzzenek le, a ruhájukat akasszák fel a fogasra. Jegyezzék meg a számot, hogy fürdés után megtalálhassák a ruhájukat…

A vetkőzőből a gázkamrákba vezetett az út. Kettő volt. Egy nagy, amelybe körülbelül 2000 ember fért be, és egy kisebb, amelybe még 1500 belefért. Szürkére festett ablaktalan falak, betonmennyezet, álzuhanyrózsákkal. Amikor becsukódott a masszív tölgyfaajtó, eloltották a villanyokat, és a plafon nyílásain bedobálták a hidrogén-cianid kristályokat, amelyet Zyklon-B-nek neveztek el. A levegővel érintkezve a kristályokból halálos gáz szabadult fel. Az ajtón volt egy kémlelőnyílás, ezen keresztül szemlélhették az SS-hóhérok áldozataik agóniáját.

– *Tiszta volt a gázkamra, vagy látta az utolsó öldöklés nyomait?*

– A helyiség teljesen tiszta volt. Ugyanis amint megsemmisítettek egy transzportot, a Sonderkommando tagjai gumicsövekkel felmosták és kiszellőztették a helyiséget. Egyébként, az áldozatok a fürdőbe való bemenetel előtt szappant kaptak. Találtam egy egész doboz ilyen szappant. Fehér volt, tojás alakú, gipszből. Úgy nézett ki, mint az igazi szappan. Ezt osztogatták az áldozatoknak, hogy becsapják őket.
– *Hány álzuhanyrózsa volt a plafonon?*
– Nem tudom pontosan megmondani, azt hiszem, három vagy négy sor volt. Később megállapítottam, hogy a zuhanyrózsákat szöggel verték be a plafonba, vízvezetékcsövek nem voltak.
– *Hova ment ezután? Önnel ment az SS is?*
– Nem, nem jött velem. Ekkor láttam először a gázkamrát. Később még többször lementem, néztem és néztem. Tudtam, hogy mindent jól meg kell jegyeznem, mert ha túlélem, tanúskodnom kell. Megpróbáltam mindent megjegyezni.
A gázkamra kijáratánál egy teherfelvonó volt. A sonderkommandósok csáklyával húzták ki a tetemeket, bepakolták őket a felvonóba, és fölvitték őket egy feketére festett helyiségbe, mely a holttestek tárolására szolgált. Innen nyílt az ajtó az úgynevezett „fogászati rendelőbe", ahol műtőasztalok voltak. Itt kihúzták a tetemek aranyfogait. A női tetemeket lenyírták, mert a hajnak különleges értéke volt. Innen a hullákat kis vagonokban átgurították az „égetőterembe", ahol elégették őket. A hullatároló helyiségben volt egy mellékajtó, mely az udvarba vezetett, ahol a hullákat nagyobb vagonokba pakolták, és elvitték őket az égetőgödrökig, amelyeket akkor használtak, amikor a krematórium kemencéi megteltek.
Ez volt a részletesen kidolgozott processzus, a szörnyű becsapás, amelyet módszeresen hajtottak végre attól a pillanattól kezdve, hogy az emberek kiszálltak a vagonokból, addig a pillanatig, míg beléptek a gázkamrába. Mire az áldozatok leleplezték a csalást, késő volt. Igaz, vannak rá bizonyítékok, hogy némely transzportok tudták, hogy hova viszik őket, az emberek tudták, miről van szó, mégsem lázadtak fel, fatalistán elfogadták borzalmas sorsukat.
Egész decemberben a krematórium lebontásán dolgoztam. Tulajdonképpen két krematóriumot bontottunk le, a II.-t és a III.-at. A birkenaui

láger végében voltak egymással szemközt. Most azon a helyen egy nagy nemzetközi emlékmű áll az auschwitzi áldozatok emlékére. Ez a két krematórium volt a legnagyobb, a IV. és az V. kisebb volt, közelebb az erdőhöz. Amikor végeztünk a munka szakmai részével, és leszedtük a tetőket, csak a vasbeton alapok maradtak. Lyukakat fúrtak belé a dinamitnak.
El kell mondanom azt is, hogy a krematórium övezetében óriási menynyiségű emberi hamut láttam. A rabok talicskákba lapátolták a hamut, és eltolták a mély gödrökig, ahová belefordították. Emberi hamu hegyei voltak azok. Elmondom azt is, hogy mi történt az első estén, amikor visszatértünk a táborba, miután elvégeztük az aznapi munkát a krematóriumban. Este, amikor visszaérkeztünk, szinte az egész tábor összegyűlt a kapunál. Vártak bennünket, várták, hogy hírül adjuk: nincsenek gázkamrák, hazugság, kitaláció az egész. Annak ellenére, hogy szüntelen belélegeztük az elégetettek füstjét, annak ellenére, hogy annyi mindent meséltek az emberek, és jól tudtuk, hogy mi van, mégis mindenkiben élt még a remény, hogy mégsem igaz ez az egész.
A Sonderkommandónak az a tagja, akivel megbarátkoztam, a nevét nem tudom, azt üzente a bajtársaimnak, hogy minél tovább húzzuk-halasszuk a munkát, mert a krematóriumok felrobbantása után valószínűleg likvidálni fognak bennünket. A tanúkat mindig likvidálják. Amenynyire lehetett, elhúztuk a munkálatokat. Eljött az újév. Január elején sok hó esett. Abban az évben kemény tél volt. A III. krematórium lebontása befejeződött, és felrobbantották. Végignéztem. Nem messze tőlem egy SS-tiszt állt, azt hiszem, hogy a II. és III. krematórium parancsnoka volt, Muhsfeldt, akit a háború után a krakkói perben halálra ítéltek. Dermedten állt, mint a szobor, és amikor a krematórium a levegőbe repült, azt mondta olyan hangosan, hogy mindannyian hallhattuk: Micsoda szarás.
Ez 1945 januárjában volt. Be kellett fejezni a II. krematórium bontási munkálatait is. Lassan dolgoztunk, húztuk-halasztottuk, tudván, hogy a munka vége a mi végünket is jelenti. Január huszadikán elkezdődött a Vörös Hadsereg nagy téli hadjárata. Varsónál áttörik a frontot, és Szilézia felé hatolnak. Január tizenhetedikén érkezik a parancs Auschwitz kiürítésére. Elégetik a dokumentumokat, égnek a máglyák, az SS-ek betörik az ablakokat, részegen dühöngnek. Mi civil ruhát kapunk, választhatunk.

A raktárak zsúfoltak. Megtartják az utolsó appelt. A háború után megtudom, hogy az utolsó appelon Auschwitzban és Birkenauban 66 000 rab és rabnő állt sorba a 402 000-ből, amennyit a tábor nyilvántartásában jegyeztek.

Gyalog evakuáltak bennünket. A visszavonulás során teljes volt a zűrzavar. A parancs úgy szólt, hogy aki egészséges és képes gyalogolni, annak mennie kell; a betegek maradjanak a kórházban vagy a barakkokban. Mi jól tudtuk, mit jelent a táborban maradni akkor, amikor a németek visszavonulnak. A biztos halált. Mégis sokan voltak, akik inkább a halált választották, semmint hogy újabb kínoknak tegyék ki magukat. A január 19-re virradó éjszakán indultunk neki nyugatnak; ezt az erőltetett menetet „halálmenetnek" nevezik. Mínusz 25 fok volt. Az orosz ágyúk már nagyban dörögtek, a horizonton látszottak a torkolattüzek. A mi menetoszlopaink voltaképpen menekültek az oroszok elől, akik a hátunkban voltak. Ebben a zűrzavarban szem elől vesztettem Ivant, a csehet, aki bevitt az üvegesek közé. Soha többé nem láttam. A háború után Prágában kérdezősködtem utána, de nem tudtam a vezetéknevét, nem sikerült megtalálni. Azt sem tudom, hogy mi lett azzal a sonderkommandóssal, akivel rövid életű barátságba keveredtem. Azt hiszem, hogy már nincs életben.

Kovács Béla, aki velem együtt szökött meg a gyerekbarakkból, az evakuáció egész ideje alatt mellettem volt. Egymás mellett gyalogoltunk. Három napig tartott a menetelés. Vagyis csak éjszaka mentünk, mellékutakon, mert a főutakon a német katonaság vonult vissza. Tankok és ágyúk vonultak, mi pedig a mellékutakon caplattunk térdig érő hóban. Szörnyen hideg volt. Életemben először hallottam fákat megrepedni a fagytól. Kettéhasad a fa, és kidől. Lidércnyomásos éjszaka volt. Aki megállt vagy kivált a menetből, azt azonnal agyonlőtték. Biztosan tudható, hogy a „halálmenet" útját tizenkilenc tömegsír kíséri. Sohasem állapították meg az odaveszettek pontos számát.

– *Meddig tartott az ön első útszakasza?*

– Az első éjszaka után hajnalban megálltunk egy falu szélén. Emlékszem, az istállóban aludtam, s a következő éjszakán tovább folytattuk utunkat. A harmadik éjszakán járás közben aludtam. Reggel odaértünk egy sziléziai helységbe, Leslau volt a neve. Itt nyitott vagonokba raktak és

különböző lágerekbe szállítottak bennünket. Hogy hova, az attól függött, kinek milyen szerencséje volt és mennyire kedvezett neki a sors. A nők zömét Ravensbrückbe szállították, a férfiakat Gross-Rosenbe, Mauthausenbe, Buchenwaldba, Dachauba és Bergen-Belsenbe.

– Ön hova került?

– Én Gross-Rosenbe kerültem. Százhuszunkat tömtek bele a nyitott marhavagonokba, nem bírtunk állni. Az emberek éhen haltak, megfagytak, kiszáradtak, elfogyott az utolsó csepp erejük is, és mi kidobáltuk őket a vagonokból. Mögöttünk egy másik tehervonat-szerelvény jött, mely fölszedte a tetemeket. Gross-Rosenben csak rövid ideig voltam. Egy nagy barakkba raktak bennünket. Kovács Béla is velem volt. Addig nem váltunk el. Azonban a sors megint eljátszott velem. Besoroltak egy húszas csoportba, pokrócokat kellett hoznunk a raktárból. Munka közben folyton provokált egy részeg SS. Tudtam, hogy az efféle játékok általában tragikus véget érnek, ezért kihasználtam az első kínálkozó alkalmat, hogy kereket oldjak ebből a csoportból. Láttam egy csoport rabot, akik szalmát hordtak be valami pincébe, hozzájuk csatlakoztam. Éjszakára ott tartottak bennünket abban a pincében. Vagy 300-an aludtunk ott. Éjszaka beállítottak az SS-esek, és válogatni kezdték a munkaképeseket. Úgy 150 rabot választottak ki, köztük engem. Elvittek bennünket a vasútállomásra. Kaptunk egy-egy egész kenyeret (ami igazi vagyon volt), majd húszasával fölraktak bennünket a vagonokba, ami szintén furcsa volt. Álcának kellettünk a fegyverszállításhoz. A németek tankokat meg az ágyúkat szállították ezzel a szerelvénnyel, és a hadiszállítmányhoz csatolták a rabokat, hogy így becsapják a szövetséges repülőket, akik ebben az órában már uralták az égboltot Németország fölött. A mi transzportunkat megtámadták az amerikai repülők, az úgynevezett „kukoricadarálók", amelyek nagyon alacsonyan repültek. Gépfegyvertüzet szórtak ránk. Az első sortűz alatt a velem egy vagonban lévő rabok fele elesett. Mi, akik sértetlenek maradtunk, kiugráltunk a vagonból, elkezdtünk kiáltozni és integetni. A repülők nem támadtak tovább, elrepültek. A 150-ből csak 60-an érkeztünk meg Sachsenhausenbe. Ez volt az egyik legrégibb németországi tábor, mindössze húsz kilométernyire Berlintől. Rengeteg, számomra teljesen ismeretlen emberrel kerültem egy barakkba. Időköz-

ben ugyanis elveszítettem a kapcsolatot azokkal, akiket Auschwitzból ismertem.

– Mi történt az újvidéki Kovács Bélával?

– Kovács Béla Gross-Rosenben maradt a barakkban, őt nem küldték el pokrócért, mint engemet. Úgy gondoltam, hogy másnap majd meglátogatom, de többé soha az életben nem láttam. A felszabadulás után egy volt zombori rabtársam elmondta, hogy a flossenbürgi táborból visszavonuló rabok nagy csoportjában volt, és útközben, sajnos, meghalt.

Sachsenhausenben magunkra hagytak bennünket. Semmit sem dolgoztunk, „többlet" voltunk. Vártunk, minden éjszaka vártuk a teherautókat, hogy értünk jöjjenek és elvigyenek a krematóriumba. Egy februári reggelen vagy hétszáz rab elhagyta a lágert. Én is köztük voltam. Közönséges facipő volt a lábunkon, harisnya nélkül. Emlékszem, sűrűn esett a hó. Keresztülmentünk a szétbombázott Berlinen, a néptelen, kísérteties városon. Zárt vagonokba raktak bennünket. Február végén indultunk el Sachsenhausenből, Észak-Németországból és március elején érkeztünk meg Mauthausenbe, Ausztriába. Sokat tudnék mesélni erről az útról, mert élelem és víz nélkül utaztunk kilenc napon át, úgyhogy Mauthausenbe csak a szállítmány fele érkezett meg. Emlékszem, hogy fejszével kellett kiszedniük a vagonokból a hullákat, mert odafagytak a padlathoz. Szerencsére útközben esett a hó, beesett az ablakon, és mi ettük. Mindent kibírtam, mert viszonylag jó fizikai kondícióban voltam, ami azonban gyorsan romlott.

Mauthausenben egy karanténbarakkba kerültem, azt hiszem, a 22-es számúba, amelyben egy német bűnöző volt a Blockälteste. Ő kalóz volt, a saját hajójából támadta a kereskedelmi hajókat a La Manche csatornán és a Földközi-tengeren. Nagyon kegyetlen ember volt, de szerencsére hullámzott a hangulata. Hol rosszkedvű volt, hol meg jókedvű, olyankor mesélt nekünk, dicsekedett a kalózkalandjaival.

Az egész márciust a karanténban töltöttem. Semmit sem csináltam. Silány élelmet kaptunk, de életben tartott bennünket az, hogy nem dolgoztunk. Szerencsétlenségünkre abban az évben nagyon lassan tavaszodott. Még áprilisban is hideg volt. Ekkor a mauthauseni zsidók zömét átdobták két kilométerrel odébbra, egy sátortáborba, ahol már ott voltak

a munkaszolgálatos magyar zsidók. Egyenruhát viseltek. Szerencsétlenségünkre az amerikai felderítő pilóták észrevették az egyenruhás munkaszolgálatosokat és arra a megállapításra jutottak, hogy ezek magyar katonák. A következő éjszakán az amerikai gépek bombákat szórtak a táborra. Több száz rab meghalt emiatt a végzetes félreértés miatt.
A bombázás után már csak néhány napig maradtunk ebben a táborban. Tovább hajtottak bennünket Ausztria szívébe. Három napig gyalogoltunk elgyötörten, elcsigázva, legvégső erőfeszítésünkkel. Aki megállt, aki nem bírt járni, azt útközben megölték. A negyedik napon megérkeztünk egy sűrű erdőbe. Volt ott néhány barakk (az igazi funkciójukat nem ismertem), szögesdróttal körülvéve. Hét-nyolc barakk lehetett. Odavittek bennünket. Már április vége volt, a háború a vége felé közeledett. A lágerben találtam egy röpcédulát Hitler fekete keretes fényképével. „A Führer halott" – állt rajta. Később megtudtam, hogy ez a névtelen tábor az erdőben valahol Wels és Gunskirchen között lehetett. Tulajdonképpen azért vittek oda bennünket, hogy ott majd likvidáljanak. A táborparancsnok azonban nem hajtotta végre a parancsot. Tudta, hogy elvesztették a háborút, ezért át akart adni bennünket a szövetségeseknek, hogy ily módon igazolja magát. Meghagyta az életünket, de sem élelmet, sem vizet nem adott. A lágerben nem volt se vízvezeték, se kút, semmi innivaló nem volt. Vártuk a szövetségeseket, és várakozva haldokoltunk. Kitört a kiütéses tífusz, tele voltunk tetvekkel. Kezdetben a barakkok mellé raktuk a tetemeket, mint a fatörzseket, egymás tetejére. Később már ezt sem tettük, csak feküdtük és várakoztunk, semmihez se volt erőnk. Emlékszem, csalánt ettem, csigákat fogtam és élve megettem őket. Gyakran esett, és az erdő tele volt csigákkal. Május 1-én és 2-án hó is esett, ez volt a szerencsénk, volt mit innunk. Május ötödikén estefelé befutott a táborba egy amerikai felderítő osztag: négy katona dzsipben. Német őrség már nem volt. Azok a rabok, akikben még volt szemernyi erő, rávetették magukat a katonai élelmiszerraktárra. Ész nélkül kapkodták el egymás elől az élelmiszert. Nekem nem volt erőm, csak ültem és néztem. Azok, akik megkaparintották az élelmet és cukrot, lisztet vagy zsíros konzerveket habzsoltak, nagy kínok közepette haldokoltak. Nem bírt el a gyomrunk ilyen megterhelést. Ebben a zűrzavarban, lármában, tülekedésben jelent

meg a fehér csillagos amerikai dzsip. Ebben a pillanatban hirtelen megdermedtek a mozdulatok, lecsillapodtak az emberek. Némán bámultunk rájuk, akárcsak ők ránk. Sokkolta őket a látvány. Ültek a dzsipjükben és némán bámultak minket. Úgy emlékszem, hogy ez sokáig, végtelenül sokáig tartott… A felszabadítók 20 000 hullára és 6000 élő emberre találtak, de azok is csontvázra hasonlítottak, akik még éltek. Végre az egyik amerikai megszólalt, azt mondta, hogy ők harci egységből valók, de mögöttük jön a Vöröskereszt, segítséget fog nyújtani nekünk. Aztán elmentek.
Az éjszakát egy csapat szabadkai munkaszolgálatossal töltöttem. Mind idősebbek voltak nálam, mégis befogadtak. Reggel elindultunk az erdő szélén az autóút mellett. Nem volt senki, se amerikaiak, se németek. Wels városa felé indultunk. Egy kilométert sem tettünk meg, amikor hirtelen döngeni kezdett a föld. Pánikba estünk. Valami fenyegető közeledett, olyan, mint a földrengés, mint a lavina. Egyszeriben megjelent egy amerikai motoros egység: tankok, ágyúk, harckocsik hosszú sora. Patton tábornok első hadserege a második világháború utolsó csatájába indult, a linzi csatába. Elképedve álltunk. Nekem lebénult a bal lábam, egy szabadkai orvos megnémult és eszét vesztette a roppant izgalomtól.
Megérkeztünk Welsbe. Egy osztrák nő elébünk jött, és behívott minket a házába. Elfogadtuk a meghívását. Hosszú idő után ekkor láttam meg magam a tükörben. Elszörnyedtem: egy halálfejet láttam magamra bámulni. Beesett szemek, csont és bőr. Nagyon beteg voltam. Új barátaim látták, hogy fogytán az erőm, hogy haldoklom, és hívták az amerikai mentőt. Jött egy mentőautó a Vöröskereszt jelével. Futásnak eredtem. Auschwitzban vöröskeresztes autóval vitték a krematóriumba a betegeket és az erőtleneket. Az amerikai ápolók rohantak utánam: Ne félj, mi nem németek vagyunk, ne félj… Megfogtak, erővel becipeltek a mentőautóba, és elvittek egy ideiglenes kórházzá átalakított iskolába. A barátaim megbíztak a feladattal, hogy viseljek gondot a szabadkai orvosra, aki elvesztette az eszét. Több mint negyvenéves volt, én vezettem kézen fogva, mondogattam neki, hogy mit csináljon, mit ehet, mit nem. Úgy bántam vele, mint egy gyerekkel.
Mivel nagyon köhögtem, az amerikai orvosok a Bad Schallerbach-i kórházba utaltak. Itt korábban SS-ek gyógyítkoztak. Most a volt lágerlakók

kórháza lett. Több mint egy év után itt feküdtem újra megvetett ágyba, amelyben volt párna és fehér lepedő. Olyan volt, mintha álmodnék. A lágerben számtalanszor álmodtam ezt az álmot. Megmérték a lázam. 40 fokra szökött föl a higanyszál. Kiütéses tífusztól szenvedtem, skorbutom is volt, az egész testemet gennyes sebek borították, tüdőgyulladás, dizentéria, a bal lábam megbénult. 35 kilót nyomtam. Ha az amerikaiak egy nappal később érkeznek, nem találnak életben.
Az amerikai és német katonaorvosok nagyon gondos ápolásának köszönhetően túléltem. Két hétig élet és halál között lebegtem. A fiatalságom és az erős szívem győzött. Azok közül, akik megérték a felszabadulást, soknak nem volt ilyen szerencséje, meghaltak a kórházban.
Amikor meggyógyultam, elmentem Linzbe, a jugoszláviai rabok lágerébe. Itt gyülekeztek a volt lágerlakók és a volt hadifoglyok. Egy este, 1945 augusztusában, a mi lágerünk parancsnoka, egy jugoszláv tiszt, azt mondta: Bajtársak, ez az utolsó éjszakátok Németországban.
Az osztrák határtól Szlovénián és Horvátországon keresztül át tíz napon át utaztam haza Zomborba. El voltak barikádozva az utak, a sínek szétszaggatva. Leállítottak bennünket, ellenőriztek, kihallgattak. Zomborba az amerikai és a német uniformis furcsa keverékében érkeztem meg. Az állomáson csoportok várták a hazatérőket. Amikor leszálltam a vagonból, odajött hozzám egy középkorú nő a Vöröskereszt szalagjával a karján, és megkérdezte: Szüksége van segítségre? Van hová mennie? Nem, nem kell segítség, válaszoltam határozottan, én hazamegyek.
Elindultam az állomásról. Dél volt, forró nyári nap. A vasútállomás előtti tér üres volt. Ráismertem az álomra, amit a lágerben sokszor álmodtam: megérkezem a szülővárosomba, Zomborba, kilépek az állomásról az üres térre, mely a forró nyárdélután napfényében ragyog. Most ez valóság volt, azonban én nem voltam ebben annyira biztos. Elindultam az állomás melletti parkon keresztül. Üres volt. Az üres járdán lépkedtem, és akkor egyszer csak feltettem magamnak a kérdést: hova megyek én? Leültem a közeli padra, és ráébredtem arra, hogy nem tudom, hova indultam, hogy voltaképpen nincs hova mennem.
Onnantól kezdve, hogy azon a baljós júniusi napon megérkeztem Auschwitzba, egészen eddig a pillanatig az üres parkban, én nem sír-

tam, bármin mentem keresztül. Elvesztettem anyámat és sok barátomat, akikkel a lágerben kötöttem barátságot, de sohasem sírtam el magam. Azon a nyári délutánon a magányos padon a zombori parkban sokáig sírtam, hangosan zokogtam, mint egy gyerek. Felfogtam, hogy minden szét van rombolva, hogy teljesen egyedül maradtam, hogy tönkretették a gyerekkoromat, hogy kikerültem ugyan a pokolból, de a poklot örökké magamban fogom hordani.

(1991)

RADICS Viktória fordítása

JEGYZETEK

[1] A szöveg eredetileg a következő kötetben jelent meg: Jaša Almuli (2002): *Živi i mrtvi*. Beograd, S. Mašić, 291–319.

DEJAN ATANACKOVIĆ

Az emberevő

Valamikor az idő tájt, amikor Antonio Meucci, egy toszkánai kisváros biztosítótársaságának a tisztviselője internetes hirdetésben fejezte ki óhaját, miszerint emberhúst szeretne enni, a nemzetközi sajtó arról számolt be, hogy a Voyager űrszonda belépett a termination shock, vagyis a „megállító lökés" zónájába. Mint megtudtuk, attól a pillanattól kezdve ez a világmindenségben lebegő, legtávolabbi, emberi kéz által alkotott eszköz már nem engedelmeskedik a Naprendszer törvényeinek: megszabadult minden hatástól, amely közvetlenül kiválthatná az élet létrejöttét, belépett a sötétségbe, ahol mostantól végignézheti a távoli emberiség pusztulását. A gondosan összegyűjtött képekkel és diagramokkal ellátott Voyager az emberi képzeletet és jövőképet hordozza magában, ismertetve bolygónknak és lakóinak a világát. A különféle közösségekből származó embereket mutatja be, társadalmuk szerkezetét, étkezési szokásaikat, nevelési módszereiket és szórakozási alkalmaikat, tartalmaz rögzített hangfelvételeket róluk, a hazájuk fényképeit, valamint közli a korszak eredményeit is. A bolygó lakói itt egy sportmérkőzésen, ott meg munka vagy barátkozás közben, sok faj és nemzet képviselői, testméreteik szokatlan rajzokkal és diagramokkal ábrázolva. 1977. augusztus 20-án ennek a körültekintően összeállított, emberiségről készült csoportképnek az a szerep jutott, hogy kiússzon a világmindenségbe.

*

Antonio Meucci tányérjának peremét figyeli, mely egyszer csak hasonlítani kezd az esti hírekben látott kerek Voyager-antennára. Ez az antenna animált nézetben most az érthetetlen, sötét semmi felé hajlik, mert az összes bolygót és azok vetületét is maga mögött hagyta. És íme, az ő tányérja is egyedül van, mintha egy furcsa, sötét mélyedés közepén úszna.

*

Ami Bettino Sperát illeti, róla, akárcsak Meucciról, manapság keveset tudunk. Azt tudni lehet például, hogy a San Casciano-i általános iskolában történt incidens után az Arecához közeli Corpus Domini jezsuita apátságba helyezték át, a család jó barátjának, Salvatore plébánosnak köszönhetően, az anya attól való félelme miatt, hogy fiát a gonosz szállta meg. Ismeretes továbbá az is, hogy veleszületett hallgatagsága dacára idővel érthetetlen módon, önállóan elsajátította az angolt és talán néhány más idegen nyelvet is, és amikor felnőtt fejjel visszatért San Casciano-ba, kisebb fordítási munkákat végzett az egyházközösség számára – magánleveleket, szemináriumi munkákat és egyéb dokumentumokat fordított, melyek nem igényeltek hivatalos fordítói engedélyt –, ebből a jövedelemből élt szerény, szinte észrevétlen életet.

*

Antonio Meuccinak csapnivaló nyelvérzéke volt. Nem meglepő tehát, hogy angol hirdetésének a szövege az internetről összeollózott frázisokból állt. Ez azonban elég volt ahhoz, hogy közölje egyszerű mondandóját. A webhely hirdetéseinek többsége kétnyelvű volt. Meucci ezért úgy érezte, hogy helytelen volna, ha nem felelne meg a többség elvárásainak. Az ember csak ha a többség részévé válik, akkor foglalkozhat igazán a saját dolgával.

*

Antonióról annyit tudni, hogy a saját bevallása szerint tizenkét évesen egy repülő csészealjat látott az égen az erdő felett, a családi háza közelé-

ben, és az anyja később elárulta neki, hogy az apja is ilyen szállítóeszközzel hagyta el otthonukat.
Bettino tudvalevően éveken át szégyellte nyakán lévő hegét, mivel Salvatore atya bizalmasan megmondta neki, hogy förtelmesen csúf formája van.
Mint kiderült, Antoniót alig néhány ember ismerte, ezen ismeretségek felszínesek, rövid életűek és csak munkával kapcsolatosak voltak, melyet – állítólag lelkiismeretesen – a biztosítási irodában végzett. Azon kevés ember, aki bármilyen személyes információt osztott meg vele, később határozottan állította, hogy Meucci alapvetően átlagos, felszínes és fantáziátlan volt: egy tipikus polgár, még ha emberevő is volt.
Az alig tizennégy éves Bettinót a perugiai városi kórházban kezelték ágyéki elfertőződött sebe miatt, mikor a kórház pszichiáterének bizalmasan elmondta, hogy egy éjszaka alatt tanult meg angolul, továbbá azt is bevallotta, hogy több nyelven is ért, de erről nincsen pontosabb adatunk.

*

A horror- és a sci-firajongók webes fóruma, a Monster Café a nyomozók állítása szerint nem volt más, mint egy titkos hely a szokatlan szexuális találkozók és orgiák egyeztetésére, melyeket gyakran olyan népszerű filmek karakterei, jelmezei és helyszínei ihlettek, mint a *Csillagok háborúja* és a *Star Trek*. Bettino Spera Meucci hirdetését olaszul és angolul is elolvasta, és egy nem mindennapi nyelvtani hibára lett figyelmes. Az angol változatban a „megenni" szó present continuous igealakban állt, mintha ezzel a folyamatos, határtalan fogyasztás lehetőségére utalt volna. A többi szót helyesen fordította le, így Sperában felmerült a kérdés: vajon szándékosan ejtett hibáról és egy benne rejlő üzenetről lenne szó? Akkor tehát megenni, vagy örökké fogyasztani? Nyelvtanilag az első változat olyan volt, „mint az erdei szörny fenyegetése" (Bettino naplójában nem ad további magyarázatot az erdei szörnyről). Ellenkezőleg, tette hozzá lelkesen, nem lehetett másról szó, mint a „teljes megváltásról és az örökérvényű áldozat meghozataláról, mellyel a testet végtelen sok rész-

re osztják, és az örökkévalóságnak ajándékozzák". Bettino Spera ezután elképzelte, hogy teste a mind apróbb vágásokkal zsugorodik, elolvad az elkötelezettek szájpadlása és a nyelve között, akik „gyászolják és dicsőítik teljes és tökéletes áldozatát". A hirdetés mellett egy kód állt, és már tudta, hogy a lehető leghamarabb válaszolnia kell rá, hiszen „a világot hamis ambíciók, önös érdekek uralják, és minden ötlettel, még a legtisztábbakkal is, csúnyán visszaélhetnek".

*

Így például vannak, akik ma a Voyagert csupán egy tudatlan, fölényes megnyilvánulásként fogják fel, úgymond retorikai megváltási kísérletként egy önimádó civilizáció bemutatására. Mások a régmúlt világ naivitását látják benne, és siratják ezeket a gyermekded ideálokat. A legtöbben azonban soha nem is hallottak a Voyagerről, de ha hallottak is volna róla, akkor sem érdekelné őket.

*

Egy éjjel Bettino meglátta az erdei szörnyet. Felegyenesedve járt, akár az ember, a ház folyosóján, mintha csak sétálgatni jött volna ide, szarva, vastag szőrzete, hosszú, piszkos körmei voltak, és a rothadás bűzét árasztotta. Senki más nem látta, csak Bettino Spera, és amikor másnap reggel elmesélte ezt Salvatore atyának, ő állítólag elsápadt, de nem szólt semmit. Sperát még ugyanazon a napon átszállították egy, az Umbria-hegységnél található ismeretlen kolostorba, ahol minden bizonnyal még évekig élt. Ebben az időben, ahogyan számos orvosi jelentésből megtudhatjuk, Spera önkárosító magatartásról tett tanúbizonyságot: éles tárgyakkal ejtett könnyebb és súlyosabb sebeket a hasán, a combján és a nemi szerve körül.

*

Antonio Meucci 1977-ben mindössze kilencéves volt, pontosan ugyanannyi, mint Bettino Spera. Valószínű, hogy Antonio ennyi idősen érzett

először késztetést arra, hogy megegye az egyik iskolatársát. Mélyen beleharapott, a fiú vérezni kezdett, ő pedig, amint megérezte a vér ízét, azonnal tudta, hogy soha nem lesz rajongója a nyers húsnak, amit például a szülei előszeretettel fogyasztottak.
A letartóztatása előtti estén a vacsora mellé jóféle vörösbort szolgált fel magának (erre az alkalomra a kedvenc ezüst evőeszközét vette elő). Azon a napon töltötte be a negyvenedik életévét. A szobát az olívaolajban pirított fokhagyma- és rozmaringöntettel meglocsolt sült hús illata járta át. Vacsora közben Meucci meglepetten vette tudomásul, amiről később is beszélt, hogy angol nyelvtudása mennyit fejlődött. Pontosabban: Meucci fejéből minden egyes lenyelt falat után egy-egy új angol szó pattant ki kristálytisztán. Később a börtön pszichiáterének elmondja, hogy amíg ő angolul beszél, az alatt az idő alatt Bettino Spera jelentkezik belőle. Ennek bizonyítékaként elmondott egy szöveget, amely olyan volt, mint egy betanult monológ egy színházi előadásból. A pszichiáter, aki elég jól ismerte az angol nyelvet, figyelmesen végighallgatta, majd azt mondta Meuccinak, hogy az egyáltalán nem hasonlít az angolra, és a jelentésében sem tudta beazonosítani, hogy milyen nyelven is szavalt Meucci.

*

Antonio és Bettino több mint harminc év után találkoztak először, pontosan annyi idő telt el azóta, hogy Antoniót kiíratták az iskolából, és az egész Meucci család egy másik városba költözött, ahol Antonio anyja ma is él. Nem sokkal a költözködés után Antonio apja, Umberto elhagyta a családot, és azóta semmit sem tudni róla.
Bettino azon a napon az iskolai gyengélkedőben maradt. Sebeit jóddal kezelték, egész nyakát és bal vállát bekötözték, és azt mesélték, hogy állítólag a sokkhatás miatt elvesztette az emlékezetét. Antonio azonban nem volt különösebben meglepve, amikor hirdetésének köszönhetően éppen Bettino jelent meg az ajtajában. Annyi év után is azonnal felismerték egymást.

*

Nem teljesen világos, hogy abban a pillanatban milyen természetű kapcsolat alakult ki köztük. Számunkra csupán a végkimenetel ismeretes, a videófelvételen rögzített következmény, amelyet mindenképpen az egykori iskolatársak többnapos vagy inkább többhetes együttélésének kellett megelőznie. Még Bettino Spera naplója sem ad közelebbi információt azokról a napokról, bár a napi kötelezettségeket és a különböző mellékes elmélkedéseket rendszeresen rögzítette. Az utolsó szavak, amelyeket Spera leírt, valamilyen adósság visszafizetéséről szóltak, melyet egy lényegtelen, élelmiszerbolti bevásárlólista követett. A Meuccival való találkozás előtti napokban azonban sorjáztak azok a bejegyzések, amelyekben Spera egyértelműen, és – valószínűleg – teljes magabiztossággal fejezi ki a kívánságát, hogy részt vegyen mindabban, ami később be fog következni. Vágásokat képzel el a testén, párbeszédet folytat a bűntársával, javaslatokat tesz a levágott testrészek tartósítására, megtalálja azok fogyasztásában a szellemi jelentést és a mentséget minderre.
Spera az egyik álmát is leírja: „Valamiféle modern repülőszerkezettel felemelkedtem az égbe, majd rövidesen a Föld fölött találtam magam. Sorra hátrahagytam a Naprendszer bolygóit, mígnem teljes sötétség lett körülöttem. Aztán hirtelen megjelent egy aprócska fény, amely egyre csak nagyobbodott, és ráeszméltem, hogy egy új, eddig fel nem fedezett bolygóhoz közeledem. Elkezdtem ereszkedni, mint ahogyan azt a filmekben láttam, és miközben a talajra léptem, emberekhez hasonló lényekből álló, hatalmas tömeg vett körül. Kedvesen fogadtak, de hirtelen kellemetlenül kezdtem érezni magam, mert semmilyen ajándékot nem hoztam nekik, ezért úgy döntöttem, hogy leszakítom a jobb karomat, hogy legalább azzal megajándékozzam őket. Nekik azonban nagyon tetszett az ajándékom, óvatosan elkezdték részekre vágni a kezemet, és etetni kezdték vele az egybegyűlt kisgyerekeket. A tömegben megláttam édesanyámat is, Salvatore atya mellett állt, és büszkeséggel töltött el a tudat, hogy anyám és a plébános is különös tisztelettel és helyeslással tekintettek rám. Ezért azonnal folytattam, a megmaradt kezemmel apránként lecsupaszítottam a testem megmaradt részeit, hogy teljes szívemből megoszthassam azt a jó néppel. Ők, mintha csak erre a percre vártak volna, valahogyan teljes természetességgel egyből összegyűltek, felsorakoztak, majd egyenként

letérdeltek előttem, hogy megkapják ajándékomat. A szívem csordultig megtelt, olyan volt mintha mindjárt szétrobbanna, amikor felébresztettek a templom harangjai, félbeszakítva álmomat."
Antonio Meucci védelme természetesen teljes egészében Bettino Spera naplójegyzetein alapul majd.

*

Meucci véleménye szerint Olaszországban jelenleg körülbelül nyolcszáz aktív vagy passzív emberevő él.

*

Spera számítógépe egy Toshiba márkájú Windows PC volt, melyet a plébánostól kapott az irodával együtt a fordítói munka végzésére, és amelyhez kétségkívül a plébánia számos dolgozója is hozzáférhetett, ami azonnal felkeltette a nyomozók érdeklődését. A sok felhasználó miatt nem volt meglepő számukra, hogy számos keresési előzményt találtak a Google böngészőben. Két csoportra osztották ezeket. Az első csoport egyértelműen Spera különös hajlamaihoz kapcsolódott. A második csoport pedig kétségtelenül a mindennapi plébániai tevékenységet érintette. És valóban, amíg az első csoport sok szót tartalmazott a kannibalizmussal, az emberi hús és vér témájával kapcsolatosan, valamint olyan kifejezéseket, melyek bizarr és brutális pornográf tartalmakhoz vezettek, addig a második csoport sok liturgikus kifejezést foglalt magába, elsősorban a szentáldozással, Krisztus testével és vérével, a borral, valamint az átlényegüléssel kapcsolatban. Néhány nyomozóban azonban némi bizonytalanságot keltettek ezek a kifejezések, ezért a megszokott munkakörükből kilépve újszerű gondolkodásmódot vittek munkájukba. Mivel bizonyos szavak egymásra utaltak és ismétlődtek, egyszer az egyik, másszor a másik csoportba tartoztak, sőt, előfordult az is, hogy együtt jelentek meg a keresésekben, egyre kevésbé volt világos, hogy ezek a különböző fogalmak egy vagy több felhasználóra utalnak-e.
Bizalmas beszélgetéseket folytattak a plébánossal, Domenico atyával,

lévén, hogy Salvatore atya halála után ő örökölte a plébániát. Domenico atya mindent elmondott a nyomozóknak, amit Bettinóról tudott, többek között azt is, hogy az előző plébános elmondása szerint kisfiúként találkozott az ördöggel. Ezután összegyűjtötték azon személyek nevét, akik hozzáfértek a kérdéses számítógéphez, és kihallgatták őket. És bár a keresett fogalmak második csoportját vitathatatlanul a keresztény gondolkodásnak és szokásoknak tudták be, az ott dolgozók egytől egyig azt állították, hogy azon a számítógépen soha semmilyen internetes keresést nem végeztek.

*

Amikor Antonio Meuccit néhány hónappal később letartóztatták, kiderült, hogy letartóztatásáig húsz kilogramm emberi húst fogyasztott el. Iskolatársa fejét az udvaron temette el. A törvényszéki pszichiáter véleménye szerint ezekben a hónapokban Meucci különleges érzelmi kapcsolatot alakított ki megevett áldozatával, és gyakran újranézte a videót, amelyen rögzítette Bettino Spera meggyilkolásának és megcsonkításának teljes folyamatát. Azt állította, hogy még a végső cselekedet előtt – Spera konyhakéssel való meggyilkolását megelőzően – legalább egyszer együtt étkezett áldozatával. Mint kiderült ugyanis, Spera testrészeinek apránkénti leválasztása napokig eltartott a megfelelő ápolás és kötözés mellett, valamint erős fájdalomcsillapítókkal is ellátta áldozatát.

*

Az egyik nyomozó állítása szerint legalább egy alkalommal, amíg Bettino Spera még életben volt, vagy röviddel a halála után, Antonio Meucci házában több ember is járhatott. Ezen vélemény szerint jelenlétük kapcsolatban állt Spera testrészeinek elkészítésével és fogyasztásával. Más szóval élve, legalább egy ilyen étkezés megrendezésre került Meucci ebédlőjében, csak azt nem tudni, hány meghívott részvételével. Minderre hivatkozva a fent említett nyomozó kezdeményezte több, korábban meghallgatott személy letartóztatását. Bár véleményét meggyőző

érvekkel támasztotta alá, álláspontja mégsem nyerte el a nyomozócsoport támogatását.

*

Az eset pszichiátriai elemzése kétségkívül segítette Antonio Meucci védelmét. Az ügyészség kétségek között találta magát. Hetekig tartott a gyilkosság vádjának megfelelő megfogalmazása. A törvényben ugyanis nem találtak semmiféle, kannibalizmust elítélő szakaszt, az viszont tény volt, hogy Spera az internetes hirdetés által önként vállalta, hogy megölik és megeszik (néhány nappal a Meuccival való találkozás előtt is erről fantáziált a naplójegyzeteiben), s ez szintén nem könnyítette a dolgot. Végül Antonio Meuccit nyolc év börtönbüntetésre ítélték öngyilkosságban való segédkezés, illetve az elhunyt méltóságának megsértése miatt. Az utolsó dolog, amit Meucci az újságírókkal való, mondhatni szívélyes kapcsolata során megosztott, az, hogy jelenleg emlékiratai megírásával foglalkozik, melyekben sok kiadó máris egy lehetséges bestsellert lát.

*

Eközben a Voyager elküldte utolsó jelzését a Földnek. Valószínűleg nem fogunk többet hallani róla. Már évek választanak el bennünket tőle. Ha valaki ma szeretne palackpostával üzenni a világűrbe, akkor abban talán más üzenetek lennének. Végül is manapság mindenre, amit a Voyager magával vitt, némi iróniával, sőt gyanakvással tekintünk. Ki adna manapság pénzt ilyesmire? – kérdezik az emberek. Lehet, hogy a Voyager a letűnt világ jeleinek évődő figyelőjében – akárcsak bennem is – felébreszti a nosztalgiát és a szentimentalizmust, különösen, ha úgy gondolja, hogy a kibocsátott üzenet csak egy újabb kísérlet volt a túlélésre. Elvégre ez esetben minden megengedett.

KECSKÉS Ildikó fordítása

BOJAN KRIVOKAPIĆ

Anđelko

A Fácán villában első este Szent Lőrinc könnyei hullottak. Forró nap volt, majdnem telihold, a könnyeknek nem sikerült az udvart belepő rózsára, levendulára és mentára hullani. A szúnyogok saját örömódájukat játszották, ami végeredményben teljesen ellehetetlenítette a könnyekkel való összekapcsolódást. Granda pár nappal ezelőtt susogást hallott a könyvek közül, és egérre gondolt, ezért az utóbbi két-három napot füleléssel és várakozással töltötte, talán reménykedett, hogy alkalma lesz vadászni rá és elkapni, végtére is ő egy vizsla. A mai napig nem derült ki, hogy a hívatlan vendég valóban egér volt-e, vagy csak Granda fantáziált róla unalmában. Tehát Szent Lőrinc könnyeinek nem sikerült lehullaniuk a Fácán villára. Forró volt az éjszaka, egyike a legmegelegebbeknek, amióta az épület áll. Hajnaltájt a vizsla úgy döntött, felhagy az éjszakai őrjárattal, felmászott az ágyra és elaludt. A Fácán villát a múlt század harmincas éveiben építették egy csendes utcában, félúton a Mrtvaja folyó és a kis kaptató között, amely semmiképp sem domb, inkább dombocska, mégis egyfajta dinamikát ad annak a térnek. A gang előtt rózsa- és levendulabokrok ágaskodnak, oldalt a régi orgona, mellette meg az őszibarackfa. Egyik növény sem véletlenül van itt. Minden fa és bokor egy történetet, azaz történetcsokrot rejt, amelyben benne van a ház nyolc évtizedes létezése. Az udvarban még kamilla, bazsalikom, koriander és számos más fűszer- meg gyógynövény is terem. Az évek múlásával mintha legyőzték volna az egyszerű gyomokat, ha egyáltalán beszélhetünk ilyen harcról. Az udvar legdélibb részében a rozmaringbokor dominál, dacol az évekkel. Állítólag a legidősebb növény a környéken. A veranda és az udvar

a világosabb oldalra néznek, de ott sincs soha tűző nap. A napsugarak nem hatolnak be a túloldali ablakokon se. Az építők minden valószínűség szerint odafigyeltek erre. A Fácán villa a gazdasszonyáról ismert, akit egyesek Amandának, mások Gris-nek neveznek, de vannak, akik csak egyszerűen Annának becézik.
Anna a verandán ül. Granda elaludt. Az asztalon egy grafitceruza, meg kellene hegyezni. Ez a ceruza juttatja eszébe Anđelkót.
A szomszédos faluban élt egy könyvelő, akit csak így hívtak – könyvelő, és nem Anđelkónak, ami a neve volt. Egész életében egy helyen dolgozott, az MB két vállalatának egyikében. Az MB a mezőgazdasági birtok rövidítése volt, a másik rövidítés az MSZ volt, a mezőgazdasági szövetkezeté. Először az MSZ ment tönkre, majd rövidesen az MB is. Anđelko tehát egész életében az MB Mrtvaja könyvelőjeként dolgozott. Természeténél fogva csendes volt, létezésével sohasem hívta fel magára a figyelmet, habár mindig pontosan ott volt, ahol éppen elvárták tőle. A könyvelő pontos ember, mondogatták a faluban, és becsületes. Örök agglegény, fiatalkorában sokszor tettek rá megjegyzéseket és gúnyolták a falubeliek, nemritkán kérdések egész sorát is felvetették, amelyek lényege egy és ugyanaz volt: miért nem nősült meg, és mikor fog. Anđelko pedig fittyet hányt erre. Mindig szépen megnyírva, megborotválkozva, élére vasalt nadrágban és patyolattiszta ingben, kimért léptekkel ment a munkahelyére. Az inge zsebébe mindig grafitceruzát tett, ezért hitték egyes gyerekek, hogy a könyvelő munkájának legfontosabb eszköze a grafitceruza. Anna még legénykorából emlékszik rá, Anđelko nagyjából öt-hat évvel volt idősebb nála.
Egyszer munkából hazafelé menet követte. Ez az MB-n töltött első vagy második szolgálati éve során történt. Észrevette, hogy munka után nem minden alkalommal megy azonnal haza, hanem néha továbbsétál azon a kacskaringós utcán, amelynek nem látszik a vége. Az az utca a falu utolsó házainál ért véget, mindahány házszám nélküli volt, ahogyan a kertek is, amelyek mögött a hol zöld, hol aranyszínű mezők húzódtak. Aznap eldöntötte: kideríti, hová megy Anđelko.
Még délután három sem volt, kellemes nap, igazi tavaszi idő. Anđelko a főutcáról a régi piacon keresztül eljutott a kacskaringós utcáig, és ott

tempót váltott. Anna óvatosan tartotta a távolságot. Felkészült arra, hogy amennyiben Anđelko megfordul, akkor ő azon nyomban leguggoljon, mintha a cipőjét igazítaná, vagy letérjen az egyik ház irányába. De Anđelko nem fordult meg. Ahogy közeledett az utca végéhez, másképp kezdett lépkedni, valahogy ruganyosabban, mintha fickándozna. A falu utolsó háza után következett egy kisebb erdőség, mögötte pedig csendesen folydogált a Mrtvaja. Amikor Anđelko eltűnt az első bozótosnál, akkor ő is szaporázni kezdte a lépteit, érezte, hogy a félelme lassan lüktetni kezd a torkában. Anđelko már az erdős rész mélyén volt, amikor Anna az első bozótoshoz ért. Ekkor meglátta őt, ahogy a Mrtvaja partján áll. Arra gondolt, hogy talán vizel. Leguggolt, alig lélegzett, és folyamatosan figyelte. Anđelko körülnézett, hogy meggyőződjön róla, nincs ott senki, majd először az ingujja gombjait kapcsolta ki. Utána rátért az ing elejére. Mindezt különösen lassan tette. Anna nézte, és közben a félelme lassan izgalommá vált. Amikor levetette az ingét, meg volt győződve róla, hogy ez az – megérezte az izgalmat. Hirtelen szégyenérzet árasztotta el. Arra gondolt, hogy azonnal vissza kell szaladnia, de nem tette. Anđelko először összecsavarta az inget, majd letette a lába elé a sűrű fűre. Lehajolt, és elkezdte kioldani a cipőfűzőjét. Gyorsan levetette a cipőjét és a zokniját, és az ing mellé rakta. Ekkor egyet jobbra lépett, rá az ingre. Ez egyike volt azoknak a napoknak, amelyek melegebbeknek tűntek, mint amilyenek valójában voltak. Ő is tudatában volt ennek, ezért úgy döntött, hogy nem fog mezítláb állni a földön. Amikor rálépett az ingre, még egyszer körülnézett, és miután meggyőződött róla, hogy teljesen egyedül van, kihúzta az övét a nadrágjából. Anna annyira szaggatottan lélegzett, hogy arra gondolt: most elhányja magát, vagy elájul. Addig soha sem érzett ekkora félelmet és izgalmat. Tudatában volt, mi lesz a következő lépés, hogy éppen az fog történni. Anđelko kikapcsolta a nadrággombját, majd kinyitotta a cipzárt, és a nadrág a pillanat tized részében magától lecsúszott.

Anna nézte szűk fehér alsónadrágját, másmilyen volt, mint az apjáé és Misikéé. Úgy tűnt, hogy a gatya kisebb, mint kellene. Anđelko lehúzta a nadrágját, figyelmesen összehajtotta, és a cipőjére rakta. Kiegyenesedett, és széttárta a karját. A Mrtvaja melletti bokorból abban a pillanatban kirepült egy madár.

Anna rádöbbent, hogy annyira elzsibbadt a lába, hogy le kell guggolnia, mert összeesik, és akkor Anđelko rajtakapja. Összeszedte az utolsó erejét is, és nesztelenül térdre ereszkedett. Anđelko még néhányszor kitárta a karját, lábujjhegyre állt, majd leereszkedett, kétszer leguggolt, kiegyenesedett és hirtelen mozdulattal levetette az alsónadrágját. Anna kimeresztette a szemét, habár tudta, hogy inkább be kellene hunynia, de a szemhéja mintha megmerevedett volna. Anna száraz ajkakkal és a torkában dobogó szívvel Anđelko fehér és kemény seggét nézte. A gatyáját a nadrágra rakta, megint széttárta a karját, és behunyt szemmel forogni kezdett. Alig tudta türtőztetni magát, hogy ne visítsa el magát. Igen, megtörtént. Látott egy meztelen férfit. Olyasmit, amit még soha. Még a fiútestvérét, Misikét se látta pucéran, pedig megtehette volna, de mindig időben elvonult vagy elfordította a fejét. De most, ezen a tavaszi napon, egy meztelen férfitestet látott, és nem is akármilyet: olyat, amelytől elállt a lélegzete, és amely tüzet gyújtott a köldöke alatt. Anđelko, mintha transzban lenne, kitárta a karját, emelte egyik, majd másik lábát, guggoló helyzetbe ment át. Táncolt. Anna figyelte ezt a táncot, követett minden mozdulatot, minden részletet. Nézte Anđelko hímvesszőjét, ez a szó jutott az eszébe, habár első gondolata a fasz volt, de gyorsan segítségül hívta a hímvesszőt. Sűrű, szénfekete, enyhén göndör szőrzet vette körül ezt a hímvesszőt, amely, ahogy Anđelko táncolt, merevedni kezdett. Itt Anna becsukta a szemét, de egy-két másodpercre rá már ki is nyitotta. Anđelko is ezt tette, és továbbra sem vette őt észre. Jobb tenyerével megmarkolta, felhúzta a fitymáját a szabályos piros makkon, és húzogatni kezdte abban a ritmusban, amelyben táncolt. Nem sokkal később leült. Anna csak profilból tudta megfigyelni, folytatta a le-föl mozdulatokkal, időnként lassítva, majd gyorsítva. Gyorsabban is lélegzett. Néhány erősebb rántás után Anna meghallotta a hangot, amit kiengedett, a fájdalom, majd az azt követő hirtelen ellazulás hangját. Szedett néhány lándzsásútifű-levelet, letörölte a combját, és Anna felé fordult. A tekinteteik találkoztak.

Anna felsikoltott, gyorsan felállt, és hátrafelé tántorodott. Anđelko felkiáltott, a tenyerével eltakarta a lába közét, a tekintetében lévő félelem dühvé változott. Amíg ő a gatyájáért nyúlt, és igyekezett volna felhúzni

a még merev hímvesszőjén keresztül, Anna már javában futott a kacskaringós utcán. Annyira rohant, hogy mindenen keresztülgázolt volna, ami szembe jön vele. Néhány öregasszony, akik a házak előtt ültek, és közben valamilyen vidám nótát énekeltek, odakiabaltak neki, amikor meglátták: „Kislány, vigyázz! Mi az ördög ütött beléd?" Majd pedig hangosan nevettek.

Elszaladt a kapuig, berontott a házba, leült a kanapéra, és olyan szaggatottan lélegzett, hogy azt hitte, abban a pillanatban elhányja magát. Nem hányta el magát, felemelte a fejét, és meglátta Misit, aki utána jött be. Misi csak figyelte, nem kérdezett semmit, majd pedig kiment az udvarba. Anna aznap már nem hagyta el a házat. Este csöndes volt, azt mondta, előbb megy aludni. Az anyja és Misi csak nézték. Az apja azon az estén a Nyugdíjasotthonban muzsikált, Anna nem hallotta, amikor hazaért. Az elkövetkező napokban alig hagyta el az udvart. Próbálta kitörölni az emlékezetéből azt a táncot, de nem járt sikerrel. Naponta többször eszébe jutott, esténként elalvás előtt elképzelte Anđelko szűk gatyáját, a fehér, feszes seggét, a duzzadó hímvesszőjét. Elképzelte, hogy ő veszi a markába, előbb az egyikbe, majd a másikba és lassan végzi azokat a mozdulatokat, föl-le-föl-le-föl-le. Hallani vélte a kiáltását, ami azt jelentette, hogy eljutottak a csúcsig, és hogy jól végezte a dolgát. Néha olyan kellemetlen volt, hogy a forróságtól nem tudott elaludni.

Hamarosan elkezdődött a nyári szünidő. Anđelko a vállalaton keresztül ment nyaralni. Anna ezt a szomszédasszonytól hallotta, és ez azt jelentette, hogy az elkövetkező tizenkét napban nyugodtan sétálhat a faluban. Ez után a tizenkét nap után Anna egész napokat töltött az udvarban, csak néha ment ki a ház elé. Az anyja néha megkérdezte, mi van vele, ilyenkor azzal húzta ki magát, hogy nincs kedve a faluba menni, nincs mit csinálnia, mindenki unalmas neki, és hogy a ház körül mindig van munka. „Van hát, de akkor miért nem fogod meg a dolog végét?", morogta az anyja, és folytatta a munkáját.

Anna és Anđelko utoljára az anyja temetésén látták egymást. Anđelko odament hozzá, és szinte közönyösen részvétet nyilvánított. Talán a tragédia miatt, vagy mert nem ismert rá, de úgy viselkedett, mintha

kettejük között nem lenne semmilyen kellemetlenség. Anđelko részvétnyilvánítását fogadva Anna észrevette, hogy az inge zsebében nincs ott a grafitceruza. Észrevette azt is, hogy a tenyere különlegesen finom, a kézfogása pedig erős.

Anđelko egyke volt. Az anyja a varrodában dolgozott, az apja meg szörnyethalt, amikor a szomszéd hátrafelé ment a traktorával, és keresztülhajtott rajta. Azon az őszön indult iskolába. Az apja fényképe berámázva lógott a falon, az anyja elejében sokat emlegette, később mind ritkábban. Így Anđelko emlékezetében az apja fényképén átment a traktor. Ha valaki felemlegette az ő – vagy bárki más – apját, legelőször az óriási traktorkerekeket képzelte el. Az anyja nem ment többé férjhez, a fiához pedig gyengéd, mégis szigorú volt. „Te bezzeg tanulni fogsz, nem pedig…", és ekkor mindig elhallgatott. Anđelko tudta, hogy a mondat folytatása ez lett volna: nem pedig a traktorkerék alatt szörnyethalni. Kitűnő tanuló volt, és az általános iskola után beiratkozott a közgazdasági középiskolába. Ott is kitűnő tanuló volt, és gond nélkül beiratkozhatott volna az egyetemre, ösztöndíjat is kapott volna, de ő a munka mellett döntött. Az épphogy betöltött tizennyolc évével könyvelőként helyezkedett el a Mrtvaja Mezőgazdasági Birtokon. Erről a munkahelyről ment nyugdíjba.

Azon a napon, amikor Anna elszaladt, Anđelko gyorsan felöltözött, és sietős léptekkel haladt végig a kacskaringós utcán. Ott ültek még ugyanazok az öregasszonyok, a szemük se rebbent, csak egyikük köszönt neki: „Szervusz, Anđelko, hogy van anyád?" „Jól", válaszolta, és folytatta útját a régi piac felé. A távolból is hallotta, ahogy énekelnek.

A ház, amelyikben Anđelkóék laktak, a harmadik volt a piactól a kilátó felé. Kinyitotta a kaput, az udvarban meglátta az anyját, aki csak ennyit mondott: „No, itt vagy." Mormogott valamit, és gyorsan bement a házba. Ezen az estén a szempárra gondolt, amelyet a bokorban látott, és a lányra, aki elszaladt. Nem volt biztos benne, hogy felismerte. Legjobban Annára hasonlított, de lehetett valaki más is. Undorodott annak gondolatától is, hogy az a szempár őt figyelte. De az legalább jó, hogy egy nőről van szó, mert az senkinek sem mondja el. Ha férfi lenne, mindekinek elmondaná, és akkor a falubeli legények kicsúfolnák.

Nem sokkal később ágyba bújt, de nem tudott lenyugodni és elaludni, így benyúlt a takaró alá, és elkezdte lassan húzogatni a fitymáját föl-le-föl-le. Néhány másodperc múlva érezte, hogy bizsereg az egész teste, nagyot szusszant, majd összeragadt tenyerével fogta az éjjeliszekrényen heverő törölközőt, és megtörölte magát a köldöke körül. Ezen az éjszakán azt álmodta, hogy a Mrtvaja kilépett a medréből, és elöntötte a falut, de minden ház üres volt, és nyitva álltak az ajtók. Ő mezítláb szaladt az utcákon, majd egyik pillanatban felnézett az égre. Egy gólyaraj körözött felette. Megállt, és nézte a táncukat.

Reggel arra ébredt, hogy az anyja kopog az ajtón. Ez azt jelentette, hogy hamarosan munkába kell indulnia. Felkelt, megmosdott, gyorsan felöltözött, megevett egy szelet túróval megkent kenyeret, a legkisebb csészéjéből gyorsan megivott egy kávét, leellenőrizte, hogy a ceruza a zsebében van-e, intett az anyjának, és elindult a vállalatba.

Anna a tornácon ül, és szemléli az életet. Időnként megszólal a Szent Anna templom harangja, ilyenkor elmélázik Szent Anna fölött, majd eszébe jut minden kép, életre kelnek a jelenetek, a hangok. Néha Szent Angélára is gondol, akit lehet, hogy Ginának neveztek, az ő nem rothadó csontjaira. Anna a saját csontjait jól karbantartja, ezek a csontok jó állapotban vannak, erősek, nem volt semmilyen törése, nincs csontritkulása sem, mit akarnál még, hallgass, jól van. Vannak napok, amikor a tükör elé áll, és bámulja az orrát. Milyen furcsa ez az orr, valamikor szép volt és szabályos, majdnem tökéletes, aztán az évek múltán paprikaszerű lett, megdagadt, kitágultak a pórusok, a finom kapillárisok hálót fontak rá, és most ez az egyik legcsúnyább orr, amit valaha látott. Már nem szép az orra. Az már a múlté.

Gondolatainak sorát Granda ugatása szakította meg, valaki vár a kapuban. Forrón tűz a nap, ezért fejére teszi a nagy piros sombrerót. A vizsla lassan megnyugszik, habár az utcán nagy a zaj, mert a Fácán villával szemben lakó hodzsa éppen átokfeloldást végez.

Kinyitja a kaput, és megdermed. Anđelko áll előtte, ősz és szép, mögötte a hodzsa gyerekei táncolnak, mind fehér népviseletben. Anđelko kezet nyújt, ő meg csak nézi, nem szólnak egy szót sem. Ez néhány másodpercig tart, ekkor Granda vakkant egyet, a hodzsa gyerekei lepkékké

változnak, és elrepülnek a mező felé. Anna nézi, ahogyan eltűnnek, és elgondolkodik: a lepkék tényleg csak egy napig élnek?

GRAJLAH Emma fordítása

A novella eredeti megjelenési helye: *Pismo za Estebana i druge priče* (antológia). Regionalni info centar, 2020

JELENA ANĐELOVSKA

Lőni a sárgabarackra

(kézirat)

mit láttam, semmit se láttam
a pengén kívül, amely megvillant apám nyakán.
éjszaka volt, nyár
alvó levelektől zöld színű éjszaka.
virágzó gyümölcsfák illata,
olyan rettenetesen tökéletes minden,
és utána jött az ősz is, az is ugyanilyen,
csak arany és bronz.
és zsivaj a platinaszín utcákon,
és ha valakidet megölik
akkor meglátod, az élet megy tovább.
úsznak a felhők, puhul a föld,
az emberek beszélnek mozognak alszanak.

erősen megzörgetik az ajtót.
apám az ujjhegyeivel nyugtat minket.
az ujjak a levegőben maradnak
mintha először látnám őket.
lassan, lassan,
mutogat
fülel
számol
megbeszéltük, mi a jel, súgja.
megindul a lépcsőn fel,

most mintha megkönnyebbült volna.
a levegő besűrűsödik
nem véletlenül
valamit hoz magával,
a pincében rejtőzködve megláttam.
a kés középen vágott
gyorsan
meg se rezzent
és bugyogni kezdett a vér
minden barackvirágból
az udvarunkban
minden fűszálból
a levelekből
az aszfalt repedéseiből.
én láttam.

nyárutó a pincében
körülöttünk rombolás
robbanásokat hallunk
a régi kredenc néha megremeg
körülöttünk nedvesség, hónapok óta.
az orrlyukainkat belepi a por,
így beszél a nővérem,
mindig megvigasztalt a saját szempárom
amikor gond van, tükörbe nézek.
gyakran veszem a számba a fekete hajamat,
szopogatom a hajtincsek végét,
anyám valamiért nem fedd meg érte,
kiköpöm a hajat.
már egy ideje nem láttam a kék szemem.
a legjobban apáméra hasonlít,
de ő már napok óta félrenéz.

én nem vagyok a nővérem
nálam minden máshogy van.
tudok késsel a számban szaladni,
mindig magamnál tartom,
el tudom találni a madarat röptében,
a mozgó embert
nem gondolom ezt szörnyűnek.
az ő napja ilyen,
és nem látja, hogy lehetne valami más is,
nem csak a tánc
és az új csillogós cicanadrág
és hogy áll rajtad
és mennyire vékony a lábad.
ő azt hiszi, ebből áll a világ
ebből áll a világ.

az én apám csibét tartott a tenyerén
és egeret tartott a tenyerén
és minden gyerekgondunkat figyelmesen meghallgatta.
és puszit adott a csibe csőrére
és megosztotta az ételét az egérrel
és megsimogatta a fejét
és ki jutalmazta meg őt ezért.

Két kisfiú

Két tízéves kisfiú
Utazik a vonaton.
Nincs jegyük.
Á!
Mit csináljunk velük.
Koszosak
Komisz a tekintetük
Egyértelmű, megszöktek.
Az utastársak
És utastársnők
Forgatják a szemüket
Sértésekkel dobálóznak
Csettintgetnek
Kiabálnak.
A kisfiúk leülnek
Mellém.
Az egyik megfogja a combom.
A nem: Nem.
A kisfiú bocsánatot kér.
Beszélgetünk.
Ugyanazokat a szociális dolgozókat ismerjük.
Van amelyiket kedveljük
Van amelyiket nem.
A többségüket nem.

Elhiszik
Hogy ember vagyok
Beszélnek.
Megerőszakolt
A részeg
Szomszéd
A felesége
Megvert
Anyám
Meghalt
Korán
Egyedül
Maradtam
Apámmal
Aki alkesz
Szétvert engem
Elvittek
Az otthonba.
Látod
Ezt
A sebhelyet
Ezt
Apám
Csinálta
Vasalóval.
Megházasodott
Gyűlölt
engem.
Ekkor!
Felfigyelünk
Az Útitársakra
És Útitársnőkre.
A légy zümmögése se hallatszik.
Az utasnépség figyel.

Elnémultak
A bánattól
A komisz fiúk sorsa felett.
Ezt az állapotot
A színházban megoldja
Egy fényváltás.
A Drámában
Az író azt mondja:
Szünet.
Az otthonban vernek, kérdezem.
Á neeem.
Vernek, tudom.
Vernek
De erről hallgatunk
Mi
Megszökünk
Majd
Visszamegyünk
Ők minket
Nem is
Keresnek.
Amikor
Visszamegyünk
A nevelő
Sava
Petrović
Felpofoz
És összerugdos
Minket.
Fény.
Szünet.
A vonat
Sír.
A fiúk

Vigasztalják
Őket,
Életben vagyunk
És az élet ilyen.
Ne sírjanak.
Zsebkendőket kínálnak.
Az utasok
ne fogadják el a zsebkendőt.
Igen,
A fiúk boldogtalanok
de a kezük rettenetesen koszos.

(forrás: *Domovina, bes mašina*. Akademie Schloss Solitude, Stuttgart, 2013)

Hogyan vernek a börtönökben

A börtönőrnők belépnek
előhúzott gumibotokkal
ütnek
bejelentés nélkül
figyelmeztetés nélkül.
Így vernek a börtönökben.

Még ma is
a megafon hangja
ébreszt álmomból
visszhangzik
Kézfogás nélkül
Érintés nélkül
szolidaritás a magányban
elnémítja a gondolatot
megsüketíti az érzést
a börtönszárnyak alatt.
Börtönszárnyakon
repülök messzire
a falakon túlra.
Néha
mikor szép idő van
és madarak szállnak le közénk
hiába hunyom be a szemem
börtönszárnyak, használhatatlan ejtőernyő
és lassan

ólomcipőben
udvar, magánzárka
kantin, kert
szabadidős szoba
vécé
csarnok
könyvtár
hálóterem.
A börtöncipőben
megtett út
szürke és szürkébb
duzzad a gyűlölet
megfeszül az arcunk
dagad az öklünk
kiürítjük a tölténytárat
egymásra.
Zuhanok
zuhanok
zuhanok nagyon magasról
egyenesen a saját vértócsámba.

Belépnek a börtönőrnők
ők itt maradnak
előhúzott gumibotokkal.
mi elmegyünk
ütnek
a börtön királynői
bejelentés nélkül
mintha ez lenne az utolsó
figyelmeztetés nélkül.
Így vernek a börtönökben.

OROVEC Krisztina fordítása

SENKA MARIĆ

Test-kincugi

(Regényrészlet)

A kincugi a törött kerámiatárgyak javításának művészi módja, amit folyékony arannyal vagy platinával végeznek a törés helyének hangsúlyozásával, azzal a céllal, hogy a tárgy múltját kiemeljék, ne pedig elrejtsék. Ez közel áll a vabi-szabi szemlélethez, azaz a szépség megtalálásához a sérült vagy régi tárgyakban. A sérülések és a törések kiemelésével a kincugi a tárgyak egyedi történetét dicséri, új életet lehelve beléjük, és nagyobb szépséggel ruházva föl őket, mint amilyennel kezdetben rendelkeztek. A kincugi a japán monaittaina – az elveszített sajnálatának –, valamint a musina – a változások elfogadásának – érzéséből keletkezett. A kortárs művészet is kísérletezik ezzel az ősi technikával, mint a veszteség, a szintézis és a jobbítás eszméjének tematizálási módjával – a destrukció és az újjászületés közvetítésével.

2014 nyarát számodra három esemény határozta meg.
Június 17-én, alig néhány nappal az után a délután után, amelyet a franciaágyatokon ülve töltöttetek, a szemben levő fehér fal sivárságát bámulva, csöndben, amelyet csak néha tört meg egy-két fáradt szó, a férjed két nagy sporttáskába rakta a ruháit. A harmadikat te kerested elő a kamrából, két egyszemélyes ágyneműt tettél bele, párnát, frottír takarót és három kicsi meg két nagy törülközőt. Ahogy becipzároztad a táskát, eszedbe jutott a közelgő tél. Visszamentél a kamrába, ahol öt percig kerested azt a nagy reklámszatyrot, amelyikbe a paplant tetted. A folyosó megtelt cuccokkal. A férjed néhányszor szóra nyitotta a száját. De ahogy rád nézett, ahogy ott álltál, csípőre tett kézzel, mélyeket lélegezve, inkább nem mondott semmit. Sikerült neki megragadnia mind-

három táskát és a szatyrot. Lesütött szemmel ment ki a lakásból, lesietett a lépcsőn az utcára, a már ott várakozó taxihoz. Sokáig, nagyon sokáig ültél egyedül a kopár fal előtt és lassan megértetted, hogy a férjed után nem az üresség érzése maradt, hanem a vereségé.

Július 15-én elkezdett fájni a bal vállad. Leginkább éjszaka. Nem bírtál aludni, hát csak ültél az ágyon és sírtál. Kiderült, hogy a válladban egy csontkinövés van, egy kalciumból nőtt tüske, amely nyomja a környező szövetet és gyulladást okoz. Az orvos szerint nem lehet mást tenni, mint fájdalomcsillapítót szedni és várni, hogy elmúljon. De te gyűlölsz várni, és gyűlölöd a gyógyszereket. Szemben állnak azzal a szükségleteddel, hogy mindent az ellenőrzésed alatt tarts, azzal, hogy képtelen vagy bárkiben annyira megbízni, hogy segítséget kérj tőle. Állandóan csökkented a gyógyszeradagod. Fele annyit szedsz be, mint amennyit fölírtak. Abban a forró júliusban a világodban csak a fájdalom létezik. A fájdalom por, belepi a saját szándékából megtorpanó időt. Kendőt kötsz a nyakadba. Beleakasztod a bal karod. Hogy ne mozogjon. Hogy minél kevésbé fájjon. Csak arra gondolsz, hogy erősebb vagy a fájdalomnál. Kitartóbb. *A fájdalom el fog múlni, én itt maradok.* Egy kicsit azon is elgondolkodsz, hogy milyen szerencsétlen vagy, már évek óta egyik baj a másikat éri. Sehogy se szakad végük. *Lehet, hogy mindez azért van, mert azt hiszem, én mindent kibírok, erősebb vagyok? Elordíthatnám magam: Elég volt! Vajon vége lenne?* Vajon az a kerék, amely mindent ledarál maga előtt, letérne az életed útjáról? Éjszaka van. Forróság van. A gyerekek alszanak. Tökéletes időpont a síráshoz. Ordítasz: *Elég! Elég volt már!* De mélyen magadban nem hiszel az egészben. Tudod, hogy bírod még.

Augusztus 26. Egy kicsit kevésbé fáj. Aludni is tudsz. Nagyon óvatosnak kell lenned az ágyban. Egyetlen téves mozdulat, és agonizálva végzed. Amikor a jobb oldaladról a balra fordulsz, a bal kezeddel szorosan megfogod a jobb hónaljad, hogy rögzítsd a vállad. A tenyered egy része a jobb melledre simul. Ahogy a tested balra fordul, a hátadon át a bal csípőd felé, a tenyér visszacsúszik. A húsba mélyedő ujjak átsiklanak a jobb mellen. Ekkor kitapintod. Ott, oldalt, a mell szélén, szinte mellette. Mintha egy gömbölyű kavics becsúszott volna a fürdőruha fölső részébe.

Leereszted a kezed. A hátadon fekszel. A mennyezetet nézed. Nem érzed a fájdalmat a válladban, csak a szívedet a torkodban. Fölülsz az ágyban, és ismét megtapogatod. Továbbra is ott van, ide-oda mozog az ujjaid alatt. Ismét leengeded a kezed, a hátadra fekszel. Képtelen vagy lehunyni a szemed. Nem pislogsz. Tágra nyitottad a szemed, és a mennyezetre meredsz. A ház megváltoztatja a formáját és a méreteit. Meghajlik. Befolyik a szemedbe. Vele együtt a város is, a környező dombok, a folyó, amely elfele igyekszik, a tenger, egyik kilométernyi föld a másik után, az egész földrész, önmagába tekeredve, mint egy papírtasaknyi forró, kormos gesztenye, amíg más nem marad fölötted, csak a halott, fekete ég. *Biztos tévedtem!*

Ismét felülsz, és megtapogatod. A lélegzeted kitölti a szobát. Visszapattan a falakról. Kivilágosítja a nyári éjszakát. A gömbölyű csomó nyomásra visszahúzódik (a tapintása örökre bevésődik az ujjaid memóriájába). A pánik sártengerré válik. Befolyik a szádba. Elnyel az éjszaka.

Elhatározod, hogy összetöröd ezt a képet. Mint egy tükröt, amelybe követ dobtak. Utána csak az az alattomos érzés marad, hogy még nem vagy tudatában annak, mi mindent raboltak el tőled.

Csillapul a légzésed. Lassú, alig hallani. Azt mondod: *Most aludni fogsz. Nem gondolsz semmire.* Könnyű. A gondolataid egyébként is szétszóródtak. Te valahol a szavak fölött vagy, az értelem a jelentés fölött. Csak a bőrödet érzed teljesen világosan, a peremet, amelyen a világgal osztozol. Alszol, soha mélyebb, tudattalanabb álommal, egészen másnap reggelig, amikor is rájössz, hogy a csomó a melledben elnyomta a fájdalmat a válladban.

x x x

Hogyan kell elkezdeni elmesélni azt a történetet, amely darabokra töredezik a szádban, és ellenáll a megformálásnak?

Tudtad, hogy te is rákos leszel, már azon a napon, tizenhat éve, amikor anyádnál megállapították a daganatot.

Vagy:

Aznap, tizenhat évvel ezelőtt, amikor anyádnál megállapították, biztos voltál benne, hogy te soha nem leszel rákos?

Egyik is, másik is igaz. A pontok igyekeznek összeállni, hogy kirajzolják azt a sok évvel ezelőtti pillanatot. Két sorba rendeződve tökéletes oválist formáznak, darabjaira bontják az idő egyenes vonalú logikáját. Két párhuzamos valóság, amelyek körül az egyik akkor válik valóssá, amikor célba ér. Tudtad, hogy te is rákos leszel, és biztos voltál benne, hogy soha nem kapod el. A jelen visszamenőleg igazolja a múltat. Rabul ejtett a valóság, amely nem ismeri be, hogy másmilyen is lehetett volna.

x x x

Szomorú gyerek voltál? Most úgy tűnik. Semmi nem hiányzott, de soha nem tudtál szabadulni attól az érzéstől, hogy minden kicsit ferdén áll, hogy mindenhonnan valami sötét és súlyos dolog leselkedik rád. Ugyanakkor azt is gondoltad, hogy tudod, boldog leszel. Mert neked azt dobta a sors. Ebben a világban, amelyben boldogság nem is létezik.
Meg lehet-e határozni azt a pontot, amely késként hatol az idő húsába, és meghatározza azt az utat, amely eddig a pillanatig vezet?
Kicsi vagy. Az asztal alatt ülsz, apó dolgozószobájában. Nem emlékszel, hogy elbújtál-e. Nem tudod, mi volt előtte, sem azt, mi volt utána. Piros-zöld kockás ruha van rajtad, és vastag harisnya. Piszkosnak érzed magad. Rossznak. A harisnya fehér. A talpadon árulkodó, szürke nyomok. A hajad barna. Nem tudod, hogy igaz-e, de most úgy gondolod, zsíros és összetapadt lehetett. A kép összefolyik az elhagyatott pincéből kiosonó macska képével. Nem szeretnéd megérinteni. Az a kislány az asztal alatt (vajon tényleg te vagy az?) vágyik az érintésre. Apó szobája a földszinten van. A konyha és a nappali az emeleten. Mindig mindenki odafönt van. Miért vagy te lent egyedül? Különösen, hogy félsz a cigánytól, aki majd jön és ellop. Úgy néz ki, mint a Sandokan, de nem színesben. Egy furcsa fekete-fehér alak, amely benyomul a házatokba, elbújik a lépcső alatti függöny mögött, és rád vár. Apó szobájából egyenesen a lépcsőre tudsz ugrani. A cigány-Sandokan nem tud elkapni. Futsz fölfelé. Anyó fönt van, a konyhában. Sistereg a kukta. Zörögnek a fazekak. Nehéz ételszag terjeng. Nem kérsz levest. Semmit se kérsz. Anyó hihetetlen gyorsasággal mozog, zsonglőrködik a serpenyőkkel és a tányérokkal. Ujjatlan kék ru-

hájában forog körbe-körbe. Észre sem vesz. De könnyebb neked, hogy itt van.
Emlékeidben az egész házból csak ez a konyha érintetlen. Mint egy torony az elvarázsolt kastély tetején. Egy egész falon csak ablakai vannak. Csillog a fény. Sohasem felejted el a lent, odalent dühöngő sötétséget és csöndet. Világosban még piszkosabb vagy.

x x x

Nem nyitottad ki azonnal a szemed. Feküdtél. Vártál. Arra gondoltál, így minden eltűnik majd. Hallottad a madarakat, és arra gondoltál, hogy örülsz a nyárnak, és hogy az ablaküveg nem választ el a világtól. Fölkeltél az ágyból, kimentél a fürdőszobába és hosszan zuhanyoztál. Először a kezed kerüli azt a helyet. Arra gondolsz, talán nincs is ott semmi, talán tévedés az egész. Fölhívod a barátnőidet. Elmentek egy reggeli kávéra. Kávé helyett bort, viszkit vagy meggylikőrt isztok, mindegy. Hangosan koccintgattok. Nevettek azon az eltévedt puskagolyón, amely a fejed mellett zúgott el, de nem talált.
A csomó továbbra is ott van. Kérlelhetetlenül jelen van. Mozgékonyabb, mint tegnap éjjel. Ide-oda táncol a nedves bőr alatt.
A szekrényből kiveszed a lila ruhádat, a legszebbet, amid van, pánt nélküli, meztelenül hagyja a válladat. Szép, ruganyos melledről aláhullik a térdedig. Összefogod a hajad. Sminkelsz. Arra gondolsz, szép vagy. Megnézed a gyerekeket, alszanak, elkábította őket az augusztusi forróság, most lenyugodtak a kora reggel frissességében. Elmész a háziorvosodhoz.
Amikor elkezded mondani, rájössz, hogy túl gyorsan beszélsz. Vagy épp nem elég gyorsan. Mintha túl sűrű lenne a nap ahhoz, hogy befogadja a szavaidat. Leengeded a ruhád fölső részét. Hallgatsz, amíg megtapogatja a melled. Összeszorítja a száját, fölvonja a szemöldökét. Lassan ingatja a fejét, lesüti a tekintetét. Súlyt érzel a gyomrodban. Erről az első állomásról kellett volna visszaküldeniük. Úgy számoltál ezzel a ponttal, mint ahol az életed egy fölismerhető eseménysorba lép bele. A nem-kávé kávéra invitáló telefonhívásba. A puskagolyó elkerülésének megünneplésébe. A kristálytiszta tudatba, hogy mindent rosszul csinálsz, és

hogy soha többé nem követed el ugyanazokat a hibákat. Azokat fogod szeretni, akik megérdemlik. Egészségesen étkezel. Jógázol. Érezni fogsz minden napot.

Az orvosod beutalót írt, elküldött a kórházba.

Ott két orvos látott. Az egyik, aki nem volt benne biztos, mit gondoljon a fekete-fehér pontok tengeréről, ahogy az ultrahang-berendezés a melled belsejét mutatta. És a másik, akit az első hívott oda. Újabb hideg zseléréteget kent a melledre, és az ultrahang szondájával körözni kezdett. Megállapodtak, hogy semmi bajod. A második azt mondta, hozd be a hat hónappal ezelőtti leleted, amely negatív volt, és kérj időpontot mammográfiára, egy év múlva.

Kimész az utcára. Talán már tudod, és remeg a kezed. Sírhatnékod van, de nem akarod, hogy elkenődjön a szempillafestéked. Szép akarsz maradni. Csitítod magad, noha nem jön szó a szádra. Azt mondod magadnak: *Ne gondolj a legrosszabbra! Ne vizslasd a sötétséget! Fordíts hátat a szakadéknak!* Beülsz az autóba és elindulsz, noha nem tudod, hova.

Ekkor megpillantod az utcán. Azt a radiológust, akire már évek óta rábízod magad, a melled, szilárdan elhatározva, hogy a rendszeres ellenőrzéssel megelőzöd a betegséget, amely letarolta anyád testét. Egy órával korábban kerested a kórház folyosóján, de azt mondták, nincs bent. Most megállítod a kocsit az út közepén, a sok fölgyorsult, dudáló autó közt és utána szaladsz. Azt mondod neki, hogy tudod, hogy bolond vagy, hogy bocsásson meg, mert azok ketten azt mondták, semmi bajod. De te már tudod, te már érzed a kavicsot a bőröd alatt, a fájdalmat már megelégelő szövetek zokogását, a fájdalmat, amelyet csöndben fogyasztasz, mint ízetlen ebédet egy idegen házban. Elmosolyodik, és azt mondja, ne aggódj. Gyere a rendelőjébe délután háromra. Mindent megnéztek majd. Biztos minden oké lesz. Tudod, hogy semmit nem tudhat bizonyosan abból, amit mond. De eltölt a béke érzése, mert tudod, hogy nem fog hazaküldeni és azt mondani, hogy gyere egy év múlva, úgy, hogy addig nem is gondol rád.

x x x

Amikor szeptember 15-én visszamentél hozzá, azt mondta: *Tényleg egyedül jöttél?* Négy nappal korábban mágnesesrezonancia-vizsgálatot végzett és szövetmintát vett. A leletre nagyjából két hetet kellett várni. Amikor ultrahangon megnézte a csomót a melledben, ugyanaznap, amikor utána futottál, biztos volt benne, hogy nincs semmi baj. Hogy jóindulatúnak tűnik. Hat hónapja semmi nem volt még a helyén. *De mégis, a családi kórtörténet miatt, megcsináljuk az MR-vizsgálatot. Ne aggódj! Minden jónak tűnik.* Meg kell várni a legjobb pillanatot, és a menstruációs ciklus 7. és 12. napja között mindent végigzongorázni.

Akkor, négy napja, amikor elvégezte az MR-vizsgálatot, nem mondott semmit. Nem nézett a szemedbe. Azt motyogta, hogy rengeteg dolga van. Hogy nincs ideje. Hogy jelentkezik, amint megkapja a szövetminta eredményét. Figyelted őt korábban, amikor bement az MR-fülkébe, és nézni kezdte a leletedet. Öt hosszú percig. Később, amikor a szövetmintát vette, és többször is beléd döfte a tűt, amellyel ki-kitépte a csomó egy-egy darabját (óh, de brutálisan tompa és végérvényes hangja volt), az egykorú lányaitokról beszélgettetek, a jógáról és a nyárról, amely mindjárt véget ér. Minden másról hallgattatok, de mélyeket lélegeztél a keskeny ágyon fekve, egy zöld lepedő alatt. A négy elkövetkező napban nem gondoltál az egészre. Nem akartad elsietni a félelmet.

Hétfőn reggel tízkor felhívott az asszisztense és megkért, hogy tizenegyre gyere a rendelőjébe. A percek az örökkévalóság lassan lecsorgatott fölöslege. Lassan öltözöl. Hosszan, nagy odafigyeléssel sminkelsz. Megigazítod a hajad. Gyűrűt és fülbevalót választasz. Beülsz az autóba, és elmész a kórházba.

– Igen, tényleg egyedül jöttem – még el is mosolyodtál.

– Van egy rossz és egy jó hírem – mondta, és végre a szemedbe nézett.

– Kezdjük a rosszal – ezt mondtad.

Nem bátorság volt.

– Rosszindulatú.

– Oké – mondtad –, oké.

Valami benned szerette volna elsírni magát. De körülötted minden, a rendelő a városi kórház földszintjén, a nagy asztal az orvos háta mögött, rajta a hatalmas képernyővel, amelyen a melled belsejét ábrázoló két-

tucatnyi kép vibrált, a nagy fekete szék, amelyen ő hol balra, hol jobbra csúszik, te szemben vele az alacsony heverőn, két kezedet egymásba kulcsolva tartod a térdeden, a reluxa csíkjain bevillanó ég kék élessége, a gumitalpú cipők halk surranása a folyosó linóleumján, mindez nem tűnt eléggé valósnak, mintha hiba csúszott volna a valóságba, amelyet bármelyik pillanatban kijavíthatnak. És minden a helyére zökken.
– De időben vagyunk – ez volt a jó hír.
– Jó – mondod –, jó.
A szoba egy pillanatra összeszorul a torkod körül. Arra gondolsz, elsírod magad. Már a következő pillanatban világossá válik, mennyire értelmetlen és fölösleges ez a gesztus. Előrehajolsz. Hallgatod az orvost. Hogy meg kell beszélni a műtétet. Egyeztetni a sebésszel, hogy vajon az egész mellet le kell-e venni, vagy csak azt a részét, ahol a daganat van. Meg néhány nyirokcsomót. A sebész majd eldönti. Arról nem szól egy szót se, mi van, ha azokban is találnak daganatot. Az ilyen korán fölfedezett daganatok jó gyógyulási esélyeiről beszél.
– Időben vagyunk, mindenre van időnk.
A szavak vasmacskák, amelyek lehetővé teszik, hogy a valóság egészben maradjon.

x x x

Amikor tizenegy éves voltál, egy kis lakásba költöztetek a házból. A bejáratnál nem voltak ablakok. Sokáig, szerinted végig a három év alatt, amíg ott éltetek, az elektromos hálózat hibája miatt a folyosón nem égett a villany. Mindig sötét van. Nappal is. Csak éppen éjszaka tömöttebb, súlyosabb. Mint a kátrány. Mint a vér. Megállsz az épület előtt, az ablakaitok alatt, és kiabálsz. Kinyitják neked a lakásajtót, és futsz, amilyen gyorsan csak bírsz. A testeddel töröd darabjaira a sötétséget. Afelé a nyílás felé futsz, a magasban, amelyből aranyló fény árad. A szíved a füledben dobog. Soha nem vagy elég gyors.
Előfordul, hogy senki sincs otthon. Többször elindulsz, majd visszafordulsz. Nagy lélegzetet veszel, és elsprintelsz. Fél kézzel a korlátba kapaszkodsz, a másikat a falon húzod végig. A kezed reszket. A korlát reszket.

Megbotlasz, elesel, a sípcsontod állandóan kék-zöld. A betonlépcsők magukba tekeredő kanyarulatai egy hatalmas állat belei. Alul ott ásít a pince, maga Hádész. Elnyel, és te futsz fölfelé, a szája felé, hogy kiköpjön, hogy megmenekülj.
Délután öt óra van. Az ég szürkén leereszkedik, elfojtja a fényt. Az a kevés maradék fény csak az első emeletig ér. Ahol legalább valamit látsz, ott lassan, óvatosan lépkedsz. Győzögeted magad, hogy minden oké. Hogy nincs okod félni. Látod a két kezed, a jobb a korláton, a bal a falon. A lábadat nem látod. Elnyelte a sötétség. A szomszéd kisfiú, Saša látott, amikor bejöttél. Leült a második emeleten, a sötétben. Amikor odaértél hozzá, megragadta a jobb bokádat. Sikoltásod ide-oda cikázik a feketeségben. Minden emeleten kinyílik négy ajtó. Egymásra ugró sárga fénypászmák hasogatják föl a sötétséget. Hatidža, az első emeleten lakó cigány asszony egy pohár cukros vizet hoz neked. Nem hagyod abba a sikoltozást. A kezed remeg. A pohár a fogadhoz kocog. Hatidža a hajadat simogatja. A mellére vonja a fejed. A ruhája annak a húslevesnak a szagát árasztja, ami közben kifutott a tűzhelyén. Idegen hangok kavarognak körülötted. A sötétségből Saša csöndes sírását hallod.

x x x

Ez a történet a testről szól. A test harcáról, hogy egésznek érezze magát, miközben a valóság a részeire bontja. A heg a jobb mellbimbótól hátrafelé indul, öt centire, és egy enyhe kanyar után a hónalj irányába tart. Még friss és piros. *Nem is vágtál ki olyan sokat,* mondod a sebésznek. Ő büszkén bólogat. Jó munkát végzett. Föntről feszesebbre húzta a mellet, nem látni, milyen sok hiányzik. Elégedetten mosolyogtok.
De ez majd később lesz. Ahogy a kórházi ágyon fekszel a műtét után, a melleden nagy kötés. A kezed elindul, hogy kitapogassa, mekkora a melled, de félbehagyod a mozdulatod. Még korán van, még nem akarod tudni. Még úgy tűnik, ez nem is te vagy. Hogy ez a test nem a te tested. Hogy nem is áll ki belőle egy cső, másik végén egy műanyag tégellyel, amelyet kitölt a barna vér. Odakint szeptember van, és alig két nappal korábban, amikor bevonultál a kórházba, még nyár volt. Most

eső veri az ablakod, és a szél vadul szétcibálja a kórházi mosodából kiáradó párát.
Néhány nappal később otthon vagy. Este, amikor már mindenki alszik, leszeded a kötést, és a tükör elé állsz. A jobb melled kisebb. Észrevehetően. Korábban a bal volt kisebb. Észrevehetetlenül. A heg közepén egy lyuk. Onnan egy gumicső lóg ki, ott folyik ki a bent összegyűlő nyirok, amíg a hús odabent be nem gyógyul.
Vajon ezt látni könnyebb vagy nehezebb lenne, ha fájna?
A tükörképednek nagy, tágra nyitott szeme van. Azt mondja, a legroszszabbnak már vége. Azt bizonygatja, hogy ez a kezdet tulajdonképpen a vég. Mert az idő nem valóságos. Az idő várakozás. A leletekre való várakozás, amelyek elrendelik jövőbeli utadat. A nyirokmirigyek dobókockák a rulett kerekében. Föl-fölpattannak a levegőbe. Repülnek, és képtelenség megállapítani a pillanatot, amikor megállapodnak. Semmi sem valóságos, csak az ő röptük és a várakozás.
A bal mell ugyanolyan, mint régen. Fölismerhető. Ha enyhén jobbra fordulsz, a jobb is változatlannak tűnik. Nincs szükséged a sírásra. Nem érzel semmit. Csak nézel. *Mindebből semmi nem fontos* – mondod. *Ez továbbra is én vagyok. Továbbra is szép lehetek. Továbbra is szép vagyok. Ez a heg, ez a lusta hernyó, nem erősebb nálam.* A tested elutasítja, hogy megadja magát. Hogy megadja magát és elrejtőzzön mások tekintete elől.
Nem tehetsz semmit! – mondod. *Nem egyezem bele, hogy a testemben élj.*
Fölülemelkedsz a valóságon. Kiteríted a nagy szabóasztalon. Szabókrétával új körvonalat rajzolsz neki. Lassan kiszabod a darabokat. Egymáshoz öltöd őket, amíg össze nem állítasz egy új képet, amelyben egészséges vagy. Így döntöttél.
Most egészséges vagyok, teljesen egészséges – ismételgeted kitartóan. Eltávolították. Kivették belőled. Azokat a megvadult sejteket, amelyek összecsomósodtak a bőröd alatt. Azt a hibát a test rendszerében. *Most egészséges vagyok, teljesen egészséges!*
Ha megmozdítod, fáj a jobb karod. Tornáznod kell. A fal mellé állsz, és az ujjaiddal úgy kapaszkodsz, mintha fölfelé másznál. A jobb kezed félúton megáll. Nem kéne, de erővel föltolod. Noha úgy tűnik, el fogod törni. A fájdalomtól hányingered támad. Lehunyod a szemed. Győzögeted

magad, hogy az a kéz bármire képes, hogy rá nem vonatkoznak a fizika törvényei. A görcs kicsit engedni látszik, de a karod továbbra sem tudod kiegyenesíteni.
Két-három naponta bejársz a kórházba. Nyugodtan ülsz a kórházi ágyon, miközben a sebész letekergeti a kötést a melledről. Kihúzza a hegen levő lyukból kiálló gumicsövet (a hangját belülről hallod, az a csikorgás benned van). Egy nagy tűt vesz elő, és beledöfi abba a lyukba, a hernyó kitátott szájába. Kiszívja az összegyűlt nyirkot. A jobb hónaljadban már nincsenek nyirokmirigyek. Ezért mozgatod nehezen a karod. Ezért gyűlik össze a nyirok, és gubbaszt mozdulatlanul ott, ahol az összeomlás elkezdődött. Levág egy darabot egy gumikesztyűből, és begyűri ugyanabba a lyukba. A hang szinte azonos, ismét benned van, de világosan érzed, hogy ezúttal nem jön ki. Befelé nyomul, és visszhangzik a mellkasodban. Mindebből téged semmi nem zavar. Minden mindegy. Úgyis csak várakozol. Az október határozottan múlik. Az ablakok mögött a világ sárgul az esőcseppek ködében. Az óra, ami benned az idő múlását próbálja mérni, csak a várakozás napjait tartja számon.

RAJSLI Emese fordítása

IRENA VRKLJAN

A szerelem ideje

Mikor elmúlik ez a szokatlan holdfény,
mely bátortalanul ezüstbe vonta
a hosszú utat tőlem hozzád,
mikor elröppen a reszkető madár, melyet
kezem melege éltet,
és magával ragad még,
nyitott szemeimet
apró léptekkel megkörnyékezi az ég,
mikor elmúlik ez a lassú és nehéz,
őszhöz szíjazott nyár,
mikor minden óra megáll, melynek
mutatói bódító, dús kerteket mértek
meleg esők után,
mikor elmúlik minden,
homokszemmé válok, amit sodor
a szél
egy magányos csillag középpontja felé,
víz leszek, mely kavicsot köp
és zavaros lesz tőle
meg fáradt,
üres tér leszek egy lábfej árnyékával,
hallgatagon indázó borostyán benőtte törzs,
magányos emlékezés önmagamra,
a halál óráján,

torokba ragadt keresetlen szó,
soha ki nem mondva,
kísérlet egy mosolyra, ami
egy vers világából sarjad, melyet
nem tudtam megénekelni,
sem megélni.

(*Doba prijateljstva,* 1963)

Özvegy

Tudom
gép vagyok
emlékmegsemmisítő
hosszan szárogatom őket
mint növényeket
az ablakpárkányon
gyöngéden tapogatom őket
minden áldott nap
és mikor kellően szárazak
törékenyek és fakók
óvatosan
belehelyezem őket
akár régi sápadt fotókat
a felejtés herbáriumába.

(*Pjesme, nepjesme,* 2018)

Visszatérés

Pompás hogy a telefon sohasem csöng
a berlini bútormaradékkal teli lakásban
noha elhinni senki sem hiszi el
pompás
hogy odakint
most már senki sem ismer fel
miközben a Deželić utcán
minden lomb kizöldült
pompás
hogy megöregedtem
és végleg eltűntem
pompás.

(*Pjesme, nepjesme,* 2018)

BAKOS Petra fordítása

LANA BASTAŠIĆ

Hogyan éld túl a nemzedéket?

Először is mosd fel a padlót mindenhol. A karcolásokban húzódik meg a por. Olyan porszívót használj, amelyik a kutyaszőrt is felszippantja. Turbóciklon technológiásat, amely különválasztja a port és a levegőt.
Válaszd külön a port és a levegőt.
Használd fel azt a dobozt, amelyet a Kraš expressz küldött, amiért teleragasztottad a Životinjsko carstvo állatos matricagyűjtő albumot. Tedd bele a trikókat, amelyeket itt hagytak. Őrizd meg a cédulákat és a szalvétára írt alkalmi verseket. Dobd ki az óvszereket, és takarítsd fel a szőrszálakat. A nemzedék szőrös. Gyújtsd fel az összes trikót. Túl sokat tudnak. Vegyél egy új Životinjsko carstvo albumot.
Használj menstruációs kelyhet. Kizárólag költők vécéjébe ürítsd. Mert ez nem aktivizmus, hanem műveltség.
Sebesítsd meg a falaikat. Hagyd a DNS-ed a könyveken, a poharakon, a cigifiltereken, a párnákon. Semmi sem gyógyítja jobban az egyéniséget™, mint egy összepisált zuhanykabin.
Értsd meg, hogy mire megy ki a játék, és vágd keresztül az útját. Minden új nemzedék hisz abban, hogy nincs minta.
Szakítsd meg a mintát.
Egyszer csak megjelennek a gyerekek, mivel a nemzedék mégis követi a mintát. A nemzedék tehát szaporodik. A baloldaliak gyerekeinek keresztelőjén a körmöddel tisztogasd a fogaid, és kizárólag temetésekről beszélj.
Amikor mindenki iszik, te maradj józan. Amikor mindenki józan, te rúgj be, mint az állat. És figyelj. Jegyezz meg mindent.

Sétálj mindig és mindenhová. A séta jót tesz a vérkeringésnek, és ingyenesen elválaszt a nemzedéktől.
Különülj el a nemzedéktől.
Töltsd fel a Čokolino[1] készleted. Töltsd fel magad cukorral. Ne írj whisky és cigaretta mellett. Nem egy ötvenes évekbeli nadrágtartóreklám vagy. A te feladatod, hogy elégesd a cukrot, majd nyelvvé alakítsd. A nemzedék irodalma a májára hasonlít.
Vegyél egy jó futócipőt. Fuss. A cukrot, amelyet szintaxisokkal nem égetsz el, a lábaiddal égesd el. Az üledék méreg, amely kimarja a nyelvet. Ott, ahol irodalom születik, nincs helye üledéknek.
Égesd el az üledéket.
Ne figyelj rájuk, amikor Krležát idézik. Akkor hallgasd őket, amikor a pincérekkel beszélgetnek.
Amikor megbetegszenek, adj nekik gyógyszert. Amikor fáznak, add oda a kabátodat. Amikor épp absztinensek, öleld meg őket. Amikor éhesek, főzz nekik paprikást. Mert ha ők eltűnnek, akkor a munkádnak annyi értelme lesz, mint a káromkodásnak az üres pályaudvaron.
Igyál vizet, és vedd be az esemény utáni tablettát. Menj ki vizes hajjal. Kerüld a bölcselkedőket.
Amikor a nemzedék elalszik, öltözz fel, és menj haza. Nem az ő ágyában kell ébredned. A te nemzedéked egyágyas. Ha útközben pénzt találsz a földön, a tiéd. Ez nem műveltség kérdése, hanem az életrevalóbbak fennmaradása.
Ha szerelmes lettél, ülj buszra. Az első határvonalig rájössz, hogy mindez csak szemantika és dopamin. És a te nemzedékedben sok határvonal van. (Ellenőrizd, hogy felvetted-e a pénzt a földről.)
Ne legyél cinikus azokkal, akik szeretnek. Ők jó úton haladnak az individualizmusból™ való kigyógyulás felé. És ugyanígy kell meggyógyítani az irodalom máját is.
Szeresd őket, amíg írnak. Még ha rosszul is írnak. Több hordónyi szövegre lesz szükség, hogy megmaradjon egy mondat.
Sose hidd azt, hogy jobb vagy a nemzedéktől. Mert akkor egy leszel közülük.

---

[1] Csokoládé ízesítésű gabonakása a horvátországi Podravka gyártól.

Ne higgy a „nemzedékben”. Mert nem létezik.
Sétálj.
Vegyél porszívót.

Körök

A nap olyan erősen sütött, hogy örökre zsarnokként maradt meg az emlékezetemben. Összejátszott a testneveléstanárral. Ott állok a piros tornanadrágomban, amely gúnyt űz a görbe lábamból. A nap aljasan felfedi első borotválkozásom sebeit. Idén kikerekedett a csípőm, otromba párnák nőttek a tájékán, noha a többi testrészeim még egy kislány testét formázzák. „Nézd, milyen ééééédes", mondta a legmagasabb lány az iskolában, „olyan, mint egy kutya, mint egy cuki kis terrier." Úgy beszélt rólam, harmadik személyben, mintha tényleg egy állat lennék, és képtelen lennék megérteni, amit mond. Most itt sülök a napon piros tornanadrágban, én, a hülye terrier, aki nem tudott mit válaszolni annak a lánynak, csak álltam – ostobán és jelentéktelenül, mint amilyen egyébként is vagyok. Fáj a napsütés. Azért van itt, hogy meséljen rólam, a lábamról, a rövidnadrágomról, a reménytelen középszerűségemről, és ezzel tisztában is vagyok, mintha hiányozna valamelyik végtagom.
Forróság van, és nemsokára indulunk. Nincs külön futópálya, az iskola körül kell haladni, az udvaron keresztül, majd a drótkerítésen levő lyukon átbújva végig az utcán, az autók mellett, mert a járda tele van kátyúkkal. A bódé mellett jobbra fordulunk, majd vissza az iskola udvarába. Ezt nevezi egy *körnek* ő, a kék edzőruhás zsarnok, noha ez a szabálytalan útvonal egyáltalán nem mondható kereknek. Még a legnagyobb jóindulattal is legfeljebb szabálytalan négyszögnek hívhatnánk, amelynek egyik széle a kerítés résén halad keresztül, és a szendvicses bódé mellett húzódik. A kör csak azért van, mert ő, a zsarnok, kitalálta, mert a tantervben az áll, hogy a gyerekeknek körbe kell futniuk. Az iskola a központja

ennek a négyszögletű körnek, a hely pedig, ahol ő földbe gyökerezett a sípjával, az univerzum kezdete. Életének egyetlen értelme, hogy fújja azt az átkozott sípot. Mintha minden mást elvesztett volna az életében, és az egyetlen, ami megmaradt számára: a gyermeklábak feletti uralom. Én pedig gyűlölöm őt. Korábban nem gyűlöltem senkit, ez az érzelem még új, és másképp fűt. Éget, mint az indiántűz. Tizenhárom éves vagyok, perzsel a délutáni nap, és gyűlölöm a tornatanáromat. Csak hogy tisztázzuk a dolgokat, ő sem rajong értem. Ügyetlen vagyok, nem tudom átugrani a bakot, a röplabdában reménytelen esetnek számítok, meg a csapatjátékokban általában, mindig késve jövök ki az öltözőből, és már kétszer is feliratos pólót vettem fel, pedig az tilos. „Tiszta! Fehér! Póló!", kiabálta, mintha egy mosóporreklámban lenne. Én voltam hivatása hiábavalóságának élő szobra. Személyes küldetéseként fogta fel, hogy – fogatlan zsarnok létére – bebizonyítsa, igenis hatással lehet valaki életére. „Helyes útra terel", ahogy ő mondta. Terelt ő, akartuk vagy sem, noha nincs is helyes út – van egy rés a kerítésen meg egy úttest, feltúrt járdával. Nyilvánvaló, hogy oda senki nem terel bennünket. De én tudom, hogy miért gyűlöl ennyire. Nem csak azért, mert ügyetlen vagyok, és mert a testem ellenkezik a precíz parancsok végrehajtásának. Nem tud elviselni, mert ötösöm van matematikából.

Ez szemmel láthatóan zavarta, mivel többször is rám kiáltott, megvetéssel a hangjában: „Gyerünk, matekzsenikém", miközben a többi gyereket figyelte, büszkélkedve a vicces megjegyzésével. Lehet, hogy az zavarta, hogy én a testemen kívül találtam valamilyen értelmet, hogy több voltam egy esetleges szövetekből, artériákból és ízületekből összeálló csomónál. Kihúzom magam ebből az egészből, elvégzem az általános iskolát úgy, hogy egyszer sem ugrottam át a bakot. Ez megsemmisíti őt. Megalázza a dolgok ilyetén állása. Ezért rábír, hogy érezzem a testemet és annak minden hiányosságát, amelyek nemlétezőnek tűnnek, amíg a táblára írom az egyenleteket. Megaláz engem mint testet. Csak azután hagyja, hogy elmenjek, amikor beismerem, hogy rosszul vagyok összerakva. Először arról tart szónoklatot, hogyan kell futni. Dagadt tagjait különböző testtartásokba helyezi, amelyeknek a kéz és a láb helyzetét kellene szemléltetniük. Olyan kifejezéseket ismételget, mint a „tehát nagyon

fontos", vagy pedig „nagy fontossággal bír", mint valami tábornok, mintha nem lenne tudatában, hogy rövidnadrágos gyerekek veszik körül. Ezután bemutatja a többi – helytelen – testtartást is, ahogyan azt az ügyetlen tanulók csinálják: lóbálja a könyéktől felfelé merev karjait, ugrál, mint egy rémült tyúk, és liheg, mint egy öregasszony. Rajtam kívül mindenki nevet rajta. A silány előadást követően megigazítja a haját, szájába vesz egy mentolos cukorkát, és rám kacsint, így adva a tudtomra, hogy ez a lóbálás és lihegés rám, az én futási technikámra vonatkozik. A nap egyre erősebben éget, a gyűlöletem pedig egyre növekszik, dagad, akár a tészta, eláraszt a fejem búbjától a lábujjaimig. Úgy érzem, megnőttem a rengeteg új érzelemtől.

Körülöttünk mindenhol lakótömbök. Többnyire üresek, mivel ilyenkor a gyerekek iskolában vannak, a szülők pedig dolgoznak. Ebben a pillanatban ébredek rá, hogy főleg a nyugdíjasok vannak most otthon. Ők pedig néznek bennünket az ablakból. Engem néznek. Nézik, ahogy ismét, mint kivétel nélkül mindig, utolsóként érek a célba, amikor a többi kislány már rég megpihent. A nyugdíjasokkal általában véve nincs szerencsém. Mindig ráfutok egy szomszéd nénire, aki helyre tenne, kijavítana, nyomást gyakorolna rám. Nem fázok abban? Nincs melegem ebben? Milyen aranyos kislány, nézd, séta közben csámpásan rakja a lábfejét. Csak rágd a körmöd, később sajnálni fogod. Tönkremegy a látásod. Tönkremegy a gerinced. Tönkremennek a veséid. Minden szervem elromlik, miközben ők szkennelnek. Én a te korodban egy fejjel magasabb voltam. Én a te korodban átugrottam a bakot. Én a te korodban iskolai bajnok voltam röplabdából. Állok az iskolaudvaron, s hallom mindezt, eljut hozzám a leeresztett redőnyök résein át, végigkúszik az utcákon, keresztülbújik a drótkerítésen, fel a görbe lábaimon. Minden ablak mögött egy öregasszony áll egy „én a te korodban"-nal. Az iskolaudvar a nyugdíjasok szórakoztatására szolgáló színpad. Utálnak bennünket, mert fiatalok vagyunk, és képesek vagyunk futni. Engem még inkább utálnak, mert képtelen vagyok használni a testem. Ráadásul, hogy a szégyen teljes legyen, a homlokomon egy gesztenye nagyságú púp éktelenkedik. Pár napja egy fényképész érkezett az iskolába, csoportos és egyéni fotókat készíteni a diákokról. Ez engem annyira felzaklatott, hogy a fényképezkedés napján,

amint kiléptem a lakásból, elvágódtam a lépcsőn. A hátamon levő táska mentett meg. Az első emeleti szomszédasszony segített felkelni, aki szemtanúja volt az esésemnek, és csak ennyit mondott: „Ej, gyermekem, nem lesz könnyű dolgod…"

Nemsokára indulnunk kell. Ez most már túlságosan elhúzódik. Már túl vagyunk a kioktatáson és a nyújtógyakorlatokon is. Az egyik lány megcsinálta a spárgát, noha nem volt rá semmi szükség, mire a tanár, mentolos cukorkát szopogatva annyit mondott: „Nem arról van szó, hogy ki tudja, és ki nem, hanem hogy ki akarja, és ki nem." Megint rám kacsintott. Igaza volt. Nem akarok spárgázni. Nem jut eszembe értelmetlenebb testhelyzet. El kellene-e érnem valaha is a szoba átellenes falai mentén egy-egy tárgyat, és elkapnom a lábammal, mint egy majom? Tudok járni, ülni és feküdni, mászni, guggolni, ugorni, és legalább két percig futni. Emberi lényként többre nincs is szükségem.

A füttyszó kettészeli a levegőt, előttre és utánra osztja, és dühvel tölt el. Lebénultam. A többi gyerek már elindult, mintha a füttyszó megperzselte volna őket, én pedig csak állok, és nézem, ahogy távolodva egyre összébb mennek. Eszembe jutnak a távoli őseink, valahol a sztyeppéken, a szavannákon. Ők miért futottak? Akkor még nem létezett futás, csak menekülés. Menekülni kellett az oroszlánok, a medvék, a természeti katasztrófák elől. Szinte mindig kudarcot vallottak. Mi elől menekülünk mi? A füttyszó elől, vagy a tanár elől?

„Hé, matekzsenikém!" Akkor vette észre, hogy nem indultam el. „Azon nyomban kezdj el futni, különben megbuksz testnevelésből. Megértetted?" *Megbukok testnevelésből.* Én mindig csak bukok, mint arról a lépcsőről vagy a bakról. Biztosan büszke magára, hogy a legrosszabb jegyre ezt a szót használhatja, a test igéjét. Senki sem mondja azt, hogy felkeltél, ha ötöst kaptál.

Dühös lett. „Egyest kapsz magaviseletből, ha nem kezdesz el azon nyomban futni." Magaviselet. Önuralom. Ő maga tartja uralma alatt a testem. Azon nyomban. A napló a földön hever a labda és a mentolos cukorkás doboz mellett. Érzem, ahogy a nap büntet, érzem az öregasszonyok nyitott ablakait, és hallom a tornacipők dobogását – a fiúk első csoportja már beért a célvonalba.

Indulok. Nem tudom, miért. Nem létezik *miért,* ez az iskola körüli futás, a négyszögletű útvonallal, egy pusztán önmagáért való banalitás. A fiúk utolértek, már a második kört kezdik, én pedig csak most indulok. Valamit odaszólnak, de nem hallom őket a vér lüktetésétől a fülemben. Futok. Nehezen futok. Minden újabb lépéssel próbálok kiegyenesedni, helyesen tartani a kezemet, egyenletessé tenni a légzésemet, és a teljes talpamat használni. De a test nem hallgat rám. A testnek nincs ideje gondolkodni, kiigazítani, ő csak megy tovább, tovább, tovább. Cél és értelem nélkül. A kerítésen levő réshez futok, és miközben igyekszem minél gyorsabban keresztülbújni, beleakad a vállam egy kiálló drótba, és megkarcolom magam. Mintha körülöttem minden engem büntetne. Minden összejátszik a tanárral. Ő, a sípja, a drótkerítés, a járdán levő lyukak, mind azért vannak itt, hogy emlékeztessenek, csak egy test vagyok. Semmi több. Ezt a testet most fájdalmak gyötrik – a karcolás éget, a dudor a fejemen felserkent és lüktet, a nyakamon levő inak szinte fel akarnak robbanni, a tüdőm egyre szűkül, az oldalamban pedig szúrást érzek, mintha az egyik öregasszony nyíllal talált volna el az ablakából. Futok. Nehezen futok. A nap fémesen izzik a tisztára pucolt tornacipőmön. A többi lány már megtette az első kört. Utolértek. A sima lábikráik tovatűnnek a porban. Én nem kavarom a port. Én csak belélegzem.

Egyszer még élveztem is a futást – ez év tavaszán, az öregapánk háza mögötti réten. A bátyámmal versenyeztünk, ki tud tovább futni csukott szemmel. Lényegtelen volt, hogy milyen gyorsan, egészen addig kellett futni, amíg meg nem ijedsz és ki nem nyitod a szemed. A tér megszűnt, az elmém sötétjében futottam, rohanva az ismeretlenbe. Végül mégis kinyitottam a szemem, megijedtem, hogy a semmiből ott terem egy szakadék, belezuhanok, és eltűnök.

Most nem merem lehunyni a szemem. Az utcán vagyok, elüthet egy autó, és még a járda is csupa kátyú. Futok. Nehezen futok. Szeretnék üveggolyó lenni. Elgurulnék egy lyukba, és a testneveléstanárnak emiatt felmondanának, mivel elvesztett engem. Szeretném legalább megérteni, hogy miért futok, mi elől menekülök, és merre. Szeretném, ha mindez nem lenne annyira fontos, vagy legalább is, ha nem én lennék az egyetlen, aki nem látja értelmét az iskola körüli futásnak. Szeretném

elmondani a többieknek, hogy nem ezért lettünk emberek, de megelőznek. Nincs idejük. Én nem ez vagyok, mondanám nekik. Nem ez az én kis testem vagyok. Én magam belül vagyok, a sötétben, és terjedek minden irányba. Több vagyok ezeknél a görbe lábaknál. De ezt senki sem látja. Futok. Nehezen futok. A négyszögletű körpálya tágul, mint egy lufi. A többiek már befejezték. Az ő idejüket a tanár beírja egy négyzethálós füzetbe. Ő így mondja, az idejüket. Minden gyereknek megvan a maga ideje, mindenki egy kétszámjegyű szám a füzetének négyzeteiben. Kifulladva és felperzselve érkezem célba. Levegő után kapkodva leülök a földre. Felemeli a tekintetét a füzetéből. Összeráncolja a homlokát. Hallani az iskolacsengőt.

„Három kör, matekzsenikém."

A többiek elvonulnak az öltözőbe, már más dolgokkal foglalkoznak. Az iskola számukra ismét iskola, nem pedig a kör középpontja.

„De hát lekésem a következő órát."

„Hálom. Köl.", ismételte meg cukorkával a szájában. A stopperóra továbbra is mérte az időt a kezében. A számom csak nőtt, és egyre megalázóbb lett. A tanár biztos örül minden egyes percnek, amelyet a nevem mellé írhat a füzetébe. Már csak mi ketten vagyunk a pályán. Ő, a stopperóra és én. Az időm már túllépett minden időt. Tudom, hogy létezik egy szabály – az osztályzat attól függ, hogy hány perc alatt futod le a három kört. Nem kell zseninek lennem, hogy kiszámoljam, máris megvan az egyes. *Így is, úgy is megbuktam.* De ő épp azért sem írja be csak úgy a jegyet futásból. Azt mondta, *hálom köl,* és az ő akaratát nem írja felül semmiféle iskolacsengő, az a külső óra, amely egyesít bennünket, és mindenki idejét eggyé varázsolja.

Ismét megindulok. Úgy érzem, sírni fogok, ha ott maradok a napon, a tekintete kereszttüzében. Ez alkalommal kicsit gyorsabb voltam. Ügyesen keresztülbújtam a kerítés hasadékán, és már tudtam, mely lyukakat kell kikerülnöm a járdán. Megint szúr az oldalam, pedig oda sem értem a bódéig. Ez még csak a második kör, a második kör első harmada. Megállok, hogy levegőhöz jussak, a könnyeim már megindultak. *Elindultak* nélkülem. A felsőm ujjával megtörlöm az arcomat. Minden sós, tele vagyok sóval, mintha egy láthatatlan tengerben fuldokolnék. Gyorsan el

kell futnom a tanár mellett, és megkezdenem az utolsó kört, úgy, hogy ne vegye észre, hogy elsírtam magam. A többiek az iskolában már megszűntek csak testnek lenni. Valamilyen állatok csontjairól, Afrika fővárosairól, valamilyen könyvek témáiról és eszmei mondanivalójáról, kétismeretlenes egyenletekről beszélnek. Csak én nem. Én csupán csont, csupán ízület vagyok. Harc a levegőért, ami egyre fogy.

A bódé után lendületet vettem, és a lehető leggyorsabban futottam az iskolaudvaron keresztül. Még egy kör, és szabad vagyok. Ez megalázó, de véget ér lassan. Ekkor valami furcsát vettem észre. Eltérést a protokolltól. Mintha a képen, amelyet számtalanszor láttam, egy új figura jelent volna meg. A testneveléstanár négykézlábra ereszkedett, köhögött, kezével a mellkasát verte. Lelassítottam. Maga a látvány annyira természetellenes volt, hogy úgy éreztem, meg kell állnom, és figyelnem kell. Az ember a földön fekszik. Fuldoklik. Mentolos cukorka. A szemei vörösek, kidülledtek, a nyelve lóg a szájából, és a levegő nem hajlandó behatolni a testébe. Hallani lehet ezt a harcot. A beszorult ajtó éles csikorgása. Egy öregember hangja, aki zavarában hörög, amikor nem jut eszébe, hogy is mondanak valamit. Ekkor észrevesz. Egyedül vagyunk a pályán. Az pedig nagy. Megindul felém négykézláb, mint egy megkínzott állat. Mellette a földön a nagy stopperóra továbbra is méri az időt. Az én időmet. Pedig ez mostantól az ő ideje is – az idő, mialatt a tüdeje és az agya nem jut oxigénhez. Mióta is fulladozik már?

Állok, és nézem a testét. A síp a nyaka körül lóg, húzza a betonon. Az öklével ütögeti a mellkasát és a hasát. Mutatni akarja, hogy jöjjek oda, és csináljak valamit, de én továbbra sem tudok megmozdulni. Viszket a karcolás. Vakarózok, és nézem, ahogy fuldoklik. Mindig összeszedettnek tűnt, büszkének a susogós anyagú edzőruhájában. Most elveszett a méltósága. A kör már nem a futás köre. A végtelenségig terjed, távol másoktól és az ő erős ökleitől. A négyszögletű arénában csak ő, én és a levegő. Tudom, hogy tennem kellene valamit. Gyakoroltuk elsősegélyórán. Mögé kell állnom, kereszteznem kell a tenyereimet a mellkasa alatt, és erősen megnyomni. „Befelé és felfelé", mondta az egészségügyi nővér, és közben mutatta a bábun. Ezt a bábut Milivojének hívtuk, és teljesen mindegy volt számunkra, hogy túléli-e, vagy sem. De ez itt nem Mili-

voje. Ő a testneveléstanárom, és az egyetlen tenyér a közelében a kis ügyetlen matekzsenikéé. Aki ismeri a dolgokat. Bizonyos tényeket. Mint például, hogy négy–hat perc oxigén nélkül az agy elhalásához vezet. „Nincs sok időtök", magyarázta a nővérke, „gyorsan kell cselekednetek, mert az agy nagyon, nagyon érzékeny." Megjegyeztem mindent, amit mondott. Jó az emlékezőképességem. Aznap négyest kaptam. A négyes valószínűleg elég lett volna, hogy megmentse. Noha, gondolom, miközben nézem, ahogy mászik előttem, és próbálja megfogni a lábamat, én sokkal gyengébb vagyok nála. Kisebb is. Még ha meg is próbálnám ezt a fogást, nem hinném, hogy lenne annyi erőm, hogy kinyomjam belőle a levegőt. Azt mondanám a többieknek, hogy megpróbáltam, de egyszerűen nem sikerült. Miért nem hívtál valakit? Hívtam, de nem hallottatok. Az iskolában voltatok. Már eszméletlen volt, amikor odafutottam. Hívtalak benneteket, amint rátaláltam.

Mennyi idő telt el? Több perc. Megkezdtük a második kört. Nemsokára körülölelem, és megpróbálom. Esetleg, ha a földön marad, én pedig felülről átkarolom, és megnyomom erősen. Esetleg. Lehet, hogy valaki megjelenik. Biztos figyelnek bennünket az öregasszonyok az ablakból. Túl sok az öregasszony, mindegyik azt hiszi, hogy a másik majd tesz valamit. Én a te korodban nem fulladoztam.

Állok, és hallgatok. Már az arca is más, a bőre és a szeme színe is. Valamit tenni fogok. Elmozdulok. Hívok valakit. A tanár és én megkezdjük a harmadik kört. Körülöttünk minden nyugodt. Jönnek a felhők, hogy eltakarják a kegyetlen napot. A nyitott füzet a betonon hever. A szél gondtalanul lapozgatja.

CVIJANOV Dorottya fordítása

DRAGANA MLADENOVIĆ

A szerb szóhasználat szerint

A férfi (a szerb szóhasználat szerint)
egy hímnemű személy egy férfi fő
miként nem nőnemű a nő
hanem a férfival ellentétes nemű ő

a nő (szintén a szerb szóhasználat szerint)
egy szülésre képes emberi lény
a férjnél lévő asszony feleség
barátnő a férfihoz képest
a család azon tagja
aki a házimunkával megbízott
háziasszony háztartásbeli bejárónő
az aki dolgozik fizetésért
bérért díjazásért cselédnő

a nő tehát
(a szerb szóhasználat szerint)
egy felettébb félénk férfi
egy afféle tehetetlen
gyáva

A szépséges Rosanda

az ének hősi benne a jó leka
s a kapitány legszebbik húga
rosanda
(és ha már szép akkor nyilván jó is)
az énekben marko
aki éppen nősülőben
rosandát venné feleségül
és amikor marko valamit nagyon akar
akkor minden egyéb le van szarva…
jön tehát marko a cimborákkal
hogy rosanda válasszon közülük egyet…
ám rosanda lévén cudar kis cafka
vérig sérté a mi hőseinket
beleértve marko kraljevićet
ez markónak rettent rosszul esék
s a szépség karját legott lenyesé
a jobbat… úgy… rendesen vállban
s neki adja hogy tartsa meg a ballal
ám markónak ennyi sem volt elég
a szépség mindkét szemét kiszedé
s bebugyolálva a lány keblébe veté
na most válasszon magának férjet ha tud

Ahogy meg van írva

a család is tudta
a szomszédok is tudták
az intézmények is tudták
több egyértelmű üzenet
és levél is közölte
eljutott
az illetékes szervekhez is
miközben természetesen
minden jel az eljövendő
vérontásra utalt
elmondtam a hivatalnoknőnek is
a szociális központban (készült róla jegyzőkönyv)
annyit mondott hogy sajnálja
ő itt már nem tud tenni semmit
neki is vannak gyerekei
és ha valami meg van írva
akkor az meg is fog történni

Szlava

szlaván voltunk
és dalibor tényleg sokat ivott
csak figyeltem
hogy önti le az egyiket a másik után
tudtam hogy mi lesz a vége alig
tudott menni de ragaszkodott hozzá
hogy elvisz nem akartam beülni az autóba
a kománk odaszólt neki hogy csak te menjél autóval
majd én elviszem motorral
sötét van
a kapuban bevallottam neki
hogy dalibor ma este meg fog ölni
ismerem
csak annyit válaszolt hogy á nem fog komaasszony
főzz neki egy kávét majd kijózanodik
jó gyerek ő

Helyszíni tudósítók

két család gyászfeketében
pavléról, a csendőrről, és családjáról
a legjobb véleménnyel van mindenki,
marinárol, az óvónőről, és családjáról
úgyszintén a legjobb véleménnyel van mindenki –
jelentik a tudósítók a helyszínről

pavle – a vizsgálat szerint –
egy opel vectrában
a marinával folytatott heves vita után
(a kis kurvája el akarta hagyni)
kibiztosított egy kézigránátot
amely azonnal kioltotta
a két fiatal életét
szegény pavle
imádta marinát –
jelentik a tudósítók a helyszínről

D. K. (25)

Egyedül a legjobb
Nem lehet már tisztességes asszonyt találni
Ha nem provokálta volna ki
Ha nem hagyta volna el
Ha nem találta volna azt az 52 éves faszit
Azt a gazdag fazont
Szerencsétlen fiú
Sose fogna kést senkire
Ilyenek a mai szajhák
Nincstelenségben nőttek fel
Új cipőt parfümöt táskát akarnak
Bácsikat keresnek mert sosem volt apjuk
A szerencsétlenje tényleg szerette és
Nem is baj hogy elrendezte
Nem is baj
Nem is baj
Nem is baj

Zadruga*

apu
néztelek az este
a pinken téged meg anyát
azt mondtad anyának, hogy egy szarházi
(a nagyi odaszólt: bizony szarházi is)
és hogy én nem tudtam viselkedni
amikor nálad voltam
(a nagyi odaszólt: igen így van így történt valóban)
anya gyönyörű volt a pinken abban a rövid
ruhájában a fülbevalóival
kisminkelten azt mondta neked
hogy hazudsz és egy csóró senkiházi vagy
mert a te utcádban
kamionok haladnak át nála viszont
a telepen sok a gyerek
(a nagyi odaszólt: egy hazudós kurva)
és azt is mondtad hogy
örülsz neki hogy most így mindenki előtt
van új csajod a tévében
és hogy le is fekszel vele
(a nagyi hozzáfűzte: nem baj fiam nem baj)
aztán anyu sírva fakadt
(a nagyi hozzáfűzte: te hazug szemét te)

*A *Zadruga* (szövetkezet, társulat, közösség) egy valóságshow címe az egyik legnézettebb szerb tévécsatornán, a Pink televízión)

Enyhítő körülmény

mindent megtett a nő:

szerzett egy dobermannt éles
késkészletet gázspray-t ügyvédet
hogy tudathassa a bíróval hogy az erőszakoskodónak
nem szabad a gyerekek közelébe menni
hogy neki egyedül semmiképp sem szabad
elvinni a gyerekeket arra a gyermekláthatásra
hogy a láthatást semmi szín alatt sem
szabad a szociális
központba szervezni hanem
egy zsúfolt bevásárlóközpontba inkább

többször is hangsúlyozta
hogy fenyegető üzeneteket kapott
hogy elmenőben mutatta neki az ujjával
miként fog végezni vele
reccs
nem részletezve
hogy valóban a szó szoros értelmében elvágja a nyakát vagy
agyonveri majd egy kővel
a szociális központ folyosóján vagy az udvaron
vajon a gyilkosság pillanatában jelen lesz-e

mindkét kisfiuk vagy az egyik majd
épp belemélyed a telefonos játékába
ami összességében
enyhítő körülménynek számít

Vadászzsákmány

a vadászat élménye miatt vadászol, nem azért, hogy öljél
haver, mielőtt hazahoznád
ellenőrizd le, hogy tud-e tűrni és
meg tud-e bocsátani, és ha igen
nyugodjál le, ne hangoskodj
ne kiabálj, ne nevess, ne énekelj
tartsd vissza a köhögést
hiszen mégiscsak egy átlagos fickó vagy
és senki sem várja el tőled, hogy bumm-trassz
senki sem sejti a tekintélyt
míg le nem száll az éj
viszont tudod mi fog történni ha
még egyszer meghallom hát ne tudd meg
hogy mit csinálok veled ha még egyszer valakinek
hát ne tudd meg hogy a torkodnál fogva
leül
fekszik pfuj

vadászni sosem mész kialvatlanul
vagy részegen, haver
mielőtt ütnél vagy rúgnál
próbáld meg szavakkal
ám amennyiben nem szófogadó, vagy nem lojális

vagy hálátlan – még ha tudja is
hogy nélküled ő sem tudna boldogulni –
akkor azt meg kell erősíteni
leül
hallod leül pfuj
hát a mindenit majd megint rögtön kapsz egy
a mindenit mindjárt kapsz te szuka
lefekszik pfuj

a menekülő vad mindig a megsebesített
oldalára esik, haver
kicsit könyörülj rajta olykor csökkentsd az áldozat ellenállását
hadd gondolja hogy még minden visszaállhat a régi kerékvágásba
hiszen a lelke mélyén mindenki jó ember
miként te is haver
a bűnös pedig az alkohol például de bűnös ő is
leül ül pfuj
ez az
pfuj
hát persze, hogy bűnös, másként nem érezne bűntudatot
nézd, hogy beszart, végre tudja, hogy a te tulajdonod
teljes mértékben
mi van, nincs több apa
nekem így, meg nekem úgy
látod, hogy felesleges az ellenállás
itt lefekszik, és figyel rám
feküdj, ha mondom pfuj
pfuj

LENKES László fordítása

VLADIMIR MATIJEVIĆ

A szólás szabadsága

(Regényrészlet)

Hírek

Saša Čomski újságíró élettelen testét ma találták meg a maljeni Panorama hotelben. A halál oka ismeretlen, de bizonyosra vehető, hogy Čomski erőszakos halált halt, mivel tetemén kínzás nyomai láthatóak. A hotel személyzetével nem tudtunk kapcsolatba lépni, az épületet ideiglenesen lezárták.

***

A Saša Čomski közismert belgrádi újságíró meggyilkolásával kapcsolatos új információk még mindig nem hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. Egyelőre csupán annyi biztos, hogy testét az ügyészség megbízásából az Igazságügyi Orvostani Intézetbe szállították boncolásra, hogy kiderítsék a halál okát. Nem hivatalos értesüléseink szerint Čomski meggyilkolásával kollégáját, Vladimir Filipovićot, a *Reggeli Újság* munkatársát gyanúsítják, aki jelenleg szökésben van. A gyilkosság indítéka ismeretlen.

***

Egyes források szerint a boncolási jegyzőkönyvben az áll, hogy a meggyilkolt újságíró, Saša Čomski fogait kiverték, arca tele volt véraláfutásokkal, négy bordája eltörött, mellkasán ütésektől származó zúzódások voltak

megfigyelhetőek, két felszíni, nem életveszélyes szúrás érte, az egyik a bal felkarján, a másik a jobb combján, egy másodfokú égési sebe volt hastájon, a csuklóin kötözésre utaló nyomok látszottak, a térdeit és a könyökeit lehorzsolták, emellett nyelv alatti csonttörést szenvedett, és szederjes nyom volt látható körben a nyakán, ami arra enged következtetni, hogy megfojtották.

***

Biljana Jakovlević, a belgrádi rendőrkapitányság szóvivője közölte, hogy az elmúlt éjjel 23 és 24 óra között megölték a belgrádi Saša Čomski újságírót. A halál fulladás következtében állt be, a légzés erőszakos akadályoztatása által. Nagy erőkkel folyik a nyomozás a szintén belgrádi Vladimir Filipović után, mert felmerült a gyanú, hogy részt vett Čomski elrablásában és meggyilkolásában. Mindkét újságíró a *Reggeli Újság* című napilap munkatársa volt 1991 óta.

***

Simon Starčević, a *Reggeli Újság* igazgatója kijelentette, hogy jómaga, valamint a közösség valamennyi tagja mélyen megrendült, miután értesültek Saša Čomski brutális meggyilkolásáról, valamint a maguk és az egész nyilvánosság nevében elvárják az illetékes hatóságoktól, hogy a bűntény elkövetőit minél előbb kézre kerítsék, és az igazságszolgáltatás színe elé állítsák. Emlékeztetőül elmondjuk, hogy Saša Čomski eltűntét már hét nappal ezelőtt jelentették, közvetlenül a Hasan Halilović építési, közlekedési és infrastruktúraügyi miniszternek a Goran Jakšić üzletemberrel való ellentmondásos, törvényellenes együttműködéséről szóló cikk megjelenése után, amelynek szerzője feltételezések szerint Saša Čomski lehetett.

***

Hasan Halilović miniszter a kabinetjében megtartott sajtótájékoztatón őszinte sajnálatát fejezte ki Saša Čomski újságíró halála miatt, de amiatt

is, hogy a Čomski elleni vádiratát hatályon kívül helyezik. Mivel a bíróság előtt nem moshatja le a becsületén esett foltot, megtalálja majd a módját annak, hogy idejekorán bebizonyítsa, hogy az okmányok, amelyeket a szerencsétlen újságíró a nyilvánosság elé tárt, hamisak. Halilović miniszter reményét fejezte ki, hogy a rendőrség hamarosan fényt derít a Panorama hotelben történt esetre, és ezzel minden gyanút elhárít a tekintetben, miszerint ő ezzel az ocsmány gyilkossággal kapcsolatba hozható. Halilović miniszter biztonsági szolgálata nem engedte be az értekezletre három belgrádi lap újságíróját, annak ellenére, hogy rendben volt az akkreditációjuk.

***

Ma az Orlovača temetőben barátai, munkatársai és nagyszámú polgár kíséretében eltemették Saša Čomski újságírót. A temetésen számos közéleti személyiség vett részt. Čomski kiemelkedő tagja volt az Újságírók Független Egyesületének. Bátor és becsületes szakembernek tartották, aki „forró" politikai témákkal foglalkozott, a közvélemény pedig hitt a szövegeinek. Simon Starčević, a *Reggeli Újság* igazgatója a nyitott koporsó fölött elmondta, hogy Saša Čomski vérbeli újságíró volt, és távozása nagy veszteséget jelent mind a saját lapja, mind a szerb újságírás számára. Čomskitól legvégül munkatársa és régi jó barátja, Jezdimir Cijuha sportújságíró búcsúzott el könnyek között.

***

Dr. Liza Filipović – annak a Vladimir Filipović újságírónak a felesége, aki után már tíz napja folyik a nyomozás – lapunknak kifejtette, hogy férjével utoljára telefonon, 18 óra 20 perckor beszélgetett azon a napon, amikor Saša Čomskit megölték. Elmondása szerint házastársa ekkor Čačak felé tartott munkaügyben. Simon Starčević, a *Reggeli Újság* igazgatója viszont azt állítja, hogy Vladimir Filipović nevére senki sem állított ki kiküldetési rendelvényt, így fogalma sincs róla, hogy Filipović, már ami a munkát illeti, mit kereshetett Čačakon. A *Reggeli Újság* szerkesztőségének tagjai azt

bizonygatják, hogy Čomski és Filipović kimondottan rossz viszonyban álltak egymással. Ezzel egyedül egyik kolléganőjük, Marica Mrkšić nem ért egyet. Szerinte ők ketten homoszexuális viszonyt tartottak fenn titokban.

***

Jezdimir Cijuha, a *Reggeli Újság* sportrovatának munkatársa megerősítette, hogy Saša Čomski és Vladimir Filipović nem voltak egy hullámhosszon, s egyúttal energikusan elvetette Mrkšić kolléganő feltételezését, miszerint kettejük között szerelmi viszony lett volna. Cijuha kiemelte, hogy Filipović a szerkesztőség Don Juanjának számított, és valószínűsítette, hogy Čomski szexuális érdeklődése nem irányult az azonos neműekre, mivel viselkedése nem utalt erre. Megtudtuk, hogy a rendőrség továbbra is gyűjti az erre vonatkozó adatokat, s hogy mintegy százan dolgoznak az ügyön.

***

A rendőrség továbbra is nagy erőkkel nyomoz Vladimir Filipović után, akit kollégája, egyesek szerint szeretője, Saša Čomski brutális meggyilkolásával gyanúsítanak. Hadd emlékeztessük Önöket, hogy a gyilkosság tizenöt nappal ezelőtt történt. Egyik forrásunk megerősítette, hogy a Panorama hotel recepcióján hagyott személyi igazolvány valóban Filipovićé, ám V. R., a szálloda recepciósa a nyomozóknak kijelentette, hogy a férfi, aki Čomskival éjszakázott, jóképű volt és markáns, az arcvonásai pedig nem egyeznek meg a nála hagyott személyi igazolvány fotóján szereplő férfiéval. A recepciós azt vallotta, hogy ezt már akkor észrevette, amikor a vendég átadta neki az okmányt, ám a szálloda érdekei védelmében szándékosan elhallgatta, nem sejtve, hogy éppen bűntény történik. Abban, hogy a vendég, aki azon az éjszakán a hotelben tartózkodott, nem hasonlít a gyanúsított Vladimir Filipovićra, egyetértett a szálloda két tiszteletdíjas alkalmazottja, D. M. pincér és M. R. takarítónő is. Egyedül neves népzenekutatónk, Kosta Hristić nem egyezett ezzel, aki a szóban forgó éjszakát szintén a hotelben töltötte.

***

Kosta Hristić népzenekutató a rendőrségen azt vallotta, hogy a gyilkosságot követő reggelen a folyosón találkozott és röviden elbeszélgetett azzal a férfival, akinek az arcmása megegyezik a Filipović személyi igazolványában látható fotóval. Hristić azt is mondta, hogy az az ember az autóbusz-menetrend iránt érdeklődött, ráadásul elsősorban az érdekelte, hogyan lehet eljutni Čačakra. A gyanúsított ijedtnek és kimerültnek látszott, ami nem gátolta meg abban, hogy elkísérje a muzikológust a hotel mögé, s ott megetessenek egy beteg sárhegyi kutyát. Egyébként a Panorama hotel, amelyet az eset után lezártak, továbbra sem működik, a mintegy félhektáros területen fekvő udvarában pedig lapunk újságírói egyetlen ebet sem láttak.

***

Jovan Paripović ismert pszichiáter lapunknak elmondta, hogy nem ritka eset, hogy az állatbarátok bűnözőkké válnak, s nagyon is lehetséges, hogy a gyilkos a bűntett elkövetése után gondoskodott a beteg kutyáról. Dr. Liza Filipović, Vladimir Filipović újságíró felesége, akinek a férjét különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkossággal vádolják, kijelentette, hogy a férje nem szereti az állatokat, s hogy Marinának, a kislányuknak sem engedte meg, hogy házi kedvencet tartson, ami miatt a házastársak gyakran veszekedtek. Kiemelte, hogy férjének kutyafóbiája van, emiatt sosem etetne meg egy sárhegyi kutyát. Dr. Liza Filipović úgy véli, hogy a gondoskodó magatartás, amelyet a gyilkos az állat iránt tanúsított, bizonyíték arra, hogy nem a férje a bűntett elkövetője.

***

Az újságíró meggyilkolásának ügye és az ezzel kapcsolatos események továbbra is nyugtalanítják a nyilvánosságot. Jovan Paripović pszichiáter tegnapi kijelentésével kapcsolatban számos állatvédő szervezet tiltakozott. Úgy vélik, hogy Paripović állítása szakszerűtlen és tendenciózus, hiszen arra következtethetünk belőle, hogy azok az egyének, akik szeretik az állatokat, potenciális gyilkosok. Felkértük a pszichiátert, hogy kom-

mentálja az állatbarátok vádjait, ő azonban azt nyilatkozta, hogy nincs hozzáfűznivalója.

***

Szabó Anna, az alibunári Mancsocska Állatbarát Egyesület tagja elmondta, hogy cseppet sem csodálkozik a pszichiáter kijelentésén, mivel már előbbről ismeri. Tíz évvel ezelőttig Jovan Paripović egy városban lakott vele, s ő bizony jól emlékszik arroganciájára és barátságtalanságára. Undorító ember, mondta nekünk Szabó asszony. És ez még nem minden! Paripovićot, állítja Szabó, családi erőszakkal vádolták meg, de a felesége váratlanul visszavonta a panaszt, így felmentették. Újságíróink megkíséreltek több információt megtudni az esetről Paripović exnejétől, de ő visszautasította a velük való beszélgetést.

***

A Független Újságírók Egyesülete értesíti a közvéleményt, hogy munkatársuk, Saša Čomski meggyilkolása óta már egy hónap is eltelt, ám az illetékes szervektől még mindig nem érkezett tájékoztatás a nyomozás fejleményeiről. Az egyesület aggodalmának ad hangot, hogy ez az eset is megoldatlan marad, ahogyan jó néhány korábbi, és felhívja a figyelmet arra, hogy a sajtószabadság, valamint az újságírók védettsége Szerbiában évről évre egyre alacsonyabb szintre zuhan, s hogy a helyzet már régóta riasztó. Az előző évvel összehasonlítva az újságírók elleni testi és vagyoni leszámolások száma idén is növekedett, az újságírók nyilvános lekicsinylése és megalázása pedig mindennapossá vált a médiumok képviselőivel folytatott kommunikációban. Az újságírók zaklatásában nemritkán a legmagasabb állami tisztségviselők is részt vesznek, amivel tulajdonképpen az általuk kívánatosnak tartott viselkedési modellt közvetítik a nyilvánosság felé. Meddig jutottak tehát a gyilkosság felderítésében?

***

Lapunk új értesüléseket szerzett Saša Čomski újságíró meggyilkolásával kapcsolatban. Ezek az értesülések meglepőek, és általuk az egész eset sokkoló fordulatot vett. Meg nem erősített információink szerint Saša Čomski külföldi ügynök volt, akit Szerbia destabilizációja céljából vetettek be. Szövegei nem azért íródtak, hogy tájékoztassák a nyilvánosságot, hanem hogy az állam ellen fordítsák azt. Szárnyra kapott egy híresztelés, amelynek médiabeli népszerűsítését az említett külföldi szervezetek finanszírozták, s amelyet többen is átvettek. Az volt a lényege, hogy Čomski árvaházban nőtt fel – de csakhamar kiderült, hogy ez az információ hamis. Kapcsolatba léptünk az ország minden árvaházával, és egyikük névjegyzékében sem szerepel ilyen vezetéknevű gondozott.

***

A Független Újságírók Egyesülete értesíti a közvéleményt, hogy immár három hónap telt el munkatársuk, Saša Čomski meggyilkolása óta, s az illetékes szervektől továbbra sem kaptak semmilyen értesítést a nyomozás eredményéről. Az egyesület aggodalmának adott hangot, hogy a hatalom késlelteti a nyomozást, és a kormánypárti bulvárlapok segítségével manipulálja a közvéleményt. A médiahelyzet romlásának többéves trendje bizonytalanságot és félelmet kelt az újságírókban, ami miatt sokan közülük öncenzúrának vetik alá magukat. A felsorolt problémák következményeként hazánkban a tájékoztatás minősége évről évre silányabb. Az IREKS nemzetközi szervezet, amely a sajtószabadságot vizsgálja Európa és Ázsia országaiban, nyilvánosságra hozott egy táblázatot, amelyen Szerbia a médiumok fenntarthatósági indexén az utolsó helyet osztja Üzbegisztánnal. Ezért a szerb újságírók még egyszer felteszik a kérdést az illetékeseknek: meddig jutottak a gyilkosság felderítésében?

***

Szerkesztőségünkbe ma ellátogatott Dude Jojić, Saša Čomski egykori főbérlője, és hajlandóságát fejezte ki, hogy felvilágosítással szolgáljon a meggyilkolt újságíróval kapcsolatban. Megtudtuk tőle, hogy egyetemis-

ta korában Čomski amerikai dollárban fizette a lakbért, és gyakran érkeztek hozzá nyomtatott küldemények az USA-ból. A javakorabeli Dude bácsi tudatában volt annak, hogy ez nem okvetlenül jelent rosszat, ám megfigyeléseiről idejekorán értesítette a rendőrséget. Nincs tudomása arról, hogy a hatóság vizsgálat tárgyává tette a feljelentését, sem pedig arról, hogy Čomski emiatt költözött nem sokkal később egy másik albérletbe.

***

Biztos forrásból úgy értesültünk, hogy a rendőrség arra gyanakszik, hogy Saša Čomski újságíró a kollégáját, Vladimir Filipovićot is bevonta az államellenes ügyletekbe, aki, miután felfedezte, hogy manipulálták, megölte őt. A gyanúsított Filipović édesanyjával folytatott beszélgetésből megtudtuk, hogy fia nagy hazafi, ő ilyennek nevelte. Vlado mintagyerek volt mindaddig, amíg barátkozni nem kezdett azzal az átkozott Čomskival, mondta Filipović asszony zokogva. Emiatt a züllött alak miatt hagyta el a családját akkor, amikor a legrosszabbul ment a soruk, sőt, ellenük is fordult. Az ő Živadinja, a mártír nem bírta elviselni a fia viselkedését, és belehalt. Mindennek ellenére ő továbbra sem hiszi, hogy Vladimir gyilkosságot követett volna el.

***

Botrány! Donna Kativa, a népszerű *The Animals* valóságshow sztárja Vladimir Filipović húga, azé az emberé, akit gyilkosság elkövetése miatt tíztől negyven évig terjedő szabadságvesztés fenyeget. Donna Kativa nem óhajtott beszélni a bátyjáról, csak annyit árult el, hogy Vladimir mindig is naiv és befolyásolható volt. Megtudtuk még, hogy ő nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a bátyja gonosztevő, mivel a Szarkatojás parancsol neki. Nem sikerült megfejtenünk, miféle titkos szervezetről van szó, mivel Kativa zokogásban tört ki. Ó, hogy szégyellem magamat, ismételgette.

***

A Független Újságírók Egyesülete értesíti a közvéleményt, hogy már hat hónap telt el kollégájuk, Saša Čomski meggyilkolása óta, és hogy az illetékes szervektől még mindig nem kaptak értesítést a nyomozás eredményeiről, ezért ily módon teszi fel a kérdést a jelenlegi hatalomnak: vajon a lakosságnak erről az esetről is a bulvárlapokból kell informálódnia, avagy egyszer végre a törvényeknek megfelelően lesz tájékoztatva? A Független Újságírók Egyesülete követeli a hatóságoktól, hogy válaszoljanak azokra a kérdéseikre, meddig határolják el magukat az újságíró-egyesületek felszólításaitól és követeléseitől, meddig rémisztgetik még az újságírókat, és próbálják őket elhallgattatni, meddig ignorálják a nemzetközi szervezetek eredményeit, és végül, ami ebben a pillanatban a legfontosabb: hol tartanak a nyomozásban?

***

Azoktól a kollégáktól eltérően, akik csak üldögélnek az egyesület irodájában, és írogatják a közleményeiket a törvényesen megválasztott hatóság ellen, a mi lapunk oknyomozó újságírással foglalkozik, s ennek köszönhetően újságíróink megtudták, hogy az Igazságügyi Orvostani Intézet egyik törvényszéki boncnoka nem volt hajlandó aláírni Saša Čomski boncolási jegyzőkönyvét, mivel az nem volt szakszerűen elkészítve. A patológus azt állítja, hogy Čomski veleszületett szívrendellenesség következtében hunyt el, nem pedig fojtogatástól, és hogy a vizeletében kokainmaradványokat találtak. Azt is tudni véli, hogy ezt a tényt rosszindulatúan elhallgatják, abból a célból, hogy a társadalomban emelkedjen a demokratikusan megválasztott hatalommal szembeni feszültség és bizalmatlanság. Abbéli erőfeszítéseink ellenére, hogy ellenőrizzük ezt az információt, a szóban forgó törvényszéki boncnokot mostanáig nem tudtuk elérni.

***

A maljeni Panorama hotelben – amelyben az az iszonyatos gyilkosság történt, amely megrázta a közvéleményt, ugyanakkor felkeltette egyes

nyugat-európai államok nagyköveteinek érdeklődését – Vladimir Filipovićnak, a továbbra is szökésben lévő főgyanúsítottnak egy évre kibérelt széfje volt. Ebben ma reggel a rendőrség 800 gramm színtiszta kokaint talált, valamint egy pisztolyt töltényekkel. Ezzel a felfedezéssel az eset új dimenziót kapott. Úgy tűnik, hogy a gyilkosság nem politikai természetű volt, ahogyan egészen tegnapig gondolták, s nem is szerelmi viszályból fakadt, hanem a zsákmány elosztása idézte elő. Lapunk újságírójának kérdésére, hogy vajon a múlt héten Belgrádban történt alvilági leszámolás kapcsolatba hozható-e ezzel az esettel, a rendőrparancsnok kijelentette, hogy ezt teljes biztonsággal nem tudja megerősíteni, de nem kizárt.

***

Lapunk újságírói megtudták, hogy Vladimir Filipović, akit különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkossággal, valamint tudatmósodító szerekkel való kereskedéssel vádolnak, a Dél-afrikai Köztársaságban, Johannesburgban tartózkodik. Amennyiben ez a feltételezés valóban helytálló, a rendőrségen senkinek sincs fogalma róla, miként sikerült odajutnia. Feltételezik, hogy emögött a látványos menekülés mögött mindenképpen valakinek a nagyhatalmú logisztikája húzódhat meg, s mind gyakrabban emlegetik a rejtélyes Szarkatojás elnevezésű szervezetet. A gyanút, miszerint Filipović egy másik országban tartózkodik, megerősíteni látszik az a tény, hogy a felesége eladta a lakásukat, felmondott a Dr. Dragiša Mišović Klinikai Központban, és a lányával együtt elhagyta Szerbiát. Sok eddigi kollégája azt állítja, hogy Liza Filipovićtyal együtt Radenko Jovićević, a Klinikai Központ egykori vezetője is távozott, ám a rendőrség szerint a köztiszteletben álló igazgató távozása nincs kapcsolatban Lizáéval.

***

Ma egy hihetetlen felfedezés birtokába jutottunk a Maljenon történt kegyetlen gyilkossággal kapcsolatban. Saša Čomski nem létezett! A Panorama hotelben megölt személy valódi neve még mindig ismeretlen. Megbízható forrásból azt a tájékoztatást kaptuk, hogy az ügy már nem

a rendőrség hatáskörébe tartozik, hanem a Biztonsági-tájékoztató Ügynökség vette át.

***

Szabó Anna, az alibunári Mancsocska Állatbarát Egyesület tagja úgy gondolja, hogy Jovan Paripović pszichiátertől – azon kijelentései miatt, amelyek példátlannak számítanak egy olyan ember részéről, aki letette a hippokratészi esküt – vissza kell vonni az orvosi praxis jogát. Szemmel látható, hogy Belgrádba költözése és szakmai sikerei nem változtatták meg Paripović problematikus jellemét. Csak ő mondhatta azt, hogy az állatbarátok leggyakrabban bűnözők is. Szabó reméli, hogy kezdeményezését a közvélemény is támogatni fogja.

***

A tegnap este a belgrádi Hyatt hotelben megrendezett ünnepségen négy, egy évre szóló ösztöndíjat adtak át fiatal újságíróknak. Goran Jakšić, a tekintélyes üzletember és a sajtó jó barátja, aki tavaly azzal a céllal alapította meg a tehetséges újságírók ösztöndíjalapját, hogy megerősítse médiaplatformját és emelje az újságírás szakmai színvonalát, gratulált a nyerteseknek. Egyúttal emlékeztetett, hogy az ösztöndíj kötelezi őket arra, hogy az általános fejlődés érdekében tökéletesítsék a tudásukat, valamint hogy minél erőteljesebben küzdjenek a sajnálatos módon az utóbbi években nálunk is jelen levő, negatív és destruktív tájékoztatás ellen. Az ünnepségen számos, a politika és a showbiznisz világából ismert személyiség is tiszteletét tette. Tanasije Petrović kultusz- és tájékoztatásügyi miniszter reményét fejezte ki, hogy más vállalkozók is követik majd Jakšić úr példáját.

***

A Gábriel arkangyal motoros klub tagjai, valamint számos barátjuk ma délben tíz percig túráztatták motorkerékpárjaikat a parlament épülete

előtt, tisztelegve ezzel Saša Čomski újságíró, klubjuk régi tagja emléke előtt, akit tavaly ezen a napon gyilkoltak meg.

JÓDAL Kálmán fordítása

MILOŠ NASTIĆ

A könyv és én

Emlékszem, gyerekkoromban kaptam egy vastag könyvet ajándékba. Megrémített. Mégis minek ez nekem? Ugyanaznap nagyapám dolgozószobájának polcain találkoztam egy még vastagabb könyvekből álló heggyel. Azelőtt fel se tűntek. Meg voltam ijedve. Soha többet nem akartam látni őket. Kíméljenek meg az erőfeszítésektől. Olvass! Mondta nagyapa, a könyvek mellett megpihenhetsz. Nem értettem, értelmetlen jeltengernek láttam őket, és pusztán attól, hogy rájuk gondoltam, újra elkapott a szörnyű félelem. De mégis, nem hagyott nyugodni a dolog… Félénken, lépésről lépésre haladva lopakodtam be este nagyapám dolgozószobájába, ahol e tengernyi titok rejtőzött. Később már merészebb voltam: mindenestül elmerültem a titkok óceánjában, és átúsztam sok ilyen tengert. Voltak örvények, vadvizek, zavaros és hideg tengerek, mindenféle iszap, aminek az íze, a borítójának az illata mégis meghódított. Később jött a költészet, az is mesés volt. Mintha remegnének a csontjaim, amíg olvasok. Épp az imént, olvasás közben fedeztem fel egy szokatlan szimbólumot, és elárasztott a szavak gazdagságának tengere a valóság csendjének pusztaságában. Amikor együtt vagyunk, nem tudjuk, merre megyünk, de mindig valahova messzire utazunk, ahol minden szép és jó. Ma nagy barátok vagyunk, valaha ellenségek voltunk, menekültünk egymás elől, a könyv és én. Az életben mindig számíts a váratlanra, akár az is lehet, hogy verseket írsz majd, amit nem igazán tanácsolnék…

Boldog ember

Egy ember éppen felébredt. Lassan kinyitja a szemét, ásít. Körülötte gyönyörű hajzuhatag szétszórva, olyan, mint a legpuhább vászon. Olyasvalakié, aki még mindig álmodik. Na de a férfi is ébredezik. Az első dolog, amit tesz, az, hogy gyengéden megcsókolja a nő meleg homlokát, és magába szívja a tekintetét. Utána meghallgatja magasztos szívverését, majd ki tudja, hányadik alkalommal, most is felébresztik a csókok csillagait. Nézzük meg őket egy kicsit együtt, hogy lássuk, mit is csinálnak valójában ma reggel, vajon valami számunkra ismeretlent vagy furcsát? Úgy néz ki, sugdolóznak, sírnak, nevetnek, majd újra sírnak… Ez a két lélek együtt fog meghalni, remélem, így lesz. És ez édes, megelégedett halál lesz, ha értik, mire gondolok. De ezt most inkább hagyjuk. Kicsit később a nő átnyújtja neki a konyha illatának titkát, majd az ölelés titkát, sőt a legvégén lehet, hogy a legszebbet is: a mosolyát, annak teljes pompájában. Csodálja ruhája szépségét meg a dereka karcsúságát, gyengéden magához húzza, megérinti a nyakát és a fejét, egy csók, majd még egy és még egy… Ahogy csókolóznak, nem tudnak elszakadni a történet elejétől, szét kell őket választanom, kegyetlen vagyok, miért nem lehetek én az a férfi? És így végül elmegy dolgozni. Kezdődik a nap, védve van a vérszomjas vadak harapásától, mert ő kívül áll ezen. A nő szívének, jóságának zongoradallama követi. Az ilyen ember kacsintva örül a napnak, észrevesz egy gyönyörű madarat, egy lányt, apróságokat, amelyek csak számára hozzáférhetőek. Ez az ő valósága, és ő az egész életútja során pihen. Kérded talán, hogy miért? Mert ott van neki ő. Magában megmosolyogja az ideges nyulat, a holmi látomásnak tűnő közgazdász

mágust, a mindennapok jelentéktelen porát, amely nem más, mint alkalmi megállók sora a hozzá vezető úton. Az ideges nyúl, a fölérendeltje gyakran korholja, fejébe szökik a vér, mintha fel akarna robbanni. De ez is elcsendesedik. A bizalom elcsendesíti, mert a boldog ember hallja az értelem hangját, ő intelligens. Ő nem utálja az ideges nyulat, nem utál senkit. Ő ad magára. Azt mondja magának: „Lassan minden véget ér, butaság idegeskedni, a szerelem megmenti a világot, Dosztojevszkij is ezt mondta, de csak egyszer." Elmúlóban a nap, közeledik az éjszaka, és várja őt a nő mellének lankája. Mindig boldog, amikor visszatér. Ő egyszerűen: boldog ember. Gyermeki szenvedéllyel átugorja a megfeszülők fáradt tűzijátékát. Végre nincs más semmi, csak ők ketten a kertben, ahol a szerelem bátran mosolyog.

KRISZTIÁN Noémi fordítása

KOLEKA PUTUMA

Víz

A tengerparton töltött szilveszteréjek emlékén
osztozom az unokatestvéreimmel és a legtöbb feketével
Ahogy az öregek tiltották, hogy a mélybe menjünk
hogy viháncoljunk, hogy spricceljük a vizet fekete
harisnyában a nejlonzacskóval védett új frizuránkra
tiltották, hogy a hullámok közé vessük magunkat
Mert attól féltek, hogy sötét masszaként elsodor minket az ár
ami vissza sose tér,
akár a szemét
Az öregek tiltották, mintha az óceán mérgezett lenne
Sokszor tanakodom azon, miért érzem úgy, mintha fuldokolnék,
valhányszor a tengerre nézek
és közben leírhatatlanul kicsinek érzem magam
És gyakran hallom, ahogy arról viccelődnek
hogy a feketék vagy nem tudnak úszni
vagy félnek a víztől
Kigúnyoltak
és mi is gyakran gúnyoltuk magunkat
azért, ahogy az arcunk törölgetjük a vízből kijövet
ők úgy csinálják, mint a baywatchban
mi meg görcsös testtartással szerencsétlenkedünk
Mégis, valahányszor a bőrünk alámerül
mintha a vízinövények emlékeznének arra, hogy egykor láncaink voltak
és a felkavart víz azt kívánja, bárcsak az összes rabszolgát és hajót
a partra hányhatná

egészben, úgy, ahogy a fedélzetre léptek, elhajóztak és elsüllyedtek.
Az ő könnyeiktől sós az óceán,
ezért ég az íriszünk ahányszor alámerülünk
December 16-án, december 24-én és december 31-én
a bőrünk újratraumatizálja a tengert minden évben
Ők azért gúnyolnak minket, mert
képtelenek vagyunk belevetni magunkat valamibe, ami fontos szerepet játszott
a kiirtásunkra tett kísérletben
Az óceán nektek szörfdeszkát, csónakot és lebarnult bőrt jelent, meg sok más
menő dolgot, amit fürdőruhában és úszószemüvegben műveltek
De mi, mi azért jövünk ide, hogy itt megkeresztelkedjünk
Mi azért jövünk ide, hogy felébresszük a túlvilágot
Mi azért jövünk ide, hogy megtisztuljunk
Mi azért jövünk ide, hogy összekapcsoljunk élőket és holtakat
A víz iránti tiszteletünk az, amit ti félelemnek hívtok
Vízen kereskedtetek velünk és öltetek minket,
most meg csúfoltok, hogy félünk tőle
Vízen érkeztetek és megszálltatok minket
Ha ez a föld valóban a tiétek volt, akkor élesszétek fel
a gyarmatosítók csontjait és használjátok őket iránytűként
Ne használjatok többé fekete testeket idegenvezetőként, se
az autentikus afrikai élményeitek terepeként
Talán nem fáradtunk még bele, hogy nektek táncoljunk?
Hogy jelre forogjunk és énekeljünk
Talán nem fáradtunk még bele, hogy fekete masszaként tömörüljünk?
Hogy vezekeljünk csak azért, mert itt vagyunk
Hogy Istent kérjük, mentsen meg minket egy háborútól, amit nem mi kezdtünk
Hogy tüntessünk a létezésünk el nem viselése ellen
Felemeljük kezeinket, hogy ne lőjetek le minket
Felemeljük kezeinket, hogy védelemért imádkozzunk
Mégis golyót kapunk, még a templomban is

A magasba emelt kezeinkkel
A megszállás tőletek ered, ezért
eljöttetek, hogy elraboljátok tőlünk még a szent helyeinket is
Még a börtönbe is eljöttök gyilkolni
Ez sem újdonság
Túl sok fehér ember játszik itt istent
túl sok fehér ember végzi itt Istentől kapott feladatát,
és ettől az ő Istenüktől görcsbe rándul a gyomrom
amúgy is mindig bonyolult volt a kapcsolatunk
A kék szemű, szőke hajú Jézus, akit a vasárnapi iskolában követtem,
szelíd főhajtást kapott cserébe egy fehér és patriarchális
mennyországért
Főhajtás Krisztusnak, Isten fiának és a 12 apostolnak
Amennyire tudjuk
az apostolok lehettek akár melegek is, a szentháromság egy furcsa
szerelmi háromszög és a Szentlélek transz,
de ti úgyis csak annyit értetek az írásokból, amennyi a terveitekbe illik
Még Isten fogalmát is gyarmatosítani merészeltétek.
Nemet adtatok neki, bőrszínt és nevet egy olyan nyelven, melyet a
szánkba erőltettetek
Istenkáromlás evangéliumba csomagolni a Rabszolgaságot és
szabadságnak nevezni azt
Istenkáromlás, hogy néznem kell, amint az evangéliumotokkal az enyéim
egymást rabszolgává teszik
Illés napjai óta úgy programoztak Minket, hogy térdeljünk a fehérség
előtt
és még abban sem lehetünk biztosak, hogy valóban eljöttek Illés napjai
Mert akárki is írta a bibliát, minket kifelejtett belőle
De mégis inkább lennék abban az istentelen szent könyvben,
mint a történelemkönyvekben, amelyek nem mondják el az
igazságot
Nekünk,
Rólunk,
a nevünkben

Ha tényleg meg kellett írnotok a történetünket
Akkor azt az anyanyelvünkön kellett volna
Amit tőből levágtatok, amikor megetettetek velünk egy új nyelvet

Mi sosem egyeztünk bele
Mégis meghívást kaptunk, hogy vacsorázzunk zsarnokainkkal és
Szolgáljuk fel nekik megbocsátásunkat
Hogyan, ha az egyedüli hozzávalóim bánat és harag

Még egy (aki úgy néz ki, mint én) meghalt ma
Még egyet (aki úgy néz ki, mint én) meggyilkoltak ma
Akár erről is beszélgethetnénk az asztal körül
Amnéziával öblítve a keserű falatokat
Majd úszhatnánk egyet
Lazításképp.
Lazításképp.

BAJUSZ Izabella fordítása

LANGSTON HUGHES

Álmok

Szorítsd magadhoz álmaid,
Mert ha meghalnak
Élted repülni képtelen madár,
Hátán eltört szárnyak.

Szorítsd magadhoz álmaid,
Mert ha elmennek
Hóba belefagyott
Kopár mező életed.

Kereszt

Az öregem fehér öregember,
Az anyám pedig fekete.
Ha átkoztam fehér faterom,
Átkoznám magam helyette.

Ha átkoztam idős fekete anyám
És kívántam őt a pokolba,
Bánom gonosz vágyamat
És kívánom őt vissza.

Faterom pazar nagy házban ment el.
Édesanyám viskóban.
Vajon hol halok meg én,
Kettejük se fekete, se fehér fia?

Az élet mámor

Lementem a folyóhoz,
a töltésre telepedtem.
A gondolkodás nem ment, hát
ugrottam és elsüllyedtem.

Először üvöltve buktam fel!
Másodszor meg bőgve!
A víz ha fagyos nem lett volna
Most nem látnátok élve.

De mégis – Hideg volt ott a vízben! – Hideg volt!

A földtől tizenhat emelettel
Lifteztem feljebb önmagam.
Édesem jutott eszembe
s azt hittem, levetem magam.

Ott álltam üvöltve!
Ott álltam bőgve!
Ha oly magasan nem állok,
tán leugrom a mélybe.

De mégis – A magasban álltam! – A magasban!

Nos, még mindig itt vagyok,
hát élek tovább, azt hiszem.
Halhattam volna szerelemért –
de élni kaptam életem

Bár hallottál üvölteni,
talán bőgni is láttál,
nagyon letörne, édesem,
ha meghalni látnál.

Az élet mámor! – Mint a bor! – Az élet mámor!

Egy halott baráthoz

Az éjszaka lila-feketéjén át
Ontja még a hold lágy lángját;
S látni halványan az ég vénuszát
Mielőtt a nap felkél.

Még ugyanúgy tűz a napsugár,
Ajtómnál még serken rózsaszál,
De te elmentél.

Kék az ég és vörösbegy dalol;
Szivárványszárnyakon lepke táncol
Bár szívem megszakad.

A tágas földön örömöt nem lelek;
A boldogság nem talál már meg,
Hisz te holt vagy.

GREGUSS Lilla fordítása

KEN LIU

Papírállatsereg

Az egyik első emlékem úgy indul, hogy keservesen sírok. Bármivel próbálkozott Anyu és Apu, vigasztalhatatlan voltam.

Apu feladta, és kiment a szobámból, de Anyu a konyhába vitt, és a reggelizőasztal mellé ültetett.

– *Kan, kan* – mondta, miközben levett egy darab csomagolópapírt a hűtőszekrény tetejéről. Anyu éveken át mindig óvatosan leszabta a karácsonyi ajándékok csomagolását, és a hűtőszekrény tetején egy vastag kupacban őrizte őket.

Elém tette a papírt fehér oldalával felfelé, és hajtogatni kezdte. Abbahagytam a sírást, és kíváncsian néztem.

Átfordította a papírt, és újra behajtotta. Csavarta, ráncolta, tekerte, forgatta és pödörte, amíg el nem tűnt a tenyerei öblében. Ezután szájához emelte az összehajtogatott papírzsebet, és felfújta, akár egy lufit.

– *Kan* – mondta. – *Laohu*. – Kezét az asztalra tette, és szétnyitotta markát.

Az asztalon egy apró papírtigris állt, akkora, mint két összepászított ökül. Bőre a csomagolópapír mintájával volt azonos, fehér háttéren piros nyalókák és zöld karácsonyfák.

Kinyújtottam a kezem Anyu teremtményéért. Megrándult a farka, és játékosan lecsapott az ujjamra.

– Rrrrrr-sa – morogta, hangja macskanyávogás és papírzörgés keveréke.

Meghökkenve nevettem, és a mutatóujjammal megsimítottam a hátát. A papírtigris rezgett az ujjam alatt, dorombolt.

– *Zhe jiao zhezhi* – mondta Anyu. – *Ezt nevezzük origaminak*.
Bár ezt akkor még nem tudtam, de Anyu origamija különleges volt. Beléjük lehelt, és mert megosztotta velük a lélegzetét, élete életre keltette őket. Ez volt Anyu mágiája.

* * *

Apu egy katalógusból választotta ki Anyut.
Egyszer, mikor középiskolás voltam, megkérdeztem Aput a részletekről. Próbált rávenni, hogy újra szóba álljak Anyuval.
1973 tavaszán vette igénybe a házasságközvetítő szolgáltatást. Gyorsan lapozott, az egyes oldalakra alig néhány másodpercet vesztegetett, amíg meg nem pillantotta Anyu fényképét.
Én sohasem láttam azt a képet. Apu így írta le nekem: Anyu egy széken ült, a fényképezőgépnek oldalt fordulva, és egy szűk, zöld chőngszámot viselt. Feje a kamera felé fordult, és hosszú, fekete haját művészien szétterítették mellkasán és a vállán. Egy nyugodt gyermek tekintetével nézett Apura.
– Az volt az utolsó oldal, amit a katalógusból láttam – mondta Apu.
A katalógusban az állt, tizennyolc éves, szeret táncolni, és mivel Hongkongból származik, jól beszéli az angolt. Ebből semmi sem volt igaz.
Apám írt neki, és a cég közvetítette az üzeneteit. Végül Hongkongba repült, hogy találkozzon vele.
– A cég alkalmazottai írták a válaszokat a nevében. Nem beszélt angolul, mindössze annyit tudott mondani, hogy *szia* és *viszlát*.
Miféle nő teteti bele magát egy katalógusba, hogy megvásárolhassák?
A középiskolás énem azt hitte, mindent tud. A megvetés érzése úgy melengette a bensőm, akár a bor.
Ahelyett, hogy az irodába rohant volna visszakövetelni a pénzét, apám fizetett egy pincérnőnek a hotel étterméből, hogy fordítson nekik.
– Amíg beszéltem, végig rám nézett, a tekintete egyszerre volt rémült és reményteljes. És amikor a lány fordítani kezdte, amit mondtam, lassan elmosolyodott.

Apám visszarepült Connecticutba, és benyújtotta a kérelmet a beutazási engedélyért. Egy évvel később megszülettem. A Tigris évében.

* * *

Kérésemre anyám egy kecskét, egy őzet és egy vízibivalyt is készített a csomagolópapírból. A nappaliban futkostak körbe, Laohu morogva zavarászta őket. Ha elkapta valamelyiküket, addig préselte a földhöz, míg ki nem szorította belőle az összes levegőt, és lapos, összehajtogatott papírdarabkává nem vált. Ekkor belé kellett fújnom, hogy újra levegővel töltsem meg, és futkározhasson még egy kicsit.
Néha az állatok slamasztikába kerültek. Egyszer a vízibivaly vacsora közben beleugrott egy tál szójaszószba. (Dagonyázni akart, mint egy igazi vízibivaly.) Gyorsan kimentettem, de addigra a lábai hajszálcsőrendszerén keresztül már magasra jutott a sötét folyadék. A szósz lágyította lábak nem tudták megtartani, és összeesett az asztallapon. Kiszárítottam a napon, de a lábai meggörbültek, és ezután csak bicegve tudott futni. Anyu végül körbetekerte a lábait folpakkal, így ezután már kedvére dagonyázhatott (csak nem a szójaszószban).
Laohu a verebeket is szerette riogatni, amikor a hátsó kertben játszottunk. Egyszer egy sarokba szorított madár kétségbeesésében visszatámadt, és leszakította az egyik fülét. A tigris nyöszörgött és grimaszolt, amíg lefogtam, és Anyu ragasztószalaggal összefoldozta a fülét. Ezután kerülte a madarakat.
Aztán egy napon a tévében láttam egy dokumentumfilmet a cápákról, és kértem Anyutól egy sajátot. Elkészítette, de a cápa boldogtalanul vergődött az asztalon. Megtöltöttem a mosdókagylót vízzel, és beletettem. Boldogan úszkált körbe-körbe. Csakhogy egy idő után átázott, átlátszóvá vált, és lassan a fenékre süllyedt, a hajtásai pedig kilazultak. Utána nyúltam, hogy megmentsem, de csupán egy vizes papír maradt a kezemben. Laohu a mosdókagyló szélén egymás mellé rakott mellső mancsain nyugtatta fejét. Lekonyult fülekkel mélyet mordult, amivel bűntudatot keltett bennem.

Anyu csinált nekem egy új cápát, ezúttal alufóliából. A cápa boldogan élt egy tágas aranyhal-akváriumban. Laohu és én szerettünk az akvárium mellelt üldögélni és nézni, ahogyan az alufóliacápa kergeti az aranyhalat. Laohu odanyomta a fejét az akvárium üvegéhez a másik oldalon, így láthattam a szemeit kávéscsésze nagyságúra nagyítva, ahogy engem bámulnak az akváriumon keresztül.

* * *

Amikor tízéves voltam, új helyre költöztünk a város másik felén. Két szomszédasszony átjött üdvözölni minket. Apu italokat szolgált fel, majd elnézést kért, amiért el kell rohannia a közművekbe, hogy egyenesbe hozza az előző tulajdonos számláit.

– Érezzék magukat otthon. A feleségem nem igazán beszéli az angolt, úgyhogy ne gondolják, hogy modortalanságból nem beszélget önökkel.

Amíg én az ebédlőben olvastam, Anyu a konyhában pakolt. A szomszédok a nappaliban beszélgettek, és nem kifejezetten próbáltak csendesek lenni.

– Egészen normális férfinak tűnik. Miért csinált ilyet?

– Valami mindig hibádzik keveredéskor. A gyerek befejezetlennek tűnik. Ferde szemek, fehér arc. Egy kis szörnyeteg.

– Szerinted *ő* beszél angolul?

A nők elhallgattak. Egy idő után bejöttek az étkezőbe.

– Hé, te! Mi a neved?

– Jack – mondtam.

– Nem hangzik túl kínaiasan.

Ekkor Anyu is belépett az étkezőbe. A nőkre mosolygott. Ott álldogáltak körülöttem szabályos háromszögben, mosolyogva, egymásnak bólogatva, mondanivaló híján, míg Apu vissza nem jött.

* * *

Mark, az egyik környékbeli fiú átjött hozzánk a *Csillagok háborúja*-akciófiguráival. Obi-Wan Kenobi lézerkardja felragyogott, lóbálta a karjait

és ólmos hangon azt skandálta: „Használd az Erőt!" Szerintem a figura egyáltalán nem úgy nézett ki, mint az igazi Obi-Wan.
Együtt végignéztük, ahogy a kávézóasztalon ötször megismétli ezt a számot.
– Tud valami mást is? – kérdeztem
Markot felbosszantotta a kérdésem.
– Nézd, milyen részletgazdag – mondta.
Megnéztem a részleteket. Nem tudtam, mit is mondhatnék.
Mark csalódott volt.
– Mutasd a te játékaidat.
A papírállatseregen kívül más játékom nem volt. Kihoztam Laohut a szobából. Akkorra már elég megviselt volt, sok helyen ragasztószalaggal és folyékony ragasztóval összeféreelve, az éveken át végzett javítómunkánk bizonyítékaként. Nem volt már olyan fürge és biztos lábú, mint egykor. Leültettem a kávézóasztalra. Hallottam, ahogy a többi állat hátul, a folyosón toporog, és bátortalanul be-bekukucskál a nappaliba.
– *Xiao laohu* – mondtam és megtorpantam. Angolra váltottam. – Ő itt Tigris. – Laohu óvatosan feltápászkodott, és Markra dorombolt, miközben a kezét szagolgatta.
Mark megvizsgálta Laohu bőrének karácsonyi csomagolópapír mintázatát.
– Ez egyáltalán nem néz ki tigrisnek. Anyád szemétből csinál neked játékot?
Számomra Laohu soha nem volt *szemét*. De ahogy most ránéztem, tényleg csak egy darab csomagolópapír volt.
Mark újra megnyomta Obi-Wan fejét. A lézerkard felvillant, fel-le mozgatta a karjait. „Használd az Erőt!"
Laohu megfordult, és támadásba lendült, a műanyag figura pedig lerepült az asztalról. A padlóra esett és eltört, Obi-Wan feje a kanapé alá gurult.
– Rrrrrrr – nevetett Laohu. Csatlakoztam hozzá.
Mark megütött, erősen.
– Nagyon drága volt! Már nem kapható a boltokban sem. Valószínűleg többe került, mint amennyiért apád anyádat vette!

Megbotlottam és a padlóra estem. Laohu üvöltött, és Mark arcára ugrott. Mark sikított, inkább a félelemtől és a meglepettségtől, mintsem a fájdalomtól. Laohu mégiscsak papírból volt.
Mark megragadta Laohut. A tigris morgása elhalt, ahogy Mark összegyűrte és széttépte. Felmarkolta a papírdarabokat és hozzám vágta.
– Itt az olcsó kínai szemeted!
Miután Mark elment, sokáig próbálkoztam, sikertelenül, hogy összeragasszam a darabokat, kisimítsam a papírt, és a hajtásokat követve újra összeállítsam Laohut. Lassan a többi állat is kijött a nappaliba és összegyűlt körülöttünk, vagyis körülöttem és a szétszakított csomagolópapír körül, ami egykor Laohu volt.

* * *

Markkal folytatott harcunk itt nem ért véget. Mark népszerű volt a suliban. Soha többé nem akarok a következő két hétre gondolni.
Amikor a második hét végén pénteken hazaértem, *Xuexiaohao ma?*, kérdezte Anyu. Nem mondtam semmit, bementem a fürdőszobába. A tükörbe néztem. *Egyáltalán nem hasonlítok anyámra, egyáltalán.*
Vacsorakor megkérdeztem Aput:
– Szerinted rizsfejem van?
Apu letette az evőpálcikáit. Bár nem mondtam el neki, mi történt az iskolában, úgy tűnt, ért engem. Becsukta a szemét, és megdörzsölte az orra tövét.
– Nem, nincs.
Anyu Apura nézett, értetlenül. Visszanézett rám.
– *Shajiao* rizs?
– Angolul – mondtam. – Beszélj angolul.
Megpróbált.
– Mi történni?
Eltoltam magamtól az evőpálcikákat és a tálat: pirított zöldpaprika ötfűszeres marhahússal.
– Amerikai ételeket kellene ennünk.
Apu megpróbált érvelni.

– Sok más család eszik néha kínait.
– De mi nem vagyunk más család – néztem apámra. – Más családokban nincsenek oda nem illő anyák.
Apu elfordította a tekintetét. Aztán Anyu vállára tette a kezét.
– Veszek neked egy szakácskönyvet.
Anyu felém fordult.
– *Bu haochi?*
– Angolul – mondtam, felemelve a hangom. – Beszélj angolul.
Anyu kinyúlt, hogy megérintse a homlokom és megnézze, lázas vagyok-e.
Ellöktem a kezét.
– Jól vagyok. Beszélj angolul! – már kiabáltam.
– Beszélj hozzá angolul – mondta Apu Anyunak. – Tudtad, hogy ez egy napon be fog következni. Mégis mit vártál?
Anyu leengedte a kezeit. Csak ült, Apuról rám nézett, majd vissza Apura. Próbált megszólalni, megállt és újra próbálkozott, majd megint megállt.
– Muszáj lesz – mondta Apu. – Eddig túl elnéző voltam veled. Jacknek be kell illeszkednie.
Anyu ránézett.
– Ha azt mondok, „szeretet", itt érzek – az ajkaira mutatott. – Ha azt mondok „ai", itt érzek – a szíve fölé tette a kezét.
Apu megrázta a fejét.
– Amerikában vagy.
Anyu összegörnyedt a székén. Úgy nézett ki, akár a vízibivaly, amikor Laohu ráugrott és kiszorította belőle az élet levegőjét.
– És igazi játékokat akarok.

* * *

Apu egy egész kollekció *Csillagok Háborúja* akcióhőst vett nekem. Obi-Wan Kenobit Marknak adtam.
A papírállatsereget egy hatalmas cipősdobozba pakoltam, és az ágy alá tettem.

A következő reggelre az állatok kiszöktek, és elfoglalták kedvenc helyeiket szerte a szobámban. Elfogtam mind, és visszatettem őket a cipősdobozba, a tetejét pedig ragasztószalaggal zártam le. De az állatok akkora ricsajt csináltak odabent, hogy végül a dobozt belöktem a padlás egyik sarkába, a lehető legmesszebb a szobámtól.
Ha Anyu kínaiul szólt hozzám, nem válaszoltam. Egy idő után megpróbált több angolt használni. De az akcentusa és tört mondatai csak lejáratták. Megpróbáltam javítgatni. Végül teljesen elnémult a közelemben. Anyu mutogatni kezdett, ha valamit közölni akart velem. Megpróbált átölelni, ahogy az amerikai anyáktól látta a tévében. Úgy gondoltam, a mozdulatai nagyzók, bizonytalanok, nevetségesek, kecstelenek. Látta, hogy idegesít, úgyhogy abbahagyta.
– Nem kéne így bánnod édesanyáddal – mondta Apu. De nem tudott a szemembe nézni, amikor ezt mondta. A szíve mélyén ő is biztos rájött, mekkora hiba volt megpróbálni beilleszteni egy kínai parasztlányt egy connecticuti külvárosba.
Anyu megtanult amerikai módra főzni. Én videojátékoztam és franciát tanultam.
Időnként láttam, ahogy a konyhaasztalnál egy darab csomagolópapír üres oldalát tanulmányozza. Később egy új papírállat bukkant fel az éjjeliszekrényemen, és megpróbált hozzámbújni. Megfogtam, addig szorítottam, amíg minden levegő kiszökött belőle, és aztán beletuszkoltam a padláson lévő dobozba.
Mire középiskolába kerültem, Anyu végre felhagyott a papírállatok készítésével. Addigra sokkal jobb lett az angolja, de én már abba a korba kerültem, hogy semmi nem érdekelt, amit mondott, akármilyen nyelvet is használt.
Néha, mikor hazajöttem és láttam, ahogy apró teste a konyhában munkálkodik egy kínai dalt dúdolgatva, nehéz volt elhinnem, hogy ő szült engem. Semmi közös nem volt bennünk. Ennyi erővel a Holdról is jöhetett volna. Besiettem a szobámba, ahol folytatni tudtam ízig-vérig amerikai boldogsághajhászásom.

* * *

Apu és én Anyu kórházi ágyának két oldalán álltunk. Még negyven sem volt, de sokkal idősebbnek nézett ki.
Évekig nem volt hajlandó orvoshoz menni a belső fájdalmai miatt, azt mondta, katona dolog. Mire végre bevitte a mentő, a rák már rég túlterjedt a műthetőség határain.
Az eszem nem volt ott a szobában. Az egyetemen éppen a toborzószezon volt, és én az önéletrajzokra, a leckekönyvekre és a módszeresen kidolgozott interjúbeosztásokra összpontosítottam. Azon agyaltam, hogyan hazudhatnék a testületi toborzóknak a leghatásosabban, hogy állásajánlatokat kapjak. Elméletben tisztában voltam vele, szörnyű dolog ilyeneken gondolkodni anyád halálos ágyánál. De ettől még nem tudtam megváltoztatni azt, ahogy érzek.
Eszméleténél volt, Apu két kezében tartotta a balját. Lehajolt, hogy homlokon csókolja. Apu gyengének és öregnek tűnt, amitől megütköztem. Rájöttem, majdnem olyan keveset tudok Apuról, mint Anyuról.
Anyu rámosolygott. Jól vagyok, mondta.
Felém fordult, továbbra is mosolyogva.
– Tudom, hogy vissza kell menned az iskolába – a hangja nagyon gyenge volt, és nehéz volt hallani a zümmögő gépektől, amikre rá volt kapcsolva. – Menj, miattam ne aggódj. Nem nagy dolog. Csak teljesíts jól az iskolában.
Kinyúltam, hogy megérintsem a kezét, mivel úgy gondoltam, ezt kell tennem. Megkönnyebbültem. Már rég a visszavezető repülőúton és a ragyogó kaliforniai napfényen járt az eszem.
Súgott valamit Apunak. Ő bólintott, és kiment a szobából.
– Jack… – elkapta egy köhögőroham, egy darabig nem tudott megszólalni –, ha nem élem túl, ne légy túl szomorú, és ne viselje meg az egészséged. Koncentrálj a saját életedre. Csak tartsd meg azt a dobozt a padlásról, minden *Qingming*kor vedd elő, és gondolj rám. Mindig veled leszek.
Qingming a holtak ünnepe Kínában. Amikor kicsi voltam, Anyu *Qingming*kor mindig levelet írt a halott szüleinek Kínába, amiben elmesélt minden jó dolgot, ami az előző évben az amerikai életében történt. Hangosan felolvasta nekem, és ha volt valamilyen megjegyzésem, beleírta.

A levélből darumadarat hajtogatott, és útnak engedte nyugat felé. Azután együtt néztük, ahogy a daru ropogós szárnyait csapkodva megkezdte hosszú útját a Csendes-óceán felé, Kína felé, Anyu családjának sírjai felé.
Évek teltek el, mióta utoljára csatlakoztam hozzá ebben a rituálében.
– Fogalmam sincs a kínai naptárról – mondtam –, te csak pihenj, Anyu.
– Csak tartsd magadnál a dobozt, és néha-néha nyisd ki. Csak nyisd… – ismét köhögni kezdett.
– Minden rendben, Anyu – ügyetlenül végigsimítottam a karját.
– *Haizi, mama aini* – újra elhatalmasodott rajta a köhögés. Egy évekkel ezelőtti emlék villant fel: Anyu azt mondja *ai,* és utána a szívére teszi a kezét.
– Rendben, Anyu. Most ne beszélj.
Apu visszajött, és én mondtam, hogy hamarabb kell a reptérre érnem, mert nem akarom lekésni a járatom.
Anyu akkor halt meg, mikor a repülőm valahol Nevada fölött járt.

* * *

Anyu halála után Apu villámgyorsan megöregedett. A ház túl nagy volt neki, el kellett adni. A barátnőm, Susan és én elmentünk segíteni a kipakolásban és a takarításban.
Susan megtalálta a cipősdobozt a padláson. A papírállatsereg olyan sokáig volt a padlás szigeteletlen sötétségébe rejtve, hogy egészen törékennyé vált, a világos csomagolópapír-minták kifakultak.
– Még soha nem láttam ehhez fogható origamit – mondta Susan. – Anyukád csodálatos művész volt.
A papírállatkák nem mozdultak. Talán akármilyen varázs is keltette őket életre, megszűnt, amikor Anyu meghalt. Vagy talán csak képzeltem, hogy ezek a papírtákolmányok valaha is éltek. A gyerekek emlékezetében nem lehet megbízni.

* * *

Április első hétvégéje volt, két évvel Anyu halála után. Susan házon kívül volt, egy végeláthatatlan üzleti úton, én pedig otthon ültem lustán zongorázva a tévéadók között.
Egy cápákról szóló dokumentumfilmnél megálltam. Egyszeriben magam előtt láttam Anyu kezeit, ahogy újra és újra áthajtja az alufóliát, hogy cápát csináljon nekem, miközben Laohu és én nézzük.
Zörrenés. Felnéztem, és a padlón, a könyvespolc mellett megláttam egy szakadt ragasztószalaggal teli csomagolópapír-gombócot. Odasétáltam, hogy felvegyem és a szemétbe dobjam.
A papírgalacsin megmoccant, kigöngyölte magát, és láttam, hogy Laohu az, akire már nagyon rég nem gondoltam. *Rrrrr-sa*. Biztosan Anyu tákolta össze, miután én feladtam.
Kisebb volt, mint amire emlékeztem. Vagy csak az én öklöm volt kisebb akkor.
Susan a papírállatokkal dekorálta ki a lakást. Feltehetőleg egy rejtett zugba tette Laohut, mivel olyan rongyos volt.
Leültem a padlóra, és kinyújtottam az ujjam. Laohu farka megrezzent és játékosan támadott. Felnevettem és megsimogattam a hátát. Dorombolt a kezem alatt.
– Hogy vagy, öreg cimbora?
Laohu abbahagyta a játékot. Felkelt, macskakecsességgel az ölembe ugrott, és kihajtogatta magát.
Az ölemben egy négyzet alakú, gyűrött papír volt a fehér oldalával felfelé. Sűrű kínai jelek borították. Soha nem tanultam meg kínaiul olvasni, de a fiam jelét ismertem, és az ott volt, legfelül, Anyu furcsa, gyerekes kézírásával, ott, ahol azt egy neked írott levélben várnád.
A számítógéphez mentem, hogy leellenőrizzem az interneten. Aznap volt *Qingming*.

* * *

Elvittem magammal a levelet a belvárosba, oda, ahol tudtam, hogy megállnak a kínai turistabuszok. Minden egyes turistát megállítottam.

– *Nin hui du zhongwen ma?* Tud-e kínaiul olvasni? – kérdeztem. Olyan rég nem beszéltem már kínaiul, hogy abban sem lehettem biztos, megértenek.
Egy fiatal nő beleegyezett, hogy segít. Leültünk egy padra és hangosan felolvasta nekem a levelet. A nyelv, amit éveken át próbáltam elfelejteni, visszaszivárgott, és éreztem, ahogy a szavak belém süllyednek, a bőrömön át, a csontjaimon keresztül, amíg szorosan össze nem szorították a szívem.

* * *

Fiam,
már régóta nem beszéltünk. Olyan mérges leszel akárhányszor megpróbállak megérinteni, hogy megijedek. És úgy gondolom, ez a fájdalom, amit minden pillanatban érzek, mostanra már komollyá vált.
Ezért úgy döntöttem, írok neked. A papírállatokba fogok írni, amiket neked készítettem, és amiket annyira szerettél.
Az állatok abbahagyják a mozgást, amikor én abbahagyom a légzést. De ha teljes szívemből írok neked, ezen a papíron, ezekben a szavakban itt hagyok egy darabot magamból. Ha majd Qingmingkor, amikor a halottak meglátogathatják a családjukat, rám gondolsz, általad az itt hagyott darabkáim is életre kelnek. A lények, amiket neked készítettem, újra ugrándoznak, futkároznak, vadásznak majd, és talán akkor majd ezeket a szavakat is megláthatod.
Mivel teljes szívemből kell írnom, kínaiul kell írnom neked.
Ennyi idő után még mindig nem mondtam el neked életem történetét. Amikor kicsi voltál, mindig úgy gondoltam, majd akkor mesélem el, amikor nagyobb leszel, hogy megérthesd. De ennek valahogy sohasem jött el az ideje.
1957-ben születtem Singulu falujában, Hebei tartományban. A nagyszüleid mindketten szegény parasztcsaládból származtak, kicsi volt a rokonság. Csupán néhány évvel a születésem után lecsapott Kínára a Nagy Éhség, ami alatt harmincmillió ember vesztette életét. Az első emlékem az, hogy arra keltem fel, anyám földet eszik, hogy kitöltse a gyomrát, és az utolsó kis lisztünket meghagyhassa nekem.

Ezután jobbra fordultak a dolgok. Singulu a *zhezhi* papírművészetéről híres, és anyám megtanított rá, hogyan kell papírállatokat készíteni és életet lehelni beléjük. Ez amolyan gyakorlati mágia volt a falu életében. Papírmadarakat készítettünk, hogy elkergessék a szöcskéket a földekről, papírtigriseket, hogy távol tartsák az egereket. A kínai újévre a barátaim és én piros papírsárkányokat készítettünk. Soha nem felejtem el azt a látványt, az égen a fejünk felett keresztülzúgó rengeteg kis sárkányt, amint robbanó petárdák zsinórjait húzták, hogy az előző év minden rossz emlékét elűzzék általuk. Imádtad volna.

Azután 1966-ban oda is elért a kulturális forradalom. Szomszéd szomszéd ellen, testvér testvér ellen fordult. Valaki emlékezett rá, hogy anyám bátyja, a nagybátyám még 1946-ban Hongkongba költözött, és ott kereskedő lett belőle. Egy hongkongi rokon akkor annyit jelentett, hogy kémek és ellenségek lettünk az emberek szemében, és mindenfelé módon küzdeni kezdtek ellenünk. Szegény nagymamád nem tudta elviselni a gyalázkodást, és kútba vetette magát. Aztán egy nap néhány vadászpuskás fiú beráncigálta nagyapádat az erdőbe, és soha nem tért vissza onnan.

Tízéves voltam és árva. Az egyetlen rokonom a világon a hongkongi nagybátyám volt. Egy éjszaka kilopóztam, és felmásztam egy délre tartó tehervonatra.

Lent Guangdong tartományban pár nap múlva néhány férfi rajtakapott, ahogy ételt loptam egy szántóföldről. Mikor meghallották, hogy Hongkongba készülök, felnevettek.

– Szerencsés napod van. Mi épp kislányok Hongkongba szállításával foglalkozunk.

Más lányokkal együtt egy teherautó aljába rejtettek, és átcsempésztek a határon.

Egy pincébe vittek bennünket, és azt mondták, álljunk fel és próbáljunk a vevők kedvéért egészségesnek és intelligensnek tűnni. A családok egy bizonyos összegért cserébe betérhettek a raktárba megnézni minket, és kiválaszthatták egyikünket „örökbefogadásra".

A Chin család engem választott, hogy gondját viseljem a két kisfiuknak. Minden nap négykor keltem, hogy reggelit készítsek. Megetettem és megfürdettem a fiúkat. Kimostam és felsöpröttem a padlót. Követtem

a fiúkat és végrehajtottam a parancsaikat. Éjszakára a konyhaszekrénybe zártak aludni. Ha túl lassú voltam, vagy rosszul csináltam valamit, megvertek. Ha a fiúk csináltak valami rosszat, megvertek. Ha rajtakaptak, hogy angolul tanulok, megvertek.
– Mégis minek akarsz angolt tanulni? – kérdezte Chin úr. – El akarsz menni a rendőrségre? Akkor majd megmondjuk a rendőröknek, hogy a kontinensről jöttél illegálisan. Repesve börtönbe dugnak.
Hat éven keresztül éltem így. Egy nap egy idős asszony, aki halárus volt a piacon, félrevont.
– Ismerek olyan lányokat, mint te. Milyen idős vagy? Tizenhat? Egy napon a gazdád majd lerészegedik, rád néz, magához húz, és te nem tudod megállítani. A felesége pedig rájön, és akkor tényleg a pokol fenekén leszel. Ismerek valakit, aki segíthet.
Mesélt amerikai férfiakról, akik ázsiai feleséget keresnek. Ha tudok főzni, takarítani, gondját viselni egy amerikai férjnek, jó életem lesz vele. Ez volt az egyetlen reményem. Így kerültem bele abba a katalógusba azzal a rengeteg hazugsággal, és így találkoztam apáddal. Nem túl romantikus történet, de ez az én történetem.
Connecticut külvárosában magányos voltam. Apád kedves és gyengéd volt velem, én pedig nagyon hálás voltam neki. De senki nem értett meg, és én sem értettem semmit.
De aztán megszülettél te! Olyan boldog voltam, amikor az arcodra néztem, és anyám, apám meg a saját vonásaimat láttam viszont. Az egész családomat elveszítettem, egész Singulut, mindent, amit ismertem és szerettem. De ott voltál te, az arcod, a bizonyíték, hogy valóságosak voltak. Nem én találtam ki őket.
Végre volt valaki, akivel beszélgethettem. Megtanítottam neked a nyelvemet, és mi ketten újraformálhattunk egy darabot abból, amit szerettem és elveszítettem. Amikor az első szavaidat mondtad nekem kínaiul, ugyanazzal az akcentussal, mint anyám és én, órákig sírtam. Amikor elkészítettem az első állatokat neked, te pedig nevettél, úgy éreztem, semmi gondom a világon.
Cseperedtél, és már tudtál segíteni apádnak és nekem, hogy beszélgethessünk egymással. Ekkortól igazán otthon éreztem magam. Megtalál-

tam a boldogságom. Azt kívántam, bárcsak a szüleim is itt lehetnének, hogy főzhessek rájuk, és jó életet biztosítsak nekik. De a szüleim már nem lehettek velem. Tudod, a kínaiak szerint mi a legszomorúbb érzés a világon? Ha egy gyermekben vágy gyúlik, hogy gondozza a szüleit, akkor, amikor már rég elmentek.
Fiam, tudom, hogy nem szereted a kínai szemeid, amelyek az én szemeim. Tudom, hogy nem szereted a kínai hajad, amely az én hajam. De meg tudod-e érteni mennyi örömöt okoztál nekem csupán a létezéseddel? És meg tudod-e érteni, hogy éreztem magam, amikor nem beszéltél hozzám többé, és nem engedted, hogy kínaiul szóljak hozzád? Olyan volt, mintha mindent újra elvesztettem volna.
Miért nem beszélsz hozzám, fiam? A fájdalomtól nehezemre esik az írás.

* * *

A fiatal nő visszaadta a papírt. Nem tudtam az arcába nézni.
Anélkül, hogy felnéztem volna, megkértem, hogy segítsen lerajzolni az *ai* karakterét a papírra Anyu levele alá. Újra és újra ráírtam a papírra az írásjegyet, a tollvonásaim egybefolytak anyám szavaival.
A fiatal nő kinyújtotta a kezét, és a vállamra tette. Aztán felállt és elment, otthagyott engem egyedül, édesanyámmal.
A hajtásvonalakat követve újra összehajtogattam Laohut. A karomra vettem, mint egy csecsemőt, és miközben dorombolt, elindultunk hazafelé.

SZŰCS Dóra fordítása

JACOB SAM-LA ROSE

Szerelmes levél Londonhoz

Azt mondják, megváltoztál, és én nem hiszem el
keskeny utcáidon másféle életek hímzése kanyarog

én már láttam, milyen visszásan fogadsz
tejjel-mézzel, arannyal és klisékkel túlcsorduló főváros

legyen mondjuk 1963, a családom érkezésének éve, korommal és
megszegett ígéretekkel terhes levegő, fogadó és azonnal eltaszító karok.

És azt mondják, mára megjavultál,
és én nem veszem be, tegnap a feketék,

ma a kelet-európaiak, drága városom
látszólag tárt ajtókra forduló „zárva" táblák,

határok és láthatatlan falak kedves városa,
a koszé, a dobé meg a basszusé,

a masszív metál zenéé és a zajos téglafalaké,
ahol szeretik egymás orrára csapni az ajtót.

Ez szerelmes levélnek indult, de nehéz szeretni
egy olyan helyet, amely soha nem volt képes

kiejteni igazi nevem, egy helyet, ahová születtem,
de sohasem tudhattam, oda tartozom-e igazán.

BAJUSZ Izabella, GREGUSS Lilla és SZŰCS Dóra fordítása

(A *Breaking Silence* című, 2012-es kötetből)

Lélekföldrajz

Néhány száraz nap, és csak széttépett felhők. Felettem: szonáta egy hangra, lebegő zümmögés. Legjobb elfelejteni a történteket, akár azokat a támpontokat, amelyeket a múlhatatlan dolgok térképéről letöröltél. A sarki boltot, amely nincs többé. Az újépítésű háztömbre cserélt kiskocsmát. A bérházat a horizonton, egykor ormótlan betontömeg, ma kopár tér. Egyszer, alig néhány napja, a levegő fénnyel és hővel volt teli – a sötétet is túlélő szikrákkal, amelyek súlyos kalapácsütés emlékét dédelgető harangokként zúgtak. Tudod, miből áll egy harang? Korona, fej, váll, köpeny, ajkak, száj és nyelv. Ma elnémult a levegő. Milyen gyorsan alkalmazkodik az elme.

SZŰCS Dóra fordítása

Hogyan legyünk városiak

Felejtsd el, amit tudsz.
Hány különböző szögből beszélsz?
Mindig van egy másik hely, ahol épp lenned kéne
és azt se tudod, mi a neve
vagy mikor zár. Mondhatod valaha, hogy
láttad egy város legjobb oldalát?
Beszéled a boltívek és felújított homlokzatok nyelvét?
Hátul is legyen szemed, kapucnit fel, előre nézz.
Ismerd a hazautat.
Soha semmi nem lesz igazán a tiéd.
Amid van, kölcsönbe kaptad meg
rövid távú bérbe. Ennek ellenére bízz.
Légy maga a város, sziklakemény, semmi ne kerülje
el a figyelmed. Védd a gyenge pontjaid.
Beszéled a zárt ajtók és a gyanakvó tekintetek
nyelvét? Beszéled a körbeszegett ég nyelvét?
Vagy idegenekre mosolyogsz, mint egyoldalú hívás vagy
éjszakába szegezett zseblámpafény?
A szirénák olyanok lesznek füledben, mint ismerős
madárfütty. Temesd el félelmeid.
Takard el lapjaid.
Alaposabban.

SZŰCS Dóra fordítása

MARTIN SVEDMAN

Amikor iszom

(Részletek)

a kofferban
velem van
a sötét öltöny fekete cipő
egy sötét nyakkendő
két rózsaszín szív van rávarrva
arra gondolok ha meghalok
ebben az öltönyben eltemethetnek
ezzel a nyakkendővel
augusztus közepe van
meleg
a rehabon
egész nyáron
tiszta ing nélkül vagyok
idegesít hogy
az öltöny olyan
sok helyet foglalt el

…

a szobatársam
józan már
három hete
mondja hogy elaludt egy széken
belebukott a kandallóba

új arcot kapott
józan maradt
a bőrtranszplantációk között
amikor kész lett az arca
meg kellett ünnepelnie

…

igent mondok egy
erdei kirándulásra
egy tóhoz
hátul ülök egy ford transitban
nem indul a minibusz
ez nem baj
nincs értelme
türelmetlennek lenni a rehabon
a leparkolt buszból
látok egy fiút
aki a füvön
fut
a levegőből levesz egy labdát
a lábával
a gyep puhának tűnik
beindul a motor
egy kavicsos úton gurulunk le
a madárfürdő mellett
ahol kidobom a csikkjeimet
az a nagy ház
a magányos aurájával
az ablakokon csipkefüggöny

…

a csoportterápián
nikolai elmondja
hogy az apja beteg
nikolainak van egy szekrénye
teli tiszta fehér inggel
egy tévéműsorban volt
a producer
kezelésre küldte
nikolainak haza kell mennie
az apjának
meg vannak számlálva a napjai
azt mondja visszajön
mihelyst meghal az apja

…

a szobatársam
20 évig
próbált leszokni a felesége kedvéért
most
már más
áldott eufóriában
kanosan
érzi magát
újjászületett
a pszichológus ezt
rózsaszín felhőnek nevezi
el fog múlni
egyszerűen szétpukkan
ha földet ér

…

a nővérem
meglátogat
körbevezetem
a tévészobában
az asztalon lévő
kötőtűre motringokra
mutatok
mondom sokan vannak
akik kötnek

…

az anyám
azt hiszi hogy az alkoholizmusom
az ő hibája
alig bír
felkelni az ágyból
nem érdeklik már
az unokaöcséim
a nővérem
sok helyet elfoglalok
a családban

…

a főnököt
nagyon megrázza
amikor elmondom
hogy a nyári szabadságot
egy alkoholistákat kezelő rehabközpontban
töltöttem
hogy a hozzátartozóim
támogatása
többet jelent
mint amit képes lennék leírni

SZELES Judit fordítása

PATÓCS LÁSZLÓ

Valójában semmi sem történik

Zvonko Karanović: *Mindennapi pusztaság*. Benedek Miklós fordítása. Forum, Újvidék, 2020

Habár egy-egy író életműve közel sem adhat teljes képet az érintett irodalomról, minden egyes opus akárcsak részleges megismerése az olvasók és az irodalom előtt is új utakat nyithat meg: kapcsolódási pontokat találhatunk a kultúrák, a művészetről alkotott fogalmak, a témáról (valóság, szerelem, hazafias kötelesség, a mindennapok nyomasztó vagy frissítő mivolta) való gondolkodásmódok között. Az irodalom egyes szeleteinek ismerete vagy annak hiánya tehát nem tükrözi a világról való ismereteink mértékét, de a több, a plusz ez esetben – mint ahogy sok más minden kapcsán is – joggal nevezhető egyúttal jobbnak is.

Zvonko Karanović magyar nyelven olvasható kötete pontosan ebbe a körülményrendszerbe illeszthető. Nem hivatott a nagybetűs kortárs szerb irodalmat reprezentálni, közel sem vallja azt, hogy csak az általa „beszélt" líranyelv az egyetlen helyes és szükségszerű, messze áll attól, hogy delegitimálja a másféle művészeti megnyilvánulásokat – sőt, inkább az ellenkezőjét teszi –, nem akar többet mondani, mint ami. És ez bőven elég is. A roppant gazdag irodalmi, művészeti és hagyományszeleteket megmozgató – és a fokozott önéletrajziságtól sem menekülő – karanovići költészet[1] talán legnagyobb erénye épp abban van, hogy ebben az írói világban a vers nem a kizárólagosság, hanem a lehetséges mentén tárul az olvasó elé. Visszavetítve a modellt az életműre: lehet ismernünk, de nem kötelező, az ebből eredő hiány pedig éppannyira a sajátunk, mint az általa nyújtott többlet.

Ha választhatunk, akkor azonban igenis tegyük le a voksunkat Karanović költészete mellett. A több mint egy tucat kötetet maga mögött tudó, niši születésű irodalmár *Mindennapi pusztaság* című magyar nyelvű kötete, illetve ennek a kötetnek a puszta megjelenése is – lerántva róla a kötelező és gyakran kötelezően terhes jelentéseket – tényleges esemény. A Forum Könyvkiadó *traN(S)zakció* műfordítás-sorozatának tizennegyedik darabja ugyanis a Karanović-életmű egyfajta áttekintése, átszűrése és bemutatása egyben. Benedek Miklós műfordító a szerző hat verseskötetéből válogatott műveket ültetett át magyarra. A *Mindennapi pusztaság*nak tehát nincs tényleges, fizikailag megjelent szerb nyelvű eredeti kötete. Nem példa nélküli, korántsem kockázatmentes, ám figyelemre méltó és érzésem szerint mind a fordítás, mind pedig a válogatás szempontjából sikeres vállalkozás Benedek Miklósé. A magyarra fordított szöveg egyik legnagyobb érdeme az, hogy sehol sem mozdul el túlságosan az eredeti változattól, és végig egységes, harmonikus, a szerb költemény lendületéhez-visszafogottságához, olykor a kettő közötti érzékeny, finom hullámzáshoz igazodik. Ahol erőteljesebb megnyilvánulások szerepelnek az eredetiben, az a magyar változatban is zaklatottabb, feszültséggel telítettebb, határozottabb nyelven szólal meg. A Karanović-verseket hosszú ideje fordító költőnk tehát valójában legalább kétszeresen létrehozott egy könyvet: nyelvileg és szerkezetileg prezentálja Karanović költészetét. Jó néhány szempont mutat abba az irányba, hogy a szerb nyelven megszólaló Karanović-líra nem áll kibékíthetetlen távolságra Benedek Miklós saját versírói gyakorlatától, feltételezésem szerint ez lehetett a fordítói vállalkozás egyik alapja[2]. A *Mindennapi pusztaság* ugyanis egységes, a szerkezetet túlfeszítő kilengések nélküli – leszámítva az írói szándék vezette hullámokat –, úgymond „kellemes, összeállt" magyar nyelvű kötet. Esemény tehát a maga valójában.

Megformáltság tekintetében Zvonko Karanović versnyelve érzésem szerint joggal tartható Janus-arcúnak. Első olvasásra nem a szándékolt bonyolultság, a nyelv mélyrétegeibe való ösztönös be-behatolás tűnik fel, ám az eredeti költeményeket olvasva szembetűnő, hogy a visszafogottság, a formai kialakítás, a szóhasználatban érezhető – jobbára, de nem általánosítva értett – dísztelenség olyannyira összeforrt, nyelvileg

megalapozott egészet alkot, hogy műfordítóként csakis kellő óvatossággal lehet hozzányúlni. Benedek Miklós pontosan ezt tette, és talán a legnagyobb érdemei között a már említett elkülönböződő hangulatok hullámzásának a megragadását nevezhetjük meg: a *Mindennapi pusztaság* három ciklusba tagolt költeményei lényegében három – egymással is rokonítható, de több szegmensben érezhetően eltérő nyelvet, lírai nyelvhasználatot is jelentenek.

A kilencvenkét költeményből álló versválogatás jórészt ellenáll annak, hogy egy-egy gondolat, kiemelhetőnek tűnő motívum segítségével fejtsük fel a szöveg jelentését, de lett légyen bármily elcsépelt frázis: az újraolvasás kényszerét és a versek élvezeti-szórakoztató jellegét pontosan ez az első pillanatra akár távolságtartó, személytelen lírai alaphangoltságnak tűnő vonás adja. Az utószót író Fenyvesi Ottó vélekedése szerint Zvonko Karanović „költészete reflexiók sorozata arra az időszakra, amelyben élnünk adatik"[3]. A Karanović-költemények érzékletek, váratlan nyelvi szituációk és olykor meglepőnek ható szó- és gondolatkapcsolatok mentén épülnek fel, a skálájuk pedig igen széles: a leghétköznapibb képzettársításától a váratlan, kiszámíthatatlan, első pillanatra össze nem illő struktúráig bármivel találkozhatunk. Ahogy az általában minden igényes költészetben lenni szokott. Nem elhanyagolható sajátosság azonban az, hogy e finom nyelvi megoldások, e gyakran elhomályosodó versbéli helyzetek, legyenek bármilyen sikerültek, érzékenyek, az egyszerűség álcájába csomagoltak vagy ordítóan komplexek is: fokozott koncentrációt igényelnek. A kötet a lassú, kimért olvasást követeli meg, maximális figyelmet és feltétlen odaadást. Nem prezentál egységes lírai ént, ezt már a több különálló forráskönyv sem teszi lehetővé. És épp ez lesz egy fontos érv az említett olvasási technika mellett. Idő kell a versnek és az olvasónak is: az egyik a mozaikszerű képei révén tár fel bizonyos dolgokat, a jelentésképzés másik fele pedig gyakran tér majd vissza egy-egy korábbi sorra. Már abban az esetben persze, ha az olvasó elfogadja a költemények szabályait. Megéri így tennie, hiszen a felsorolásszerű helyzetismertetésekből, az írásjelek hiányából, az adott versen belüli szervtelen összesség határainak a kijelöléséből ténylegesen erős esztétikai élmény adódik.

Rengeteg versben visszatérő helyszín/téma/problémagóc a város, az urbánus mindennapiság. Különösen szembetűnő e kérdés az első ciklusban – például: „visszatértem a városba", „ismertem a várost" (*Feedback*), „a város központjában csavarogtam" (*Bikini a csecsemőnek, blues a harmatcseppnek*), „a város gyomrába ereszkedtem" (*A legjobb versek a sóvárgásról és az üvegekről és gyors autókról és egyéb törékeny dolgokról szólnak*), „újabb városokat és falvakat égetnek fel" (*Visszatérés, és várakozás arra, hogy megtörténjen*), „csak a reménytelenséget / csak a városokat / amelyek egyre közelednek" (*Várni, hogy a dolgok maguktól megtörténjenek*) –, emiatt érzem úgy, hogy Karanović e verseinek a horizontján a városhoz tapadó reflexiók láncolata lehet a költemények komplexitásának – egyik, bár nem az egyetlen – kulcsa. Az urbánus terep nem az egységesség, az uniformizálhatóság, hanem az ember kénye-kedve alapján szabályozott, de önnön képére nem formálható, így végül is valójában alapjaiban idegen környezetben érvényesülő heteronómia helye. Az urbánum színfal, amely előtt a „valójában semmi sem történik" gondolat változatai sejlenek fel.

A második ciklus alá a fordító-szerkesztő Zvonko Karanović prózaverseit rendezte[4]. E ciklus a harmónia egy másik megnyilvánulási formája a szerző költészetében. Noha a szöveg szerkezete első pillantásra a novella műfaját idézi fel bennünk, már a ciklusindító *A hotelszobában* című alkotás is tanúbizonyságot ad róla, hogy a dolog nem ilyen egyszerű. A kötet ezen részének szabályos mondatai ugyan valóban egyfajta jól követhető narratív történetté állnak össze, a mondatok egymásutánisága azonban határozottan és erősen lírai töltetet sugároz. Minden egyes versmondat egy-egy apró szeletet tár elénk az adott világból, a szeletekre, a gyakran fokozott vizualitást sugárzó mondatokra azonban csipetnyi prózán túli homályosság, a valóságtól fél lépéssel távolabb lévő atmoszféra súlya nehezedik. Megkockáztatom, ez a ciklus a kötet legfrappánsabb része, Benedek Miklós nyelvén elképesztő költészeti potenciállal bírnak Karanović prózaversei. A lírai részek, a hol pársz avas, hol egy picivel összetettebb, bővebb mondatok – filmes szakszóval érve – vágásokkal zárulnak le. A vágások helyének helyénvalósága pedig a magyar fordításban kitűnik.

A harmadik egységben szintén érezhető egy erős nyelvi váltás: mintha feloldódna valamennyi a harmonikusságból, az emberek személye fölötti „valójában nem történik semmi" állapota mintha rászakadna az említett személyekre. A firmamentum helyén képződő nyelvi vákuumba pedig egyfajta széttört, az ismétlésekkel, az impulzívabb nyelvi megoldásokkal élő roncsoltabb nyelvezet és gyakran humánumroncsoló tematika türemkedik be. A ciklus az *Aranykor*[5] címet viseli, és itt találjuk a legtöbb konkrétnak vehető utalást az elmúlt évtizedek társadalmi-művészeti jelenségeire. Az olykor csak érzésekben megjelenő, olykor pedig direkt háborús, de mindenesetre feszültséget árasztó sorok a verskép en, a szöveg testén is megjelennek. A könyv utolsó harmadában található Karanović-versekben gyakoribbá válnak az ismétlések, a repetitív megoldások, az olvasó pedig – legalábbis véleményem szerint – joggal érezheti úgy, hogy a tömörebb, rövidebb közlési egységek a fajsúlyosabb témák lecsapódásaiként veszik át az addigi harmóniaváltozatok helyét. Fontos megjegyezni, hogy e ciklus is egységes, csupán a versnyelv változik. Szikárabb, keményebb, radikálisabb, erősebb lesz.

A *Mindennapi pusztaság* című verseskönyv egy szerencsés találkozás eredménye. Mi se térjünk ki előle: pontosan azt adhatja meg nekünk, amit egy jól eltalált, finoman felépített és hatásosan megszerkesztett versválogatástól, fordításkötettől kaphatunk. Valójában semmi se történik, de ez a semmi jóval több, mint sok-sok létező tartalom mindene. Ebben a semmiben feszül ki egy életmű (Zvonko Karanović) teljességet nem adható, de kiváló műveket felsorakoztató válogatott szelete, a válogatást, a fordítást vállaló költő (Benedek Miklós) költészeti és műfordítói érzékenysége, intertextuális és kontextuális jelentésirányok, a félmúlt mindennapi apróságai, a magány, a társas lét komplex helyzetei, a maga változatosságában is egységesként ható költészet rétegei és a semmis események, reflexiók láncolatát felmagasztosító nagybetűs Líra. Hívhatjuk mindennek, hívhatjuk semminek, a lényegen vajmi keveset változtat: ott van, kezdjünk hát vele valamit.

JEGYZETEK

[1] Benedek Miklós műfordító hívta fel a figyelmemet Vladimir Kopicl remekbe szabott Karanović-esszéjére, ami az opus több fontos vonulatát bejárva – az intertextuális és kontextuális jellemvonásokig Jean-Luc Godard-tól az X-generáció közös tapasztalatán át – ad metszetet a „felhasznált" vagy érezhető jelenléttel bíró művészeti-kulturális-társadalomtörténeti háttérről. Vladimir Kopicl: Generacijski šum i individualni bum. *Polja*, 2019 (519) 79–85.

[2] E szöveg nem vállalhatja fel a Karanović- és a Benedek-költészet közötti hasonlóságok körbejárását, ám érzésem szerint a versbeszéd, a költészetek hangoltsága, sőt akár a versek felépítése, a két líra egyes fókuszpontjai is rokonságot mutatnak.

[3] Fenyvesi Ottó: A feedbacktől a világ végéig. Utószó. In Zvonko Karanović: *Mindennapi pusztaság*. Forum, Újvidék, 2020

[4] A versek a 2012-es és 2013-as kiadású kötetekből származnak. Zvonko Karanović: *Mesečari na izletu*. LOM, Beograd, 2012; Zvonko Karanović: *Kavezi*. LOM, Beograd, 2013

[5] A szerző 2015-ös verseskötetének a címe, a ciklusban a 2018-as kötetből is találhatóak versei. Zvonko Karanović: *Zlatna doba*. LOM, Beograd, 2015; Zvonko Karanović: *Iza zapaljene šume*. LOM, Beograd, 2018

Számunk szerzői

ALMULI, Jaša (1918–2013) újságíró, publicista
ANĐELOVSKA, Jelena (1980) költő, dramaturg
ATANACKOVIĆ, Dejan (1969) képzőművész, író, műfordító
BAJUSZ Izabella (1996) okleveles fordító, tolmács
BAKOS Petra (1979) egyetemi oktató
BASTAŠIĆ, Lana (1986) író
BENEDEK Miklós (1985) költő, műfordító, újságíró
CVIJANOV Dorottya (1990) műfordító
GRAJLAH Emma (1961) újságíró
GREGUSS Lilla (2001) író, költő
HUGHES, Langston (1902–1967) költő, író, újságíró
JELENKO, Aleš (1986) költő
JÓDAL Kálmán (1967) író, műfordító
KECSKÉS Ildikó (1993) műfordító
KRISZTIÁN Noémi (2001) egyetemi hallgató
KRIVOKAPIĆ, Bojan (1985) író, költő
LEBOVIĆ, Đorđe (1928–2004) író, drámaíró
LENKES László (1979) műfordító
LIU, Ken (1976) író
MARIĆ, Senka (1972) író, költő, műfordító
MATIJEVIĆ, Vladan (1962) író
MLADENOVIĆ, Dragana (1977) költő, újságíró
NASTIĆ, Miloš (1983) költő
OLÁH Dóri (1992) tervezőgrafikus, illusztrátor

OROVEC Krisztina (1982) műfordító, újságíró

PATÓCS László (1986) kritikus, tanár

PUTUMA, Koleka (1993) költő

RADICS Viktória (1960) műfordító, esszéista

RAJSLI Emese (1966) műfordító, szerkesztő

SAM-LA ROSE, Jacob (1976) író, szerkesztő

SVEDMAN, Martin (1977) költő

SZELES Judit (1969) költő, író, tanár

SZŰCS Dóra (2001) egyetemi hallgató

VRKLJAN, Irena (1930–2021) költő, író, műfordító

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2021. március–április. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 960 dinár. Egyes szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 50 EUR – Készült a Sajnos Nyomdában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Berényi Emőke. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114